

בעזהש"ת

קונטרס

פאת קדמה

בירור דברים בענין
השערות בפאה נכרית
שמגיע מבתי עבו"ז בהודו

יו"ל תשרי תשע"ט לפ"ק

בעזה ש״ת

קונטרס פאת קדמה

זירור דזרים צענין שיער שמגיע מצתי ע"ז אשר בהודו

תודתי נתונה לכל אלו מיושבי ביהמ"ד שעזרני בליבון סוגיא זו,
ובפרט לידידי הרה"ח ר' אברהם שלמה הלוי רוזנפלד נ"י,
ותהא משכורתם שלמה מעם ה' אלוקי ישראל.
ואני תפילה שלא אכשל בדבר הלכה,
וישרים דרכי ה', צדיקים וגו'.

מהדורה מעודכנת

תשרי תשע"ט

****

**

חאת למודעי: הדברים לא נכתבו אלא להעיר בעלמא,
ולתיע את גדדי השאלה כשלמן ערוך צפני הלומדים,
ולא להורות ח"ו, אלא כדאי ההוראה למעשה
מסורה לגדולי הדור בלבד.

להערות והארות,

וכן להשיג שום מראה מקום שמובא בפנים:

משה אפרים אינדיק

058-327-7123

peaskeidma@gmail.com

תוכן ענינים:

- א. הקדמה - חומרת עבודה זרה .....
- א. בירור המציאות.....
- ט. אם תקרובת עבודה זרה אסורה מדאורייתא או מדרבנן .....
- יא. אם גם כלים של תקרובת עבודה זרה אין להם ביטול .....
- יד. מהו תקרובת ע"ז? .....
- לב. העובד עבודה זרה שלא בכוונה .....
- יח. תקרובת ע"ז על ידי מעשה עבודה .....
- כה. גדר מעשה עבודה .....
- לה. אם תלוי בדעת העובדים או בדעת הכומרים .....
- לט. אם תקרובת ע"ז צריכה מעשה הקדשה לפני ההקרבה .....
- מב. אם תקרובת ע"ז היא רק אם עשהו לפנייה .....
- מה. אם גילוח שערות הוא כעין זביחה .....
- מז. עובדי ע"ז בזה"ז אם אפשר להם לעשות תקרובת ע"ז .....
- נב. אם יש לע"ז זו שם עבודה זרה או מינות .....
- נד. בדין תערובת השיער עם שאר השיער .....
- נח. מידע על מקור השיער העולמי .....
- עא. סוף דבר .....

אדר תשע"ח

בס"ד

הן ראיתי חיבור יקר מאוד לידידי האברך כמדרשו הרה"ג ר' משה אפרים אינדיק שליט"א, בשם "ביניתא ממזי"א" (א"ה, כן קלאמי למהדוזה הקודמת) בענין השער שמגיע מבתי ע"ז שבהודו, והרהמ"ח הנ"ל צולל במים אדירים, ובירר היטב הסוגיא והראשונים ז"ל עד הפוסקים שמפיהם אנו חיים, והכל בסברא ישרה ובבירור מקיף לאמיתה של תורה. ובאר וערך הדברים בטוטו"ד ממש כשלחן הערוך ומונח לאכול, בלשון קלה ובהירה שכל א' יוכל להבין ולעמוד בשערי סוגיא זו, וגם בירר היטב המציאות מפי מסמכים של או"ם, והיטיב גם כיצד יש לקרוא אותם ולחשבן המציאות בדבר רוב השער מהיכן מגיע, ואמינא לפעלא טבא יישר ובודאי ראויים הדברים להעלותם על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן, וראוי לכל מי שעוסק בסוגיא זו ללמוד בקונטרס הנ"ל, כי הוא רב התועלת, והנני לברכו שימשיך לזכות את הרבים בחיבורים מועילים ונפלאים כמו החיבור הראשון "רמוני זהב" בענין מצוות קיומיות, וכעת נוסף החיבור הזה, כי ידיו רב למישקל ולמיטרי בסוגיות להלכה ולמעשה, ויזכה להאיר עיני ישראל בהלכה, ולהגדיל תורה ולהאדירה מתוך נחת והרחבה.

כעתירת ידידו,

משה מרדכי קארפ

הקדמה - חומרת עבודה זרה

חמור איסור עבודה זרה מכל המצוות האמורות בתורה, עד שאמרו שהמודה בה ככופר בכל התורה כולה, והכופר בה כמודה בכל התורה כולה. המצוה שתופסת מקום יותר משאר כל המצוות בתורה שבכתב הוא איסור עבודה זרה. והחמירו ביותר על ההנאה מע"ז, עד שאמרו (נחמ"ס ע"ד). שאין לע"ז ותשמישיה ביטול ברוב, ולכן אם נפל כלי אחד של עבודה זרה לתוך אלף כלים, כולם אסורים. הרי שאיסור עבודה זרה הוא מהאיסורים הכי חמורים בתורה.

וחמורה יותר מהנאה מעבודה זרה עצמה, היא הנאה מתקרבות עבודה זרה. עבודה זרה עצמה אם אינה ברשות ישראל, אפשר לגוי שיעבד עבודה זרה לבטלה ע"י איזה מעשה בזיון, ואז פקע מיניה איסור הנאה. אבל תקרובת עבודה זרה חמורה יותר, ואי אפשר לגוי לבטלו (ע"ז ג), נמצאת שתקרובת עבודה זרה היא חמורה שבחמורות.

וכתב הרמב"ם (פרק ז' מהלכות ע"ז הלכה ז'): "עבודה זרה ומשמישיה ותקרובת שלה וכל הנעשה בשבילה אסור בהנאה שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך, וכל הנהנה באחד מכל אלו לוקה שנים, אחת משום ולא תביא, ואחת משום ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" עכ"ל.

הרי שהנהנה מתקרבות עבודה זרה חייב מלקות, והוא איסור דאורייתא. ולכן כשניגשים לדון בחשש תקרובת ע"ז, צריכים לדון בה ככופר ראש, ועל כל פנים לא פחות מאילו היתה כאן שאלה בכשרות המזון, או של ספק פסיק רישא בשבת, וכדומה.

בירור המציאות^א

קודם שנברר את הדין בשיעור שמגיע מבתי העבודה זרה אשר בהודו, אקדים בתולדות השאלה.

כבר בניסן תשכ"ח נדפס מאמר בקובץ "קול תורה" ע"י הרב נחום אליעזר רבינוביץ שליט"א (מח"ס די פשוטה על הרמב"ם, נשעמו הוא היה רב צטורנטו קנה), והעלה שהשיעור אסור מדין תקרובת ע"ז. אחריו, הראב"ד הג"ר רבי משה שטרנבוך שליט"א כתב תשובה בספרו "דת והלכה" (שנדפס בשנת תש"ל, וכעת משונה זו נדפס בספר משניות והנהגות ח"ב סי' ת"ד), וגם שם אסר כל השיעור שמגיע ממקדשי הודו משום תקרובת ע"ז.

ואמנם כשנשאלה שאלה זו לפני מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בשנת תש"ן, כתב תשובה (קונן משונה מח"ס סי' ע"ו) שמצדד להיתר על פי המציאות שכתב השואל בשם איזה מומחה (ע"י להגן צימור דעמו), והוסיף בסוף התשובה: "אכן כל הדברים סובבים והולכים על פי דברי המומחה הנ"ל, וכמובן שאין בידי לקבוע עד כמה דברי המומחים מתאימים למציאות... והדבר טעון איפוא בירור גופא דעובדא היכי הווי", עכ"ל.

א. תוך כדי בירור המציאות, ביררנו בהערות כמה נקודות בהלכה, ובאמת מומלץ לעיין בהם רק לאחר העיון בעיקר דברינו בהמשך.

בשנת תשס"ד בחוזה"מ פסח ישבו בד"ץ עדה"ח לדון בנושא, ואחרי זה בערב ר"ח אייר, כתב הג"ר משה שטרנבוך שליט"א עוד תשובה מפורטת לאיסור, ונדפס בתשובות והנהגות (מ"ה סי' ר"ס, וע"ע סי' רס"ב).

אז התחילו שאר בתי דינים אשר בישראל לברר הנושא, ונשלח מר אמיר דרומי נ"י מטעם בית דינו של מרן הגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א בתחילת חודש אייר, וחזר והעיד לפני הב"ד ביום חמישי ט"ו אייר. ביום ראשון הבא, ל"ג בעומר (י"ח אייר), כתבו מרן הגר"ש הלוי ואזנר צוק"ל ולהבחל"ח מרן הגר"נ קרליץ שליט"א כתבו במכתב בזה"ל, "ואף שיש צדדים בהלכה בזה, דעתינו דעת תורה כיון שהדבר נוגע לפגם עבודה זרה החמור, על כן אין להשתמש בכאלה"ב ומכתבם נדפס בספר חוט שני (שנת חלק ג עמ' 127).

באותו היום (ל"ג בעומר), נסע הגרא"ד דונר שליט"א להודו, וכשחזר והעיד מה שהעיד, פירסם הגרי"י אפרתי בשם הגריש"א זצ"ל ביום כ"ב אייר שאין להשתמש בפאות אלו. על פי עדותו של הגרא"ד דונר, גם בד"ץ עדה"ח פסקו שיש בשיעור זה איסור תקרובת ע"ז, וחתמו עליו. שוב גילה הגרי"ש אלישיב צוק"ל את דעתו בעוד מכתב שכתב לרבני ארה"ב בה' סיון תשס"ד, וכן ביי"א סיון כתב תשובה להג"ר ישראל בעלסקי זצ"ל לבאר טעמו, והיא נדפסה בקובץ תשובות (מ"ג סי' ק"ח) ובספר שלחן הלוי (ציווי הלכות סי' כח).

מר אמיר דרומי נ"י, אחד שמכיר טוב את טיב החיים בהודו², הלך במיוחד לברר הדבר, ושהה באיזור הטמפל הגדול בטירופטי לשבוע ימים ובירר את הנושא בפרטי פרטים. עדותו המפורט מובא באריכות בקובץ אור ישראל חלק ל"ו. השליח העיד ששמע איך שאמרו שהם נותנים השיעור כמנחה לאליל, ובשעת הגילוח כ-40% אמרו את שמו של האליל, ועוד כ-40% אמרו שכן חושבים ומכוונים בליבם, והאריך בתיאורי הדברים בפרטי פרטים.

ב. בעוד שהגר"נ קרליץ שליט"א אסר הפאות מעיקר הדין [מנוטל נעור מכנז שדפס נחוט שני שס], יש אומרים שהגר"ש ואזנר זצ"ל על אף שכתב שאין להשתמש בהן, מכל מקום סבר שמעיקר הדין יש מקום לצדד לקולא, אלא שיש להחמיר משום חומרא דעבודה זרה וי"א שרק אמר כן עד שהגרי"ש פסק מה שפסק, ויש אומרים שלא המיון לומר שאין איסור, אלא אמר שאפילו אם ממלא לומר שיש מה ללמד בזה, מכל מקום ודאי מרי"מ מע"ז ומאוס הוא. מכל מקום ודאי דעת הגר"ש ואזנר זצ"ל שאינו ראוי להשתמש בפאות אלו, מסיבה זו או אחרת, ובמכתב לבנו שליט"א, כתב על חומרת הדבר, בזה"ל: "מי יודע אם גם זה גרם להרבה מקרים גופניים ונפשיים בבתי ישראל", עכ"ל.

ולכאורה זה שכתב הגר"ש ואזנר זצ"ל שהנאה מע"ז גורם דין על ישראל רחמנא ליצלן, אינו חידוש דיליה, אלא הנאה מתקרובת ע"ז אסורה משום דכתיב "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם", ומקרא מלא דיבר הכתוב (דברים י"ג) "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם למען ישוב ה' מחרון אפו ותתן לך רחמים ורחמך והרבך כאשר נשבע לאבתך", ואמרו בספרי (ס"ט פ"ד) "למען ישוב ה' מחרון אפו, כל זמן שעבודה זרה בעולם, חרון אף בעולם. נסתלק עבודה זרה, נסתלק החרון" עכ"ל.

ועי' עוד בדברי הרמב"ם במורה הנבוכים (מלק"ט פ"ק לו) "דע שאתה כשתסתכל בכל התורה ובכל ספרי הנביאים, לא תמצא לשון חרון אף, ולא לשון כעס, ולא לשון קנאה, אלא בע"ז לבד, ולא תמצא שיקרא אויב ה', או צר, או שונא, אלא ע"ז לבד" עכ"ל.

ג. ועי' בתשובת הרב ח"ד וייס שליט"א (שהיה נוכח נגניית עדות נצי"ד של הגר"ק שליט"א, משנזמן נדפס בקובץ אור ישראל לו), שכתב על אמיר דרומי שהוא "שליח מיוחד איש נאמן ודייקן נפלא שמכיר את אנשי הודו ואת שיחם"

הג"ר אהרן דוד דונר שליט"א (מו"ק ופ"ד נלומדן) גם שמע כעין דברים אלו, שעבודה זרה זו אוהבת שיער, והם מקפידים לגלח דווקא במתחם השייך לע"ז, ובשעת הגילוח אומרים שם של אלילים, והספרים גם הם מאמינים בע"ז זו, ורואה זכות במלאכתם. והוסיף לברר, שעל אף שאין הגילוח לפני עיקר הפסל, מכל מקום הם נוהגים כבוד גם במקום הגילוח, וגם שאר קרבנותיהם, כמו שבירת אגוזי הקוקוס, ג"כ מקריבים שלא לפני הפסל ממש, אלא במקום מיוחד לזה בשטח ההר. גם בירר שאלו שאין רצונם לגלח את כל הראש יכולים לגלח כמה שערות מכל צד של הראש, ובזה מספיק 'בדיעבד'. ועל פי עובדות אלו, קבע מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שהגילוח הינו מעשה "עבודה", ועל כן השיער הזה דינו כתקרובת עבודה זרה (לקמן נחצי צנייור דעמ מן הגרי"ש זצוק"ל). לסיכום, שני השליחים שהלכו שמה, חזרו והעירו דברים דומים מאוד.

ואמנם היו אז אחרים שטענו אחרת מדבריהם, ומקורם מכמה פרופסורים ובעלי תשובה שפעם בחייהם הכירו דתי הודו, וכדומה ועי' בהערה¹, והם טענו שכל מעשה התגלחת אינה אלא מעשה להכניע

ד. הנה כתב מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל בקובץ תשובות (מ"ג סי' קמ) בזה"ל: "...ולתרץ דיבורם, שכונתם לא לשם עבודה לע"ז בזה, כפי שעושים אנשי יחסי החוץ שלהם גדוליהם ומנהיגיהם - בעיקר אלו הגרים בארצות אחרות - שמתביישים כלפי כל העולם בעבודה הנמיכות והטפשות הלזו, קשה מאוד לקבל זה" עכ"ל.

וכונתם לכאורה להזהיר שלא ניפול בפח פשוט, שבימינו רבים שמכירים במנהגי עבודה זרה אך חוננו על ברקי התרבות המערבית וחוקתיה מושפעים רבות ממנה, ומנסים להתאים מנהגי עבודה זרה לרגשותיהם וסברותיהם. ואין זה מכוונה להטעות, כי אם פשוט להם שלא יתכן שיחשבו אחרת. לדוגמא, לעובדי עבודה זרה אין שום קושי באמונה שאליל אוכל את האוכל המוצע לו (כפי שרואים בלגונות רבות המתארות אמונתם של ע"ז ימי האבות וימי בית ראשון), אך בימינו יאמרו אלו אשר הושפעו מתרבויות מערביות שאין הצעת האוכל אלא מעשה 'כיבוד' בלבד, אך בוודאי אין אלו אוכלים. בדומה לכך, הנוצרים ימ"ש נקטו עד לא זמן שהיין שמנסכים לאלילים נהיה ממש דם אותו האיש, אך בימינו המודרניים יותר מנסים לשפר את דתם ולומר שאין זה אלא משהו סמלי. ולכן עפ"ז באמת יש ריעותא בעדותם של בעלי התשובה שמסבירים שיש כאן מעשה הכנעה, כבוד ששאר ההודיים בפה אחד אומרים אחרת.

ובשעתו הגרא"ר דונר שליט"א ציין לדברי שו"ת הרא"ש (כלל נה, ט) שמבואר ג"כ בעי"ז, עי"ש היטב, והוסיף הנ"ל "שבוודאי ה'מומחים' הללו לו יראו מעשה של שבירת מקל היו אומרים שעושים כן משום שהמקל הוא דבר טמא וחיבים לשוברו, ואילו יראו בעל פפור מי יודע מה יגידו", ודפח"ח.

וראוי להזכיר שאחד מהמקורות שאין התגלחת אלא מעשה הכנעה בלבד הוא מפרופסור אחד בשם "ד"ר אנהד מוהן", ועליו סמכו הרבה מהמתירים, כולל השואל בקובץ תשובות ח"א סי' ע"ז. אמנם הגיע לידי את הראיון המקורי איתו נוימן לקבל ממני, ושאלו אותו אם השיער הוא סאקריפייס² להאליל, וענה לא לא, זה רק אופערנינג, כלומר שהוא מודה שיש להאליל איזה עסק עם השיער, ואין זה מעשה הכנעה במוכן המוסרי בלבד. וכנראה מכל השיחה שם שד"ר מוהן הבין שכונת השואל הוא האם שורפים השיער להאליל באיזה מזבח וכדומה, וענה לא לא, הם רק נותנים השיער לאליל, והוסיף לברר שאין נותנים לו השיער באופן פיזי. ואיני יודע האין הבינו מזה איזה קולא, שפשיטא שתקרובת עבודה זרה אינו רק מה שנקרא באנגלית סאקריפייס, אלא הוא כל מה שטועים ליתן לאיזה עבודה זרה דרך עובדתה.

ואף שאופערנינג הוא מלשון מתנה ולא מלשון קרבן, מכל מקום רש"י ביבמות קג: כתב שסנדל של תקרובת עבודה זרה סנדל "שהקריבו ומסרוהו לפניו לשם דורון", וכע"ז כתבו בתוס' ע"ז נ. ד"ה כעין פנים בענין הנרות. ומבואר שגם מה שהוא בגדר "דורון" היא תקרובת עבודה זרה, א"כ ברור שהוא הדין אופערנינג. חוץ מזה, רוב מתרגמי התורה לאנגלית קוראים קרבנות בשם אופערנינג.

ובאמת משמעות תקרובת ומשמעות דורון הם אותו דבר, ובכמה מקומות בתורה שמוזכר מנחה, אונקלוס תירגם תוקרבתא, ובתרגום המיוחס ליונתן כתוב דורון, עי' בראשית לב יד, לב יט, לג יא, ואיך זיל גמור. וכן מבואר

את גאוותם לפני האליל, אבל אין השיער מתנה להאליל כלל, ואדרבה השיער הוא דבר טמא בדתם, ועפ"ז יש שהתירו הדבר". למעשה באתר האינטרנט של בית ע"ז עצמה, וכן בעוד המון מקורות הכי

מזה שקרבן עולה, שאין בו חלק אפילו לכהנים, בכמה מקומות בתלמוד נקראת "דורון", וע"ע סנהדרין סג: "אמר רבא האי זובחי אדם עגלים ישקון עגלים ישקון לזבוח אדם מיבעי ליה, אלא אמר רבא כל הזובח את בנו לעבודת כוכבים אמר לו דורון גדול הקריב לו יבא וישק לו" הרי שמפורש שזביחה לע"ז נקרא דורון. וכן בערוך פי' שדורון הוא לשון יווני למנחה, וכן כתב הרב אליהו בחור בספר התשבי, והארכתי בכל זה במקום אחר.

עוד אחד שסמכו עליהם המתירים הוא גר צדק אחד (מר.ל. י"ג) שבשעתו התקשר לאחד מקרוביו בהודו, והעיד שהם אמרו שהוא מעשה להכנעה. ואמנם כשנשאל כעת בשנת תשע"ח (הסייה מוקלט) האם הוא מכיר הסיפור שהאליל חסר לו שער כו', אמר בוודאי ובוודאי, גידלתי בסיפור הזה, כל ילד בהודו יודע סיפור זה, ואמנם הוא הודה שכשדיבר עם הרבנים הוא לא אמר להם הסיפור הזה משום שהוא רק ענה על מה שהם שאלו... (ויש שפקפקו שהסיפור הוא דבר חדש שחידשו מנהלי הטמפל בזמן האחרון, והגר הוא שהוא צעקן בן 50 ממח"ס א"ת זה, וכן יסידו מקורות של הסיפור משנת 1991 למניינם, ועוד נאמרו אין נפק"מ אם המליאו הסיפור כעת, אולי אה"י, ובמשק"ד היה נד להקל משא"כ היום).

עוד אחד שסמכו עליהם הוא יהודי אחד ששהה זמן מה בהודו (לי.ו. 1), הוא יהודי שפעם האמין בכל שקוליו הודו, וכעת הוא מרבה ללרנן פגשות בין דמות השוטה לעשות "שלוס" - פעמים הם נטמפלים של יספורמים, ולפעמים למעלה "קודש", נמסגדים), והצהיר על עצמו שהוא יודע הכי טוב מכולם תרבות הודו, וכשנשאל (פעם שנת תשע"ח, הכל מוקלט ב"ה) על הסיפור הזה, הודה שהוא לא ידע הסיפור, וגם הודה שמאחר שהסיפור מופיע ע"י מנהלי הטמפל עצמם אין לפקפק אחריו, והודה (מוקלט) שמעולם הוא לא היה בקי למה עושים הגילוח, רק הוא יודע בכלליות ששיער היו דבר טמא בדת שלהם... ומן הסתם לא יקריבו זה לאליל (ואמנם שמענו מהעובדים הסבר לזה, שהסיבה ששיער היו דבר טמא הוא בגלל שהוא סמל של יופי אצלם, ולכן אצל איש פשוט היו דבר שאינו ראוי, על אף שאצל אלילים הוא דבר ראוי, ולהבדיל אה"ה מידם נקמה אינו ראוי לנשר דם, על אף שהיא מהלכת הקב"ה, וכיוצא בו אצלנו קלב ג"כ אסור ונמאס, ואשפ"כ הוא נקרב על המזבח).

ה. וע"י לקמן שאפילו אם נימא שאינו אלא מעשה הכנעה בלבד, עדיין ברור שהוא תקרובת ע"ז כיון שיש מעשה עבודה כעין פנים שנעשה בשערות. ועוד דבר, פשוט שאין ההלכה תלוי ב"טעמי מצוותיהם", אלא הנידון הוא ע"פ הלכה מה אנו רואים, קרבן ועבודה, או מעשה אחרת. ופשוט שלו ימצא דת שמקריבים בהמה למזבח אבל יש להם טעם מלומד למעשיהם עדיין היו תקרובת ע"ז, אם כן לא מספיק לטעון שהגילוח הוא לשם הכנעה, הלא אולי זה אחד מטעמי המצוות בעוד שהוא קרבן. ואם כן הטענה שהעלו המתירים משום שהוא מעשה להכנעה הוא טענה דק שבדקות, שצריכים לאוקים שכוונתם לומר שאין זה טעם הגילוח, אלא זה סיבה למה אין הגילוח נחשב למעשה עבודה.

אם כן, ברגע שאומרים שהאליל צריך השערות, וגם מוסיפים שמעשה זו היא סמל להכנעה, בכדי לא לעשות סתירה בדבריהם ולפלוג דיבורא מוכרחים לומר שזה שאומרים שהוא הכנעה אינו הגדרת המעשה אלא טעם המעשה. וכמו כן, מאחר שגם הקוקוס שמקריבים ע"ג מזבח ג"כ אומרים שהוא סמל להכנעה, מוכח שאצלם גם לקרבן ממש אומרים שהוא הכנעה, וע"כ אין זה הגדרת המעשה אלא טעם המעשה, ודו"ק.

ולהבדיל אה"ה משל למה הדבר דומה, מי ששואל כמה יהודים למה מקריבים קרבן פסח, הם ודאי יענו משום שהקב"ה פסח על בתי בני ישראל, ואף שהדברים נכונים וזהו טעם המצוה, אין זה קובע שאין כאן מעשה הקרבה.

וכמה גדול הטעות לסמוך על טעמיהם לומר שאין זה תקרובת עבודה זרה משום שהוא לא נעשה לתכלית נתינת השיער אלא להשפלת עצמן בלבד, והלא להבדיל אה"ה בדת האמת גם כן נאמרו טעמים דומים למצוות הקרבנות. הלא ידוע מש"כ הרמב"ם (נמו"מ"ג ל"ג) שכל סיבת הקרבנות אינם אלא להרחיק מחשבת ע"ז בלבד, ואין להם שום טעם מצד עצמו, יע"ש באריכות, ועוד כתב (ס"ג מ"ג מ"ו) שמשום שמצרים היו עובדים מזל טלה ולא היו שוחטים טלה כלל, לכן מצוות קרבנות בצאן, וכדומה, כאילו אתה שוחט אלוהי המצרים, יע"ש. והרמב"ם (ויקרא ט, ט), שחולק בתוקף על הרמב"ם, כתב שטעם מצוות הקרבנות הוא בכדי שיתבונן המקריב כאילו דם הקרבן הוא דמו וכי'.

לדברי שניהם עיקר טעם מצוות הקרבן הוא להביא תועלת בדעותיו של המקריב, ולא כביכול ליתן משהו להקב"ה, וע"ע בכוזרי (מאמני השני אות כס). ודברי הנביאים מלאים שעיקר ציווי הקרבנות הוא לשמוע בדבר ה',

זמינים באינטרנט¹, כולם כפה אחד מפורשים כדברי הני שני עידי ראייה, ועל אף שאולי היה מקום לדון על הנאמנות של הדברים הנמצאים באינטרנט, מכל מקום ודאי הם חזי לאצטרופים עם עדותם של שליחי ב"ד שהלכו לשמה וראו כמו עיניהם את הדברים, והעידו בדיוק אותן הדברים, ולקבוע שדבריהם נכונים.

כתוב בתורה (דברים יט, ט) "לא תלמד לעשות כתועבת הגוים ההם", ודרשינן בספרי (שם, קט) "יכול אי אתה יכול להבין ולהורות? תלמוד לומר לעשות. לעשות אי אתה למד, אבל אתה למד להבין ולהורות" עכ"ל. וכן דרשו רבותינו בתלמוד בבלי (שבת ע"ג, ר"ה כד; סנהדרין ס"א), ולכן מותר לעסוק בבירור דתם כדי ללמוד את ההלכה. מלבד מזאת יש מטרה אחרת בלימוד הדברים, כמו שכתב רש"י (ע"ג, דברים יט, ט) שההיתר ללמוד על מנת להורות אינו דווקא להורות ההלכה, אלא כתב: "אבל אתה למד להבין ולהורות, כלומר להבין מעשיהם כמה הם מקולקלים ולהורות לבניך לא תעשה כן וכך שזה הוא חק הגוים" עכ"ל.

בעלי אמונתם מספרים באריכות איך שטומאתם הלך לקבל חלב מאיזה מקום, וראה אותו רועה אחד והיכה על קדקדו, ונעשה קרח באותו מקום, ועוד אלילה אחרת ראתה את הקרחת וגילחה את

ומקרא מלא דיבר הכתוב (שמואל א טו, כג, ע"ג זמל"ט) "החפץ לה' בעולות וזבחים כשמע בקול ה', הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים", וכן ישעיהו הנביא (ב, ב) הוכיח את כלל ישראל ואמר "למה לי רוב זבחים", וירמיהו הנביא (י, כג) אמר "כי לא דברתי את אבותיכם ולא ציוויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח", כלומר שאין הקב"ה צריך הקרבן מעם ישראל, אלא יש ציווי לעשות ולקיים רצונו יתברך, ולכן אם לא עושים רצון השי"ת גם הקרבנות לא שווים כלום.

הרי אם הקרבנות אלוקי האמת הם כן, וכל איסור תקרובת עבודה זרה נלמד ממה דכתיב (שמות כג יט) "זבח לאלוהים יחרם בלתי לה' לברו", והיינו שמה שעושים בפנים לה', אין לעשותו לע"ז, ואם כן ברור שמעשה שנעשית לע"ז באותן הכוונות כגון להשפיל עצמן להראות עד כמה הם מסורים לע"ז וכדומה, דינו כע"ז גמור, והקרבן תקרובת ע"ז, ותו לא מידי.

ועי' בספרי (פינחס קמג): "אשה ריח ניחוח לה' - נחת רוח לפני שאמרת ונעשה רצוני", עכ"ל, וכן נקטינן בכל מקום שבכל מצוה עיקר הכוונה הנצרך הוא משום ש"הכי אמר רחמנא" [עי' ר"ה טו]. וטעמי המצווה אצלינו אינם עיקר כלל וכלל, ויוצאים חובת המצוות מבלי לדעת את הטעם, ואדרבה יש לנו גם חוקים שלא ידוע לנו הטעם כלל. אם כן, כמה קשה הוא לחדש שאצל עובדי עבודה זרה העיקר אצלם הוא הטעם ורק אם הטעם הוא ליתן ממשות האליל נאסר הדבר, ואילו אם טעמם רק להכניע את עצמם אין איסור, וליתא, אלא בוודאי כל מה שנעשה משום שלטעותם כן בציווי איזה אליל הוא עבודה זרה, גם אם כל העובדים לא יודעים את הטעם והכוונותם כן יודעים, גם כן היא עבודה זרה.

והגע עצמן, אילו היה לאיזה דת מצוה להקריב קרבן, אלא שלהם הוא חוק שאין לו טעם, היעלה על הדעת שהוא אינו תקרובת ע"ז? ושחיתה עושה תקרובת ע"ז בלי שום מעשה נתינה אח"כ כמו שהוכחנו לקמן, ולכן מאחר שחז"ל אמרו שיש תולדות לשחיתה, וזה כולל כל מעשה חיתוך כדלקמן, זה שהם חותכים שיער הוי קרבן, ומה איכפת לנו אם אין להם טעם, ורחוק לומר שע"ז שאין להם טעם הוי יותר חמור מע"ז שהוסיפו שטות על שטותם וברו גם טעם להעבודה.

1. ראיתי המקורות בקובץ PDF שנלקטו ע"י חכ"א נ"י לטובת המעינים, וניתן לקבלו ממני. וכן שלחו לי כמה וכמה סרטים של מעשה התגלחת, ורואים בבירור איך הם עומדים שם בכובד הראש, ואומרים שם של אלילים ככל הפרטים שכתבתי למעלה. וברור שהאתר של בית ע"ז עצמה נאמן לקבוע מה הם מאמינים.

שוב הגיע לידי עוד מסמכים, מהם גם ספר שנדפס ע"י TTD שהם מנהלי הטמפל, ושם ג"כ מפורש כמו כל שאר המקורות בפירוט.

שערותיה ומסרתן לו כדי שלא יהיה לו שום פגם. האליל כל כך התפעל ממעשה זו, עד שאמר שכל אשר יבוא לביתו ויגלה את ראשו מיד יקבל האליל הטמאה את השיער מהמגלחים.

סיפור זה נמצא בהרבה מאוד מקורות, ובמקומות אינספור באינטרנט השייכים לבני דתם¹, ובכמה מהם ממשיך אחרי הסיפור, "ומה עוד, שמעשה גילוח השער הוא מעשה של הכנעה לפני האליל, כיון שהשיער הוא יפי של אדם אם מגלח את השיער לפניו זה מראה איך שאין לו שום גאווה לפני האליל". מאחר שהדברים נכתבו מיד אחרי הסיפור הנ"ל, נראה שזה שאומרים שהגילוח הוא מעשה הכנעה, הוא להבדיל אלף אלפי הבדלות מעין טעמי המצוה (וכעין זה שמעמי בפירוש מאחד מנני למוננס), אם כי עיקר המעשה עושים מחמת הסיפור². מיד אחרי הגילוח מניחים את השיער בהונדי, שהוא בעיניהם הכלי קיבול של הע"ז, והם טועים לומר שיש להונדי הזה כח להשפיע להם טובה, ולכן מקפידים לשים השיער לתוך

ז. הנה צילום מאחד (ממוך הינה) מאתרי האינטרנט שייך לבית ע"ז [ההדגשה נמקום]:

Story behind Tirumala Hair Offering At KalyanaKatta

First devotee who gave her hair to god is Neela Devi. Lord Srinivasa named this hill by her name as Neeladri. When Lord Srinivasa was hit by a Shepard on his head, a small portion of his scalp becomes bald. There is no hair growth over that place and this was noticed by Gandharva princess, Neeladevi. She felt such a handsome face should not have any defect. Immediately she cuts a portion of her hair and implants it on his scalp with her powers. As hair is considered as the beautiful aspect of women, Lord Srinivasa notices her sacrifice and **he said all the hair given to him by devotees in Tirumala or Tirupati belongs to Neeladevi**. Giving our hair to god is the symbol of leaving our ego. The word "Talanalalu" is also came from her name.

<https://gotirupati.com/tirumala-hair-offering-timings>

ראוי לשים לב שלא כתבו שניתנת השיער הוא מעשה הכנעה, אלא הוא סמל של הכנעה, והן הן הדברים שכתבתם שהדבר הוא כטעם העבודה.

ח. אמנם יתכן שהדבר הוא להיפוך, אבל יהיה איך שיהיה חזונון שהם מאמינים שהאליל שלהם מקבל השיער במידה זו או אחרת על אף שאומרים שהוא מעשה הכנעה.

על כל פנים אין שום סתירה בזה שיש אומרים שהגילוח הוא מעשה הכנעה, כיון שזה באמת טעם אצלם, על אף שהוא רק חצי דבר. ועי' להלן שגם בהקטרת הקוקוס, שנקרב ע"ג מזבח, ג"כ אומרים שטעמו משום שהוא סמל להכנעה...

יש אלו שטוענים שאין הרבה מהמתגלחים שיודעים מהסיפור הזה, אלא עושים כן פשוט משום שכן נהגו. אמנם מהסרטים שראיתי מהשליח היה נראה שרובם כן הכירו הסיפור, עכ"פ הספרים שהם אלו שעושים העבודה הכירו אותו, אבל בלא"ה פשוט שגם אלו שס"ל שיש ללכת אחרי טעמיהם לקבוע אם הדבר תקרובת אם לא, עד כאן לא אמרו אלא כשיש להם טעם, אבל ברגע שעושים כן בלי טעם פשוט שהדבר תקרובת. והגע עצמך, אילו יש איזה ע"ז שהקריבו קרבנות ואמנם אמרו שהטעם הוא חוק סתום, בודאי היה נידון משום תקרובת ע"ז, והוא הדין אם עושים תולדה דשחיטה מבלי טעם, אלא שלטעותם כן הוא רצון האליל הדין תקרובת, ודו"ק.

וראיתי אחד שהוכיח שעל כרחק אין ניתנת השיער נחשב קרבן בדתם, דאם קרבן הוא, לא היו מניחים להכומרם למכור השערות אחרי הגילוח עכ"ד, וגם זה הבל, כי גם בקרבנות מכרו הדם שיצא בנחל קדרון, ומדאורייתא אין מעילה כיון שנעשה מצוותו, והוא הדין כאן, וביותר הראשונים האריכו לדון בנרות ובככרות וכל מיני דברים שמכרו להם הגוים, ודרכס היה למוכרם כמבואר בדבריהם, ואף על פי כן ראו הראשונים מקום לדון אם הם תקרובת אם לא.

ההונדי. באתר שלהם (ועוד הרבה מקומות) כתוב שבאופן שאי אפשר לבוא להטעמפל ולגלח, במקום זה אפשר לשלוח את השיער בכדי שיושם לתוך ההונדי^ט.

כיום, ביום רגיל מגיע לשם קרוב ל-35,000 אנשים שמתגלחים על ידי ה-700 ספרים שעובדים שם, וביום אידם באים לשם עוד יותר. הרבה מהספרים עובדים שם בחינם בטענה שהוא זכות וכבוד להם לעבוד שם^י. הספרים נחשבים אצלם ככת "נאי-בראמין", שמשמעותו הוא כומר במדרגה שניה, ולובשים באותן בגדי לבן שהכומרים לובשים. הספרים מקפידים לומר בתחילת משמרתם את שם אלילם, בעוד שהמתגלחים חוזרים על השם פעם אחר פעם בזמן הגילוח^כ. לפני ואחרי הגילוח, העובדים מקפידים לרחוץ את עצמם, ואחרי זה נכנסים לעשות 'יחידות' עם הפסל של האליל ולראות את הע"ז עצמה, ומקצתם אף מביאים עמם את שערותיהם, ושמים אותו בהונדי הגדול שמונח בבית הע"ז עצמו.

עד לפני כ-100 שנה היו מתגלחים בבנין של הפסל ממש, אך מאז שנתרבו המתגלחים בנו בנינים נפרדים ליד הפסל, ושם מתגלחים. הבנינים אשר מתגלחים בהם יש עליהם פסל בראשו (אלא שאינו נראה כ"כ להולכים שמה, ע"פ עדות שליט ז"ד של הגרי"ק), ויש גם חדר שמייוחד לעבודה, עם דלתות פתוחות שיש בתוכו פסל, שאפשר לראותו בכל האולם (להגדיל אלא"ה כאלון קודש פתוח לפני בית הכנסת). ונוהגים שם בכבוד ובחליצת הסנדל. לפני עיקר הפסל יש כלי שנקרא 'הונדי' שבו נותנים כל מתנותיהם. מעיקרא היה רק הונדי אחד, ואחר שבנו הבנינים הנ"ל שמו הונדי בכל חדר גילוח, ובכך אין צורך להביא את כל השערות להונדי הגדול^כ. יש אנשים אמידים יותר שמתגלחים בבתי מלון באזור ששייכים למנהלי הטעמפל, ומקפידים שיהיה לפנייהם בשעת הגילוח גם פסל וגם 'הונדי'.

ט. וזה ברור שאם היה כאן איזה מעשה השפלה לכד לא היו צריכים לעשות את זה.

י. ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים. יש פרופ' אחת בלונדון שאינה יודעת כלום על התורה והמצוות, וכתבה ספר שלם לברר עניני שיער בכל דת ודת. היא הלכה להודו ודיברה עם העובדים שם, וגם אם הספרים, וכתבה מה שהבאתי שהרבה מהם עובדים חינם, וגם כתבה איך הספרים אדוקים בדתם, ואיך שאמרו שלכל חולי אין רפואה כמו מתנה וגילוח לע"ז, עפ"ל. יש שם גם דברים מעוד חשובים מסוחרי השיער, ומובאים להלן.

[TARLO, EMMA. ENTANGLEMENT: THE SECRET LIVES OF HAIR]

[על אף שבספר הנז' יש הרבה דברים חשובים, יש אמנם להעיר שהפרופ' הנ"ל שונא דת היא, ובמיוחד שונא זה שהרבנים עושים בעיות לנשים כשאומרים להם מה מותר ומה אסור, ולכן כשנשאלה (במייל, ניתן לקבל עותק ממני) בתשע"ח על כמה פרטים של מעשה הגילוח, הבחינה למה שואלים אותה, וחזרה מכמה דברים שכתבה בתוך הספר, ואמרה שהכל מעשה הכנעה שעושים דווקא שלא לפני הע"ז שלהם, והוסיפה לחדש שבאמת אין שום שיער שמגיע מהמקדשים, ורק במיעוט מהמקדשים עושים התגלחת, ובאמת שיער הוא דבר הכי טמא אצלם, כו' וחתמה בסוף המכתב, "ולכן אני מקווה שהרבנים לא ימנעו מהנשים לבישת פאה נכרית... ופשוט שמאחר שהיא הבינה למה שאלו אותה פרטים, אין לה שום נאמנות, משא"כ בספר שלה היא מסיחה לפי תומה, ועל זה נאמר, כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, שוב שמעתי שיש הקלטה משיחה עמה, וכשנשאל על הפרטים של הגילוח הבחינה מה רוצים ממנה ואמרה "כמה רשעות יש להפסיד את ההודיים מפרנסה שהם כל כך צריכים..."]

יא. שאלו לכומר הראשי שם (מוסרט) האם כולם אומרים שם האליל בזמן הגילוח, וענה "כמעט כולם, אבל מה לעשות יש אנשים שאין להם המסורה..."

יב. כמו כן במקום שמקריבים אגוזי הקוקוס, שהוא מקום אחר בהר ההוא, ואינו לפני עצם הפסל, גם שם יש הונדי לשים את הקוקוס אחרי ההקרה. וכתוב האתר שלהם, שבמידה שאחד שכח לשים את מתנתו לפני ההונדי הגדול שלפני עיקר הפסל, אפשר לשים אותה גם בהונדי הזה, ונחשב כאילו הוקרב בפנים.

מלבד שכפרטים אלו העידו שלוחי ב"ד הנ"ל, מצאתי עוד הרבה סמוכים לדבריהם מהרבה מקורות שונים²⁷.

אחרי שכתבתי כל זה, בבקשת מרן הראב"ד שליט"א הג"ר משה שטרנבוך, חזר מר אמיר דרומי הי"ו לשם, והלך וחקר הדבר בדקדוק גדול, וכן דיבר עם הכומר הראשי שם (שמדנר אנגליט) ועם המון מהספרים (שכל נעזמו ממגס מקצועי), ובירר שאין ספק שכוונתם ליתן השיער לאליל, וכן הם אמרו הסיפור שהיה לאליל קרחה כטעם הגילוח, וככל דברינו לעיל נתבררו נכונים מעל כל ספק, וכל השיחות שהיו לו בהודו הם מסורטים, ואני בעצמי ראיתי אותם, ושמע פעם אחר פעם אותן הדברים, וכן הלך לעוד המון טמפלים שם לברר אם גם שם עושים בכוונת כאלו, ושמע גם שם שהוא קרבן להאליל שלהם כמו שהם מקריבים לו פירות ואגוזי קוקוס, (אלא שסופו ששער הו הכרע יומר משזו כיון שלא סמס לוקמים לאומו מן השוק), ותו לא מידי. באמת יש עוד הרבה נקודות חשובות בעדותו אבל אין מקום להאריך. וכן היה שם עוד אחד (ר' גשון וועפט) שהלך שם, וג"כ בירר שכמעט כל דברי הרב א"ד דונר נכונים, וגם הוא הקליט הכל²⁸.

ויש לדון מהו דינו של השער שמגיע משם, האם היא אסורה מדין תקרובת עבודה זרה.

וצריכים לברר כמה דברים :

• אם איסור תקרובת ע"ז אסורה מה"ת.

יש שטעו שמשמעות הונדי היא רק "כלי" ותו לא, ולכן אין שום משמעות בזה שהם נותנים השער לכלי הזה. ואמנם יש הרבה מקורות שהם רואים זה שמניחים השיער לתוך הכלי הזה שזה גורם להם ברכה ואכמ"ל, ועל אף שמשמעות הונדי סתם משמע כלי, משל למה"ד הוא מי שאומר שאין שום קדושה לארון הקודש, הלא העמי הארץ (שנ"ג). קוראים אותו ארון, וארון משמעותו סתם ארון.

והונדי הגדול לפני הפסל פשוט שמייחסים מה שניתן שם כדורון ותקרובת לאליל, והם אומרים בפירוש שמה שמונח בהונדי הזה של חדר הגילוח נחשב כאילו הוא מונח בהונדי הגדול. ושאלו למנהלי הטמפל אם אפשר להביא את השיער לפני האליל ממש, וענו כן, אבל אין צורך, שההונדי בחדר הגילוח מספיק, ושוב שאלו והלא שיער הוא דבר טמא, וענו שלא שמעו שיער הוא דבר טמא.

יג. ביררתי הדבר הרבה, ומי שרוצה לעמוד על הפרטים, תהיה בקשר איתי.

יש בנותן טעם לציין שהרמב"ם (נפ"מ ל"א ו') והחינוך (מ"ה ט), ומקורם ממכילתא דרשב"י, שכתבו שעבודת "כמוש" הוא גם על ידי העברת שיער. גם בתלמוד מובא כמה פעמים שהיה להגוים בזמן חז"ל מנהג שעובדין ע"ז ע"י גילוח שער, (ע"י ע"ז יא. יוס מגלחט גלוריומו). אם כי אין זה ראיה לניד"ד, אבל סמך לדבר מיהא איכא, שכבר היה כזה דרך לעבוד ע"ז בימי קדם.

ואמנם בספר קובץ תשובות כתב הגרי"ש אלישיב בזה"ל : (מ"ג סי' ק"ח) בזה"ל : "ביסוד הדבר נאמר דכל שנראה לעיניי ששניין זה שייך ונעשה לע"ז, ואנו מוצאים ענין ע"ז זו בעבודתה כמות שהיא היום נזכרת בראשונים בכמה וכמה דוכתי, והיינו שזאת היא עבודה מרכזית וחשובה מדור דור אצל הע"ז, ויש להניח שמאז בלל ד' שפת דור ההפלה ונתפרדו ללשונותם במקומתם והיו עובדי ע"ז מתחילה ועד היום הזה עובדים לאלילם בעבודה זו ובענין זה, הרי תו ליכא לפפק שמא עושים מעשה תגלחת כצורתה אצל מקום ההתאספות לע"ז שלהם, שלא לשם עבודה לע"ז" עכ"ל.

ובאמת סברא גדולה היא, שאילו נמצא באיזה איי נידח אנשים שיש להם ע"ז שעיקר עבודתה הוא ע"ז זריקת אבנים, יהיה הדבר פשוט שהוא מתולדותיו של מרקוליס, על אף שעבר שינוי השם ושינוי מקום, ואין צריך לדון שמא זורקים האבנים משום שהאבן היא דבר טמא, וכדומה.

יד. חקרתי אותו הרבה, ושמעתי ממנו כל הפרטים בדקדוק גדול, גם כתב עדותו עלי כתב, וניתן להשיגו ממנו. אמנם לא הבאתי שום דבר ששמעתי ממנו כיון שלעת עתה עדיין לא ראיתי בעצמי ההקלטות והסרטים שלו.

- אם גם תקרובת שאינו אוכלים לא שייך בהם ביטול.
- אם מעשה גילוח נחשב כמעשה הקרבה להע"ז, או אולי הוא רק מצווה מטעם הע"ז ולא מעשה הקרבה.
- אם העובדים חושבים שהוא ע"ז, ואילו הכומרים היו חושבים אחרת, האם זה נחשב ע"ז או לא.
- אם המעשה גילוח תלוי בכוונת הספרים או בכוונת עובדי ע"ז שמתגלחים.
- אם שייך לעשות תקרובת ע"ז בלי להכין החפץ לפני כן.
- אם שייך תקרובת ע"ז במעשה שאינו לפני עצם הפסל.
- האם גילוח השערות נחשב כעין שבירה דומיא דשבירת מקל.
- אם גוים בזה"ז שייכים לעשות תקרובת ע"ז, או שמא בזה"ז שאני ומנהג אבותיהם בידיהם.
- אם פסל שהמציא גוי ומייחס לו כוחות נחשב כמינות או ע"ז.

אם תקרובת עבודה זרה אסורה מדאורייתא או מדרבנן

תקרובת עבודה זרה אסורה בהנאה, וחמור יותר מע"ז עצמה, שלע"ז שייך לנכרי לבזותו ואז נתבטל ממנו דין עבודה זרה, אבל תקרובת עבודה זרה הוקש למת ואין לה ביטול לעולם.

הרמב"ם כתב (פ"ז מע"ז ג) שהאיסור נלמד מהפסוק (דברים יג) "ולא ידבק בך מאומה מן החירים", וכן מהפסוק (דברים יז) "ולא תביא תועבה אל ביתך". הרמב"ן (השגות לפר"מ ל"ט ק"ד, וכן בפירושו לשמות לז טו) והחינוך (מנהג קי"ג, ולכא"ן מ"מ מע"ז ט) למדו שהאיסור נלמד מהפסוק (שמות לז טו) "פן תכרת ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחתו", וכל לשון פן הוא אזהרה ללא תעשה.

מכמה מקומות בתלמוד מבואר שתקרובת עבודה זרה אסורה בהנאה מן התורה.

בעבודה זרה (כ"ט): אחרי שהמשנה מברר שיש איסור יין נסך, איתא בגמ': "יין מנלן? אמר רבה בר אבוה, אמר קרא (דברים ל"ג) "אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם", מה זבח אסור בהנאה, אף יין נמי אסור בהנאה, זבח גופיה מנלן? דכתיב (תהלים ק, ט) "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים", מה מת אסור בהנאה, אף זבח נמי אסור בהנאה" עכ"ל.

בפסחים (כ"ג) איתא: "דם דאיתקש למים דכתיב (דברים י"ג, ט) "לא תאכלנו על הארץ תשפכנו כמים" מה מים מותרין אף דם מותר... ואימא כמים הנשפכין לפני ע"ז נכלומר שהמים נמי אסור משום תקרובת ע"ז, ואם כן איך ראה שדם מותר משום שחוקש למים, התם נמי ניסוך איקרי [פי' בפסוק כמיז לשון שפיכה ולא לשון ניסוך, ולכן הפסוק לא מיירי במים של ע"ז] דכתיב (דברים ל"ג, ט) "ישתו יין נסיכם" ע"כ. מבואר שיש צד ללמוד מה שכתוב בתורה על הארץ תשפכנו כמים, שהכוונה למים של תקרובת עבודה זרה שאסורה בהנאה. הרי שהנאה מתקרובת עבודה זרה הוא אסור מדאורייתא, דאי לא כן לא היה אפשר לפרש "מים" שכתוב בתורה על מים של תקרובת ע"ז.

בהוריות (יא) איתא: "תנו רבנן... ואיזהו משומד אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים ושתה יין נסך רבי יהודה אומר אף הלובש כלאים... מאי בינייהו [פי' רש"י, "כיון דאמר ת"ק אכל חלב הרי זה משומד, מה לי אוכל חלב מה לי לובש כלאים, אידי ואידי דאורייתא הוא"], איכא בינייהו כלאים דרבנן, מר סבר מדאורייתא הוי משומד דרבנן לא הוי משומד, ומר סבר כלאים כיון דמפרסם אסוריה אפילו בדרבנן הוי משומד" ע"כ, ומבואר שלדעת

התנא קמא רק מי שעובר על איסורי דאורייתא הוי משומד, ומכל מקום חשב נמי יין נסך, ועל כרחך יין נסך אסור בהנאה מדברי תורה. ויין נסך הוא תקרובת ע"ז, כמפורש בע"ז (ט:): שהמקור לאסור יין נסך הוא רק משום שהוקש לזבחי מתים ודרשינן "מה זבח שהוא אסור בהנאה, אף יין נמי אסור בהנאה". אם כן אם יין נסך, שהוא סוג של תקרובת ע"ז, אסורה מדאורייתא, זבחי מתים עצמם כל שכן אסורה בהנאה מדאורייתא.

בעבודה זרה (נב.-נב:): דן הגמ' אם הטומאה דרבנן שיש על תקרובת עבודה זרה אפשר לבטלו. וזהו לשון הגמ':

"בעי מיניה ר' יוחנן מר' ינאי תקרובת עבודה זרה של אוכלים מהו, מי מהניא להו ביטול לטהרינהו מטומאה או לא... מאי כיון דאיסוריה לא ביטל כדרב גידל [פי' שאמר לעיל. שתקרובת ע"ז אין לה ביטול לעולם] טומאה נמי לא בטלה, או דלמא איסור דאורייתא לא ביטל, טומאה דרבנן ביטל, תיקו" עכ"ל.

הרי מפורש שם שתקרובת עבודה זרה אסור מן התורה, ובתוספי הרא"ש (פנהדרן מט. ד"ה משמשין) הביא מזה ראייה שתקרובת עבודה זרה אסורה מדאורייתא, וז"ל: "...ובכל דוכתא משמע דאיכא איסורא דאורייתא, דתקרובת ע"ז ילפינן ממת בפ' אין מעמידין, ובפ' ר' ישמעאל אמרי' גבי תקרובת ע"ז דאיסור דאורייתא לא ביטל" ע"כ.

עוד שנו רבותינו (ע"ז נ:): בברייתא, וז"ל: "דתניא רבי יהודה בן בתירא אומר מנין לתקרובת עבודה זרה שמתמא באהל, שנאמר ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, מה מת מתמא באהל אף תקרובת עבודה זרה מטמאה באהל" ע"כ. ובתוס' (שם ד"ה והיזאל, וכן נמולין יג: ד"ה תקרובת) למדו שלכו"ע תקרובת ע"ז הוקש מדאורייתא למת, רק ר' יהודה בן בתירא מחדש שאף הוקש לענין טומאה, אבל לענין איסור הנאה לכו"ע הוקש מה"ת.

לפי זה, זה שאמרו (ע"ז נ:): "כי הא דאמר רב גידל א"ר חייא בר יוסף א"ר, מנין לתקרובת עבודה זרה שאין לה ביטלה עולמית, שנאמר ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, מה מת אין לו ביטילה לעולם אף תקרובת עבודה זרה אין לה ביטילה לעולם", זה דרשה מדאורייתא, כיון שלכו"ע ההיקש למת הוא מן התורה, ורק נחלקו לענין טומאה אם הוא מדאורייתא או מדרבנן. ואף שהפסוק שממנו דרשינן כל האיסור הוא בספר תהילים, כבר כתבו בתוס' (ע"ז נב: ד"ה מנאו) "דכתיב ויאכלו זבחי מתים... ואף על גב דדברי קבלה הן, עד דאתא דוד גמריי לה, ואתא דוד ואסמכיה אקרא" עכ"ל.

ובטעמא דמילתא למה התורה החמירה בתקרובת ע"ז יותר מעבודה זרה עצמה, כתב המהרש"ל (נפישו לסמ"ג ל"ח מה, ומונח נפריסה י"ד קל"ט ד) "דתקרובת הוא מקריב לאלוהות עצמו לאפוקי ע"ז כגון פסילים אינן אלא דמיונות ואין ממשות בהן, ואפשר על דרך קבלה שהתקרובת קולטת מיד רוח הטומאה" עכ"ל. וכעין זה, הט"ז כתב (קלט ס"ק ד) "ונראה לי הטעם דתקרובת גרע, דאליל עצמו ונוויו תלוין בשלימותו דכל זמן שהוא שלם הוא פלח ליה, וכן מחזיק אותה לנוי אבל אם נפסל בטל ממנו מחשבה זו, מה שאין כן בתקרובת דאפילו דבר מועט שאינו חשוב מקריב לפניו נמצא דלא פקע איסור אם נפסל" עכ"ל. וכמוכחן שאין זה אלא טעמא דקרא כמו שמשמע בט"ז, להסביר למה התורה הקפידה על תקרובת יותר מע"ז עצמה, אבל למעשה האיסור הוא מדאורייתא.

וכן כתבו רוב רבותינו הראשונים שאיסור תקרובת ע"ז הוא מדברי תורה (רמב"ם הוצא לעיל, רמב"ן הוצא לעיל, מוס' ע"ז נב: ונב. וחולין יג: ר"ש משאנן זכיס פ"ה יא, ריטב"א קידושין נח, ר"ן ע"ז נט: סמ"ג מה, יראים קא, מאירי מכות כב, ועוד הרבה) וכן הוכיחו באריכות הרבה אחרונים (משנה למלך פ"ה מהלכות יסודי התורה, שער המלך יסו"ת ה, ספר דברי אמת קונטרס התשיעי סימן ה, בית הלוי א' לב, שו"ת טוב טעם ודעת מהדורה ד' סי' ד, חזון איש י"ד סי' ס' אות כא, ועוד) בהוכחות מהתלמוד והראשונים שתקרובת ע"ז אסור מה"ת ואין לה ביטול מה"ת.

ואמנם ידוע שהתוס' בבא קמא (ע"ז ד"ה דל"ה) נסתפקו אם תקרובת ע"ז אסורה בהנאה מדאורייתא אי לאו, ואמנם כתבו שהאיסור אכילה אסורה מה"ת לכו"ע, מ"מ הסתפקו באיסור הנאה, וכן הרשב"א בחידושו לקידושין (נ"ה). משמע שנקט שאיסור תקרובת ע"ז לא היה אלא מדרבנן, ואמנם כבר כתבו השער המלך (ס"ה) ועוד כמה אחרונים שלא כתבו אלו הראשונים כן אלא בדעת חזקיה (ע"י פסחים נ"ה): שחולין בעזרה לאו דאורייתא, אבל אנן שקי"ל כרבי אבהו פשיטא ופשיטא שתקרובת ע"ז אסורה מדאורייתא.

ולכאורה כן מוכח, מדמצינו שהתוס' בשאר המקומות בתלמוד נקטו כדבר פשוט שתקרובת ע"ז אסורה בהנאה מדאורייתא, וכן הרשב"א ג"כ נקט כן בעוד מקומות (ע"י חידושו לחולין נ"ה, תורת הצני"ח א' א', וע"י נ"ה תנאיות שור ד' נ"ה). שזו מלאמי שגם נשוי"ת ח"א ס"ה שס"ה מנאמר שמתקבצת ע"ז הוא איסור דאורייתא, וכן בתורת הבית, שהוא ספר שנכתב להלכה למעשה (משא"כ דגריי חידושו לקידושין השער המלך כתב שס"ה שאל כתב כן אלא לדעת חזקיה, ועוד כבר כתב הש"י ממד (כללי הפוסקים י', אות ג') שכ"ש סמ"ה דעת הרשב"א נקיטנן כדגריי בתורת הצני"ח, כתב (צ"ה ס"ה ע"ה) "**דבר תורה** יין שנשך לע"ז וכן המים שנתנסכו לע"ז אסורין ואפילו בהנאה". ומשום שיש סתירה בדברי הני ראשונים בלאו הכי, יש לנו ראייה חזקה לדברי השער המלך שמעולם לא כתבו דבריהם להלכה שאין תקרובת עבודה זרה אסורה מדאורייתא, אלא רק צידדו כן לפי מאן דאמר שלא קיימא לן כוותיה.

ואמנם, אפילו על הצד שתקרובת ע"ז אינה אסורה בהנאה אלא מדרבנן, כתב הגרעק"א זצ"ל (נחמיושו לחולין י"ג): שמאחר שמבואר בכמה מקומות בתלמוד שמחמירין בספק תקרובת עבודה זרה, על כרחך צריכים לומר שבספק מחמירים בו כמו בספק דאורייתא, וא"כ אפילו על הצד שתקרובת ע"ז אינה אסורה מה"ת, מ"מ אין ללמוד שום קולא בספק תקרובת ע"ז.

היוצא מדברינו, שמוכח מסוגיות התלמוד שתקרובת עבודה זרה אסורה בהנאה מדאורייתא, וגם זה שאין לה ביטול הוי מדאורייתא, וכן נקטו הראשונים והאחרונים^{טו}. ואין לנו שום ראשון שכתב להלכה למעשה שתקרובת ע"ז אינה אסורה מה"ת. ולכן ספק בתקרובת ע"ז נקטינן לחומרא ככל איסורי דאורייתא שקי"ל שספיקא דאורייתא לחומרא.

אם גם כלים של תקרובת עבודה זרה אין להם ביטול

עד כאן הוכחנו שתקרובת ע"ז אסורה בהנאה מה"ת ואין לה ביטול מה"ת. ועכשיו נברר אם כן הדין גם בכלים של תקרובת ע"ז, או שמא זה דווקא באוכלין^{טז}.

טו. ויש שהביאו בשם רבי שלמה קלוגר זצ"ל שזה שתקרובת ע"ז אין לה ביטול אינו אלא מדרבנן, אבל מדאורייתא מהני ביטול, ומשום מה הניחו שכן הדין לכו"ע. אכן כן כתב הגרש"ק בשו"ת טוב טעם ודעת (מלך ב' מהדורה ג' סי' לו), אבל כתב כן בדרך אפשר כאחד משני תירוציו, לתרץ קושיא שכבר תירצו הראשונים באופן אחרת (ע"י מס' הרא"ש סנהדרין נ"ה). ולכן אין ללמוד מדבריו שום קולא, כל שכן אם יש לנו כמה ראשונים שלומדים שההיקש למת הוא מדברי תורה, אם כן בוודאי למדו שמדאורייתא אין לה ביטול.

טז. כתבו כמה ראשונים (וע"י ש"ך קל"ט ס"ק ז') שהנרות שהדליקו לנוי עבודה זרה מותרים בהנאה מאחר שהכומר מוכר אותן, משום המכירה הוי כביטול. מכל מקום נראה שבנידון דידן אין השערות מבוטלים על ידי המכירה. כי דווקא בנרות או מחתה שעדיין היה אפשר להשתמש בהן לצורך העבודה זרה, זה שמכרן הגוי הוי מעשה ביטול, כיון שבאמת היה אפשר לו להמשיך להשתמש בו לכבוד העבודה זרה. אבל שערות שכבר "נעשית מצוותו" אין שום ביוון שמוכרים אותו, דומיא שמכרו הדם שיצאו לנחל קדרון, ודו"ק. ועוד יש לדון, שהרמב"ן כתב לענין נרות שהסיבה שמכירה הוי ביטול בעוד שלענין עבודה זרה עצמה אין המכירה ביטול, הוא משום "התם משום דמימר אמר אידי דמיה יקרים מזבין ליה לגוי ופלה לה, אבל נרות הללו אין דמיה יקרים". מבואר שהסיבה

ובאמת אין מקום לדון כלל, כי בגמ' (ע"ז ג.) מפורש שעל הצד שתקרובת ע"ז הוא גם דבר שאינו כעין פנים, אז אבני מרקוליס אסורים בהנאה משום תקרובת ע"ז, ואפילו אם עשו רחוב מהאבנים מפורש בגמ' שאין לה ביטול. אבל למסקנת הגמ' לא קי"ל הכי, ואין תקרובת ע"ז אסורה אלא אם הוא כעין פנים". מכל מקום חזינן שעל הצד שהאבנים הם תקרובת ע"ז אין ביטול לאיסורם על אף שאינם דברים של אוכלים.

וגם בכל איסורי הנאה שמצוותן להשרף אמרינן "כתותי מיכתת שיעורא", והיינו משום שהם אסורים ואין להם תקנה, נחשב הדבר כשרוף דמי, וכאילו אין לה שיעור". דין זה נאמר גם על דבר שהוא ע"ז של ישראל שאין דינו בשריפה אלא בגניזה, וכתבו התוספות (ינמות ק"ג: ד"ה סמל) "כיון דטעונה גניזה אין כתותי שיעור גדול מזה".

ולכן שופר של עיר הנידחת אמרו (ראש השנה כח.) שאם תקע בו לא יצא, משום ששופר צריך שיעור כדי שיאחזונו, וזה נחשב כעפר בעלמא. הראשונים שם (רמב"ן, ריטב"א, מא"י, ועוד) כתבו שהוא הדין שופר של תקרובת ע"ז כיון שאין לה ביטול. וכן כתוב בשו"ע (או"ח מקפ"ד): "שופר של תקרובת עבודה זרה, אפי' היה של גוי, שתקע בו, לא יצא משום דאינה בטלה עולמית" עכ"ל.

וכן ביבמות (ק:) אמרו שחליצה במנעל של תקרובת ע"ז פסולה, וכתב רש"י (שם ד"ה של מקוונת) שהטעם שחליצה בסנדל זה פסולה הוא משום שתקרובת ע"ז אין לה ביטול לעולם, וכתותי מכיתת שיעורא.

ואמנם שופר של ע"ז עצמה, וכן מנעל של ע"ז עצמה, מפורש שאם תקע או חלץ בהם ולא התכוון לזכות בהם, כיון שהיו ע"ז של נכרי ושייך ביה ביטול, לא אמרינן כתותי מיכתת שיעורא, ויצא ידי חובתו בהם. הרי שכל סיבת הפסול בשופר ומנעל זו היא משום שאין ביטול לאיסורו. והנה שופר ומנעל אינם אוכלים אלא כלים, ומצינו מפורש שאין להם ביטול, הרי יש לנו ראייה ברורה שגם כלים של תקרובת ע"ז אין לה ביטול לעולם.

וכן מפורש בתוס' (ע"ז נ"ג: ד"ה גליס) שגם כלים של תקרובת ע"ז אין להם ביטול לעולם, וכן משמעות רוב רבותינו הראשונים (עי' לקמן ט"ז) שדנו בנר אם אסורה משום תקרובת ע"ז, וכולם כתבו שאין הנר אסורה משום תקרובת עבודה זרה משום שאינו כעין פנים, ומשום נוי עבודה זרה יש ביטול בזה שהגוי מכבה או מוכר הנר. ואילו היה אפשר לבטל כלים של תקרובת ע"ז לא היו צריכים לומר שהנר מותרת משום שאינה כעין פנים, אלא אפילו אם היה כעין פנים היו מותרים כיון שהגוי מכר או כיבה אותו. אלא על כרחך גם תקרובת ע"ז שאינו מאכל אי אפשר לבטלו. ואמנם עי' ב"ח (פי' קל"ט ג) מש"כ בזה"ל, וכבר כתב החזון איש (יו"ט דעה ט"ז) על דברי הב"ח שאינם בדקדוק.

שהמכירה הוי ביטול הוי רק משום שאין עוד סיבה שימכור אותו, משא"כ דבר שדמיה יקרים אין המכירה ביטול, ובנידון דידן השערות הם יקרים.

יז. ואין לומר שמשמעות כעין פנים היינו מידי דאכילה בלבד, וא"כ הטעם שאבני מרקוליס נאסר הוא משום שאינו מאכל, כי לרב כעין זביחה הוי כעין פנים, ולכן מקל נאסר בשבירתה, על אף שמקל אינו מאכל.

יח. ועי' תוס' בסוטה (פ"ג: ד"ה לא) שכתבו שדין "כתותי מיכתת שיעורא" נאמר זה גם לחכמים שלא ס"ל כר"ש (מנמות ק"ג:) שכל העומד להשרף כשרוף דמי.

יט. כל הראשונים (עי' להלן ט"ז) האריכו לדון אם הנרות שמדליקים לכבוד הע"ז נאסר משום תקרובת ע"ז, וכתבו להתיר משום שתקרובת שאינו כעין פנים ולכן מותר בלא ביטול. ומשמע מדברי כולם שעל אף שהנרות הם כלים ולא

ומשום מה ראיתי הרבה שדקדקו מדברי הרמב"ם שרק תקרובת של מאכל נאסר. מדרבנן יש טומאה לתקרובת ע"ז, וכתב הרמב"ם (שאר אצות הטומאה פקו הלכה ו):

"תקרובת ע"ז מטמאה במגע ובמשא כנבילה ושיעורה בכזית, כל דבר שמקריבין לה בין בשר בין שאר אוכלים ומשקין הכל כנבילה שהכתוב קראן זבחי מתים, **ואף על פי שאין תקרובת ע"ז של אוכלין בטלין לעולם להתירה בהנאה** אם בטלה הרי זו ספק לטומאה, אבל כלי שהוא תקרובת ע"ז שביטלו טהור וכן ע"ז ומשמייה שביטלו טהורין"

וראיתי שהרבה דקדקו מדברי הרמב"ם שכתב שתקרובת ע"ז של אוכלים אין לה ביטול, ודייקו הא כלים של תקרובת ע"ז יש לה ביטול. ואמנם דברי הרמב"ם פשוטים מאוד, שהרמב"ם רק מעתיק גמרא ערוכה (ע"ז נב). שיש איבעיא דלא איפשטה אם באוכלים של תקרובת עבודה זרה מהני ליה ביטול להוציא מדאי הטומאה שגזרו חכמים על תקרובת ע"ז, על אף שתקרובת עבודה זרה אין לה ביטול, וזהו לשון הגמ':

"בעי מיניה ר' יוחנן מר' ינאי, תקרובת עבודה זרה של אוכלים מהו, מי מהניא להו ביטול לטהרינהו מטומאה או לא? **ותיבעי ליה כלים, כלים לא קמיבעיא ליה, כיון דאית להו טהרה במקוה טומאה נמי**

אוכלים, מכל מקום אילו היה כעין פנים לא מהני ליה ביטול. והראשונים שאלו שלכאורה הדליקו נרות בבהמ"ק א"כ הוי כעין פנים, ותיצרו שהדלקת המנורה לאו עבודה היא כמו שאמרנו (נימא מ).

ואמנם למרבה הפלא הב"ח (סי' קנט) כתב בזה"ל: "ואיכא להקשות הלא אם הנרות תקרובת נמי לא מהני ביטול שהרי הכהן היה מדליק הנרות בפנים בכל יום, וי"ל דלענין ביטול בעינן דוקא דבר מאכל כדכתיב קרא ויאכלו זבחי מתים דמיניה ילפינן דתקרובת עבודה זרה אין לה ביטול ודוקא בתקרובת כעין זבחה כדכתיב זבחי מתים" עכ"ל.

והחזו"א הבין מדבריו שכוונתו לומר שיש ביטול לתקרובת ע"ז שאינו של אוכלין, והשיג החזו"א על זה בחריפות וכתב שהדברים אינם בדקדוק. ואמנם ראיתי מהג"ר שריאל רוזנברג שליט"א שפירש שכוונתו משום נוי ע"ז, והאריך לבאר דבריו, ע"ש.

עוד ראיתי שהרבה החשיבו שרבינו ירוחם כתב שתקרובת שאינו של אוכלים יש לה ביטול, והארכתי בזה להוכיח שהוא שגגה, אלא כוונתו ברורה כדעת הראב"ד המובא בריטב"א ובמאירי, והוא שכל תקרובת ע"ז שאינה כעין פנים עדיין נאסר, אלא יש לה ביטול, מה שאין כן תקרובת ע"ז שיש בה מעשה כעין פנים כמו שבירה, אז שפיר אין לה ביטול. ראוי להאריך בכל זה אלא שאין כאן מקומו, מכל מקום אציין כשכותב רבינו ירוחם עיקר התנאי של כע"פ הוא כותב שתקרובת ע"ז "לענין שלא יבטל" בעינן כעין פנים. ומשמע שדבר שאינו כעין פנים הוי תקרובת רק שאין לו החידוש שלא יבטל.

שוב מצאתי ראייה נכונה שדעת רבינו ירוחם הוא כשיטת הראב"ד. בהלכות יבום נתיב כ"ה חלב שני רי"ז ע"ב כתב:

"סנדל של ע"ז לא תחלוץ ואם חלצה חליצתה כשרה דלא כיתותי מיכתת שיעוריה דמשמשי ע"ז נינהו ואית ליה תקנתא בביטול, ואם משום איסור הנאה מצות לאו להנות ניתנו. אבל של תקרובת ע"ז אם חלצה חליצתה פסולה, **ולאו משום איסורי הנאה כמו שכתבתי, ולאו משום דאין לה ביטול דכי אמרינן דאין לה ביטול דוקא תקרובת של אוכלים, ולא משום שעשאוהו תקרובת ע"ז דרך שבירה או חיתוך דדאמי לזביחה**, אלא משום דלא עביר להילוכה וכן של זקן שעשו לכבודו" עכ"ל

ודבריו מבוארים שלכאור' למד שהוא מייירי בציוור של דורון, ולכן באמת שייך בו ביטול, אבל עוד כתב אחרי זה עוד צד – כלומר גם אם נימא שתקרובת יש לה ביטול טענה זו אינו מועלת כלפי ציוור זה – והוא שעשה מעשה כעין שבירה. ולכן מבואר מדבריו שבמקום שיש מעשה כעין שבירה אין לה ביטול, וזה מסתדר מאוד יפה עם שיטת הראב"ד, ואכמ"ל.

בטלה, כי קמיבעיא ליה אוכלין, ותיבעי ליה עבודה זרה גופה, עבודה זרה גופה לא מיבעיא ליה, כיון דאיסורה בטיל טומאה נמי בטלה, כי קא מיבעיא ליה **תקרובת לעבודה זרה של אוכלין**, מאי? כיון דאיסוריה לא בטיל כדרב גידל, טומאה נמי לא בטלה, או דלמא איסור דאורייתא לא בטיל, טומאה דרבנן בטיל, תיקון

ורש"י שם פירש שכלים שהוזכרו שם היינו משמשי ע"ז, ואמנם התוס' למדו שהיינו כלים של תקרובת ע"ז. ומפורש בגמ' שלכלים אלו מהני ביטול להוציא מידי טומאתו, בעוד שאיסורה גופיה לא בטיל, כי רק בע"ז עצמה אמר הגמ' שאיסור גופיה בטיל, ומשמע שכלים לא. ולכן מבואר מהגמ' שלכלים של תקרובת ע"ז מהני ביטול לענין טומאה, משא"כ אוכלים הוי איבעיא דלא איפשטה. והרמב"ם העתיק הגמרא כצורתה, ואין שום מקום לדייק שיש חילוק בין אוכלים לכלים לענין לבטל איסורו, אלא יש חילוק לענין הטומאה שגזרו חכמים על תקרובת ע"ז.

ועוד, כמו שכבר הוכחנו, שגם שופר וגם מנעל של תקרובת ע"ז אמרינן שאין לה ביטול, ואין להם טומאת אוכלים. אלא פשוט שנקטינן שגם כלים של תקרובת ע"ז אין להם ביטול.

מהו תקרובת ע"ז?

כתוב בתורה (שמות ל"ט) "פן תכרת ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך **ואכלת מזבחיו**". מפורש בגמ' (ע"ז פ"א) שזבח זה הוי תקרובת עבודה זרה שמכונה בלשון הכתוב (מסילס קו, פ"א) זבחי מתים². הרי שעיקר הציור של תקרובת עבודה זרה הוא קרבן שנזבח לשם עבודה זרה. וכן מבואר בגמ' (חולין י"ג, ע"ז ל"ג): שזהו עיקר הציור של תקרובת ע"ז, ובזה אין שום מחלוקת כלל.

ואמנם חוץ מזה, עוד הוסיפו רבותינו עוד ציורים של תקרובת ע"ז.

במס' עבודה זרה נא. גרסינן:

"אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב, עבודה זרה שעובדין אותה במקל, שבר מקל בפניה, חייב, ונאסרת; זרק מקל לפניה, חייב, ואינה נאסרת. אמר ליה רבא לרב נחמן, מאי שנא שבר דהויא ליה כעין זביחה, זרק נמי הויא ליה כעין זריקה, א"ל, בעינן זריקה משתברת וליכא."

"תנן: מצא בראשו כסות ומעות או כלים, הרי אלו מותרין. פרכילי ענבים, ועטרות של שבלים, ויינות, שמנים וסלתות, וכל דבר שכיוצא בו קרב לגבי מזבח, אסור. בשלמא יינות שמנים וסלתות, איכא כעין פנים ואיכא כעין זריקה משתברת, אלא פרכילי ענבים ועטרות של שבלים, לא כעין פנים איכא ולא כעין זריקה משתברת איכא? אמר רבא אמר עולא, כגון שבצרן מתחלה לכך."

ובהמשך הסוגיא איתא:

כ. וזה"ל הגמ' ע"ז פ"א. "גוי שעשה משתה לבנו וזימן כל היהודים שבעירו... מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים, שנאמר: וקרא לך ואכלת מזבחיו" עכ"ל.

וכן כתב הרמב"ן שאיסור תקרובת ע"ז נלמד מפסוק זה, ולדעת הרמב"ם שהאיסור נלמד ממקור אחרת, צריך לומר שהפסוק אמנם מיידי בתקרובת ע"ז, רק שלא כתוב כאן לשון איסור.

”א”ר אבהו א”ר יוחנן, מנין לזובח בהמה בעלת מום לעבודה זרה שהוא פטור, שנאמר: זובח אלהים יחרם בלתי לה’ לבדו, לא אסרה תורה אלא כעין פנים”.

ונחלקו הראשונים מה הן תנאי תקרובת עבודה זרה.

לדעת רש”י (וכן דעת הרא”ש שם סי’ א’), וכן מנא”ך כנר נשאלמות פה, וכן כמנזר”א נשם רבינו יונה, וכן דעת המאירי, והטור סי’ קלנ”ג, וכן כמנזר עזר כמה לאשויים) יש שתי דרכים לעשות תקרובת ע”ז, או ליתן מתנה להעבודה זרה בדבר שהוא כעין פנים (היינו כעין הנעשה נמקדט), או על ידי מעשה כעין שבירה שהוא תולדה דשחיטה, בתנאי שזו עבודה זרה שיש לו עבודה עם חפץ הזה, למשל עבודה זרה שעבודתה בקשקוש מקל, אם שבר מקל לפנייה חייב מיתה ונאסרת שבירי המקל משום תקרובת עבודה זרה. ועל אף שאין דרך עבודתה בשבירת מקל אלא בקשקוש מקל, מכל מקום כתבו הראשונים ש”מקל לעבודה זרה זו היא כמו בהמה לאחרת”. וכשם ששחיטת בהמה חייבת בכל עבודה זרה אפילו אם אין דרכה בכך, הוא הדין לעבודה זרה זו שעבודתה במקל, שבירת המקל שהוא כשחיטה אוסרת את המקל אפילו אין דרכה בשבירה. נמצא שאפילו אם אין העובדים עובדים אותה על ידי שבירת מקל, מכל מקום בשבירת מקל חייב מיתה והמקל הוא תקרובת עבודה זרה. לסיכום, ‘דרכה בכך’ הוא רק תנאי בכדי לשייך חפץ מסויים לאליל זה.

בסוגיא שם מבואר בדברי רש”י (ע”ר ש”י נא. ד”ה חייב) שמעשה זריקה של צואה לחה, או ניסוך מי רגלים או שחיטת חגב, חייבים אף בעבודה זרה שאין דרכה בחפצים אלו. וביאר הריטב”א, ששבירה שהיא רק תולדה דשחיטה אינו אסור אלא בעבודה זרה שעבודתה במקל, אבל מעשה ניסוך במי רגלים או מעשה זריקה בצואה לחה ומעשה שחיטה בחגב שהם מדר’ העבודות של פנים הם אסורים אף בעבודה זרה שאין דרכה בדברים אלו. אמנם התוס’ (שם נא. ד”ה חייב) נקטו שגם בזריקה חייבים רק אם עבודתה בכך, ולכן שחיטת חגב נאסר רק אם עבודתה בחגב.

ורבי יוחנן שאמר שאינו חייב אם שחט בהמה בעלת מום לעבודה זרה, לדעת רש”י, רבי יוחנן מיירי בעבודה זרה שאין לה ענין עם בהמת בעלת מום, ולכן אין לחייבו משום שעבד עבודה זרה כדרך עבודתה, אלא שיש צד לחייבו משום שבכל עבודה זרה חייבין על שחיטת קרבן גם אם אין זה דרך עבודתה, ועל זה מחדש רבי יוחנן שאיסור זה נלמד מבלתי לה’ לבדו, ורק מה שעושים בבהמ”ק אסורה בכל עבודה זרה, ולכן בבהמה בעלת מום שאינו ראוי לפנים אין לחייבו אם אין דרך עבודתה זרה בבעלת מום. נמצא, שאין מחלוקת בין רב שמחייב בשבירת מקל לרבי יוחנן שפוטר בבהמת בעל מום, אלא רב מיירי בע”ז שעבודתה באיזה חפץ ואז חייבין על שבירתה, ורבי יוחנן אומר שבדבר שאין דרכה בכך אינו חייב אלא הראוי לפנים, ודו”ק.

ודעת הרמב”ן ודעימיה היא שיש מחלוקת בין רב שמחייב בשבירת מקל, לרבי יוחנן שפוטר בבהמת בעלת מום. לדעת רב כל מעשה כעין שבירה אסור בכל עבודה זרה שבעולם והמקל נעשית תקרובת ע”ז, והא דנקטה הגמ’ “עבודה זרה שעובדין אותה במקל” לרבותא אשמועינן, שאפילו בעבודה זרה זו שעבודתה בקשקוש מקל, מכל מקום העושה שם זריקה לאו דווקא חייב^{כא}. ולדעת רבי יוחנן יש תנאי אחד בתקרובת ע”ז, והוא שתקרובת עבודה זרה אסורה רק בדבר הקרב בפנים.

כא. היינו לדעת ר’ יהודה אמר רב בדף נא: שאמר זריקת מקל פטור, אבל רב נחמן אמר רבה בר אבהו שמחייב בזריקת מקל מחייב משום שאין השינוי בין זריקה לקשקוש מספיק, וזה מחלוקת אמוראים אליבא דרב.

הנה במשנה מפורש שפרכילי ענבים אסורים משום תקרובת עבודה זרה, והגמ' שואלת שאין פרכילי ענבים לא כעין פנים ולא כעין זביחה, והגמ' תירצה "כגון שבצרון מתחילה לכך"²², כלומר שיש מעשה כעין זביחה. ואמנם זה רק מתוך הא שאין פרכילי ענבים כעין זביחה, אבל זה שקבע הגמ' שאין ענבים כעין פנים כפשוטו נשאר למסקנת הגמ'. אבל לדעת הרמב"ן שלומד שלר' יוחנן אין חייבין אלא אם הוא כעין פנים, עדיין צ"ע למה פרכילי ענבים אסורים, הלא אינם כעין פנים. והרמב"ן ודעימיה הוצרכו לדחוק ולומר שאמנם אמרו בגמ' שאין פרכילי ענבים כעין פנים, אבל זה רק בשיטת רב שמחייב בשבירת מקל, אבל לדעת רבי יוחנן שרק דבר שהוא כעין פנים נאסר משום תקרובת ע"ז, צריכים לומר שפרכילי ענבים נחשבין כעין פנים משום שהוא מובא בפנים בביכורים²³, אבל לדעת רב צ"ל שמה

כב. פירש"י שבצרון מתחילה לכך "לצורך עבודה זרה, ובבצירתו עבדה לעבודה זרה דהוי כשבר מקל לפני דמיי לזביחה".

הנה למסקנת הגמ' פרכילי ענבים אינם אסורים אלא משום שמא בצרון מתחילה לכך, ולכן כתב הרשב"א (נממני' 6): שהמשנה מיירי בעבודה זרה שיוודעים שדרכם לבצור לה ענבים. ולכאורה אם נימא שכל דבר שמובא בפנים נאסר אפילו בלי מעשה זביחה נדעמ רש"י לענין הנכרות המונח בחוס' סוף ג. ד"ה כעין, צ"ע למה צריכים לומר ציור של "בצרון מתחילה לכך", תיפוק ליה שאסורה רק מזה שמובא בפנים דומיא דבשר הנכנס לע"ז (עי' ע"ז ל:), וצ"ע. ואמנם קושיא זו ליתא, שרק דבר שקרב בפנים כגון בשר ס"ל לרש"י שנאסר בלי מעשה זביחה, וענבים אינם כעין פנים כמפורש בגמ', ודו"ק.

ואמנם ראיתי חכ"א שמחמת 'קושיא' זו חידש שבאמת למסקנת הסוגיא לא קיימא לן כקאימתא זו של בצרון מתחילה לכך, אלא הסיבה שפרכילי ענבים אסורים הוא רק משום שמובאים בפנים ותו לא, והוסיף וחיידש אם כן להלכה למעשה אין לנו שום מקור לומר שדבר שהוא נבצר מתחילה לכך אסורה משום תקרובת עבודה זרה כל כמה שלא הובא בפנים, עכת"ד.

ואמנם זה ליתא, כי כל הראשונים פירשו המשנה שהסיבה שהענבים אסורים הוא משום שחוששין שמא בצרון מתחילה לכך, ולא פירשו שלמסקנא הם אסורים משום שמובאים בפנים, ועל כרחק לא למדו שהגמ' חזר מזה. ועוד, אפילו אם נימא שגמ' דידן חזר מטענה זו ולא צריכים לאוקים המשנה בציור שבצרון מתחילה לכך, עדיין אין ראייה שמה שנבצר מתחילה לכך אינו תקרובת עבודה זרה, אלא אדרבה, מצינו בשאר מקומות שלמדו הראשונים ששייך לעשות תקרובת עבודה זרה ע"י דבר שנבצר מתחילה לכך, כמו שכתב המאירי ורבינו יונה לענין אבני מרקוליס שאם נחתך מתחילה לכך אסורים, וכן כתבו על המעות שמצאו לפני הע"ז, וכן כתב המאירי (ע"ז מד:): על ההדסים של ע"ז, וכן כתב השאלות [פמן] ועוד (עי' רש"י יצמות ק"ג ויגל"ט טז) לענין מנעל של תקרובת ע"ז, וכן כתבו כמה ראשונים (עי' פמ.). לענין שופר של תקרובת ע"ז, וכן כתבו כמה ראשונים לענין לולב של תקרובת ע"ז (עי' סוכה לא): שהשלמה ונרענו אנהס מן ההס). כללו של דבר, ברור שלהלכה למעשה שייך לעשות תקרובת ע"ז אם בצרון מתחילה לכך, אף אם למסקנת הגמ' לא צריכים לאוקים המשנה בהכי.

כג. ולכאורה בנידון דידן אין השער כעין פנים ולכן אין צד לאסור השיער לפי אלו הראשונים. אמנם ראיתי שיש שרצו לדמותו לשער נזיר, כיון שלשיטה זו לא תלוי במזבח דווקא, אלא גם מה שמובא לתוך העזרה כגון ביכורים נחשב כעין פנים. ויש לעיין בזה, כי ביכורים הוא דורות, והוא יותר דומה למעשה הקרבה ולכן שפיר נחשב כעין פנים, אבל שיער נזיר צ"ע אם הוא נכנס לעזרה כדורות וכמעשה הקרבה, או אולי יש רק מצוה לשורפו, אמנם אינו קרבן.

והנה מפורש במתני' (פלה ג ג, ע"ז עד, קדושין טו): ששער הנזיר אסורה בהנאה, והמקור לזה איתא בגמ' (קדושין טו): "דאמר קרא: קדש יהיה גדל פרע שער ראשו, גידולו יהיה קדוש, אי מה קדש תופס את דמיו ויצא לחולין, אף שער נזיר תופס את דמיו ויצא לחולין, מי קרינן קדוש, קדוש קרינן" עכ"ל. ולכאורה זה שהוא מאיסורי הנאה שתופס את דמיו משום שהוא קדוש, והוצרך גזה"כ למעט מזה, משמע שהוא סוג של הקדש ולא סתם איסורי הנאה, ואם נימא שהוא חלק מהקרבן ניחא.

וכן בירושלמי (ע"ז טו ב) מבואר שהטעם ששער הנזיר אסורה בהנאה הוא משום דכתיב "ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים" עכ"ל, וכ"כ רש"י תמורה (פמ). "אסור בהנאה דבעי שילוח תחת הדוד". ובתמורה (לג) אמרו

שמוא בפנים בביכורים לא נחשב כעין פנים. וכמובן זה דוחק גדול, כיון שהגמרא אומרת בפירוש ובסתמא שפרכילי ענבים אינם כעין פנים, ומנא לנו לחדש שרבי יוחנן ורב חולקים בזה בעוד שהגמרא תוסם. הרמב"ן פסק כדעת רבי יוחנן.

שער מנזיר טהור הוא בכלל דהאיסורי הנאה שטעונים שריפה, והמקור לזה הוא משריפת השיער תחת הדוד. ומבואר שם (וין אימא נספמי ועי' נזיר מה). שאפילו אם לא שרף הנזיר את השערות בזמן שהקריב את קרבנותיו, עדיין יש דין לשרוף אותן ככל איסורי הנאה, והמקור לזה שהוא מאיסורי הנאה שדינים בשריפה ולא בקבורה נלמד משריפת השיער תחת הדוד. ולכאורה קשה איך למדו מזה שיש מצוה לשרוף השיער תחת הדוד שהוא דין רק בשעת הקרבת קרבנותיו לטהר עצמו, לזה שהוא אחד מאיסורי הנאה בכל מקום ובכל זמן, והוא מאיסורי הנאה שטעונים שריפה, הלא פשוט שאפשר לחלק ולומר שיש מצוה דרמא עליה לשרוף אותן בזמן הגילוח, ואם עבר זמנו ולא עשה מצוותו מנא לנו לאסור השער בהנאה, ואפילו אם נימא שהוא מאיסורי הנאה עדיין צ"ב, מאי שנא משערותיו של נזיר טמא שמצוותו לקבור, ואילו שער נזיר טהור מצוותו לשרוף, וצ"ע.

ואמנם הכל אתי שפיר אם נימא שהדין של שריפת השיער תחת הדוד מלמד אותנו שהוא חלק מהקרבן, שבוודאי בזמנו מצוותו דווקא בשריפה תחת הדוד שהוא מצוה ולא ביעור איסורי הנאה, אבל מאחר שלמדנו מדין זה שהוא חלק מהקרבן, פשוט שאם עבר זמנו אסור בהנאה, ודינו בשריפה ולא בקבורה כמו בכל הקדשים שעבר זמנם שמצוותן בשריפה, ולכן מובן איך נלמד ממצוות שריפה שהוא חייב בביעור בשריפה, ודו"ק בזה, וזה גם מתרץ למה יש שני פסוקים לאסור השער בהנאה, אחד ללמוד שהוא קודש, והשני ללמוד שהוא חלק מהקרבן, ודו"ק היטב, וכעין זה כתב בספר חידושי מרן רי"ז הלוי (פ"ח ה"א מהלכות מיתום).

זכינו לדין שמסתבר מאוד ששריפת שער הנזיר הוי חלק מהקרבנות של הנזיר. ולכאורה כן משמע נמי בדברי הרמב"ם בסה"מ (עשה ק"ב) שכתב בזה"ל: "אבל הגלוח נקשר בקרבן והקרבן נקשר בגלוח ובקבוצם גיגע התכלית האחד, והוא שיתרו לו הדברים שהיו אסורים עליו בימי נזרו. ובששי מנזיר (מ:): אמרו גלח על הזבח ונמצא פסול, תגלחתו פסולה וזבחיו לא עלו לו. הנה התבאר לך כי התגלחת היא מתנאי הזבח והזבח מתנאיה, ובתוספתא (נזיר טו). התבאר גם כן שנזיר שכלו ימיו אסור לגלח ולשתות יין וליטמא למתים עד שיעשה המעשה ההוא כלו, והוא תגלחת טהרה כמו שהתבאר בששי מנזירות (מ:), והוא שיתגלח פתח אהל מועד וישליך שערו תחת הדוד ויקרבו הקרבנות, כמו שבא בכתוב (שם ו). ואתה תמצאם ברוב המקומות יקראו הבאת הקרבנות תגלחת. ובביאור אמרו במקומות הממשנה (ב:; ג:): הריני נזיר ועלי לגלח נזיר, רוצה בזה שביא קרבנות נזיר ויקריבם בעדו. הנה כבר התבאר לך שהתגלחת נופלת על הבאת הקרבנות והסבה בזה הייתה חלק מהם כמו שבארנו ובקבוצם יסתלק דין הנזירות וישתה הנזיר יין... עכ"ל.

ולכאורה דבריו ברורים שהתגלחת הוי חלק מהקרבן כמו שכתבנו, וכן יש לדייק מלשון הגמ' (מדיסט:): שהנזיר אמר על שערו הנאה "העבודה, שאגלחך לשמים", ומשמע שהשער נחשב כקרבן.

אם כן יש מקום לומר ששיער שפיר נחשב כעין פנים, עכ"פ לשיטת רבי יוחנן שס"ל שביכורים הוי כעין פנים, הוא הדין כל דבר שנכנס לעזרה לצורך עבודה או קרבן נחשב כעין פנים. ואף שאין השער עצמו עולה על המזבח, הוא הדין ביכורים אינם עולים על המזבח, ועוד יש לומר שכמו בכל קרבן גם החלקים שלא עולים על המזבח נחשבים קרבן, וכן בתקורבת ע"ז גם הבשר שלא נשרף במזבח ע"ז עדיין נקראת זבחי מתים (עי' מוס' הכי"ד ע"ז סב. עמ"כ ש"ה יין נפק, שטלו נאסר מפני ששפך מקלמו לכו"ז ומדמה זה לעוונות לנזין שטלו נאסר מפני הגז), הוא הדין השער של נזיר שהוא חלק מהקרבנותיו נחשב קרבן על אף שלא מובא ע"ג המזבח, ודו"ק.

ואף שגם לדעת רבי יוחנן כתב הרמב"ן שאין הדלקת המנורה נחשב כעין פנים, מכל מקום הרמב"ן תלה זה בדברי הגמרא (פיימ"א כ:): "שהדלקה לאו עבודה היא". והראשונים ביומא שם ביארו זה שהדלקה לאו עבודה היא היינו משום (לשון המאירי יומא מ). "שהדלקה אינה עבודה שאינו נותן דבר שיש בו ממש". אם כן טעם זו ודאי אינו נוגע לשער נזיר, ושפיר יש לומר שהוא כהקרבנה. ויש להאריך בזה, ועי' בקובץ אור ישראל (גליון לו עמ"ג), מכל מקום אין זה נוגע כל כך לנידון דידן כיון שלהלכה לא קיימא לן כהרמב"ן, אבל מאחר שאינו ברור כלל אם לדעת הרמב"ן יש קולא בנידון דידן, לצרפו לספק. וחוץ מזה, ידוע שדיעה שלא מובא בשו"ע לא מצטרף לספק ספיקא (עי' שרי' ממד מערכת הסמן אות יח באריות).

הראב"ד למד כמו הרמב"ן שיש מחלוקת רב ור' יוחנן, אלא שלדעתו קי"ל להלכה כרב, ולכן בכל ע"ז שבעולם אם עשה מעשה כעין שבירה חייבים, ואם הוא דבר כעין פנים חייבים אפילו אם אין מעשה שבירה.

ודעת הרמב"ם (פ"ג מהלכות ע"ז ה"ד) הוא כעין שיטת רש"י, והיינו שלהלכה קיימא לן כדברי שניהם, ששבר מקל שייך להיות תקרובת ע"ז בעבודה זרה שעבודתה במקל, ובעלת מום ושחיתת חגב אינם תקרובת ע"ז. האריכו הראשונים והאחרונים לברר שיטתו (עי' מו"ס סי' טו), מכל מקום הנוגע לנידון דידן, דעת הרמב"ם הוא ששבר מקל בעבודה זרה שעבודתה במקל הוי תקרובת ע"ז.

הנה להלכה קיימא לן כדעת רש"י¹, שכעין שבירה חייב ונאסר אם דרכה בחפץ זו, ומעשה שחיטה וניסוך חייבין ונאסר אפילו אם אין דרכה בכך, ושחיתת חגב אסורה בכל ע"ז שבעולם. וכל דבר שהוא כעין פנים נאסר אפילו במתנה בעלמא ובלי אחד מד' העבודות.

וזהו לשון השו"ע (יורה דעה סימן קלט, סעי' ה'):

"איזהו נוי ואיזהו תקרובת, נוי כגון שמדליק לפניה נרות או שטח לפניה בגדים וכלים נאים לנוי. ותקרובת, כל שכיוצא בו קרב על גבי מזבח, כמו כל מיני מאכל, כגון בשר שמנים וסלתות מים ומלח, אם הניחו לפניה לשם תקרובת, נאסר מיד. אבל דבר שאין מקריבין ממנו בפנים, אינו נאסר אלא א"כ עשה ממנו כעין זביחה או כעין זריקה המשתברת, והוא דרך לעבדה באותו דבר, אף על פי שאין דרך לעבדה בזה הענין.

כיצד, עבודה זרה שעובדים אותה שמקשקים לפניה במקל ושיבר מקל לפניה, נאסר, מפני ששבירת המקל דומה לזביחה. אבל אם אין עובדים אותה במקל כלל, ושיבר מקל לפניה, אינו חייב ולא נאסר. ואם עבדה בקשקוש מקלו, והוא דרך עבודתה חייב ולא נאסר. וכן בכל דבר שעבדה כדרך עבודתה, בין אם הוא דרך כבוד או דרך בזיון, ואינו כעין פנים, חייב ולא נאסר. אבל אם לא עבדה במקל כדרך עבודתה, אלא זרקו לפניה, אינו חייב ולא נאסר"

ולכאורה, שיער שמגלחים בבית ע"ז לשם הע"ז הפשטות הוא שזה תקרובת ע"ז, כיון שמעשה גילוח השער לכאורה הוי מעשה כעין זביחה, וגם כיון שככה הם עובדים אליל זה, אז פשוט שדרכו בכך (כלומר כע"ז שצדדמה נשניית מקל), ולכאורה השיער אסורה מדין תקרובת עבודה זרה. ואף שברור שזהו הפשטות, הרבה העלו עוד צדדים בזה, ובעזה"ש"ת אשתדל לברר הדברים לראות אם באמת יש על מה לסמוך.

תקרובת ע"ז על ידי מעשה עבודה

הנה מצינו שני גדרי תקרובת עבודה זרה:

א- דבר שהוא כעין פנים, זאת אומרת כעין המובא במקדש כגון בשר ויין, אם מונח לפני ע"ז לשם דרוון או לשם תקרובת, מעשה המסירה אוסרת אותו.

כד. אין שום חידוש שככה פסק השו"ע בדין שבירת מקל, מאחר שכן הוא דעת הרמב"ם והרא"ש, וככללו הידוע, דרו"ק. ובאמת כן הוא דעת רוב רבותינו הראשונים, הלא הם: השאלתות (פ), רש"י, בעלי התוספות, ההשלמה (פוסק 61), רבינו אברהם מן ההר (ס), הרא"ש, רבינו ירוחם, הטור, וכן דעת הרי"ד והרי"א, והמאירי, ורבינו יונה.

ב- דבר שאינו כעין פנים, אם נעשה בחפץ הנזכר מעשה עבודה שהוא כעין פנים, זאת אומרת שיש במעשה זו שבירה או חיתוך, עצם מעשה העבודה אוסר את החפץ משום תקרובת ע"ז, בלי שום מסירה.

שני גדרים אלו מפורשים בשו"ע יו"ד סי' קל"ט סעיף ג': [הכלל לשון השו"ע]:

"איזהו תקרובת..."

1. כל שכיוצא בו קרב על גבי מזבח, כמו כל מיני מאכל, כגון בשר שמנים וסלתות מים ומלח, אם הניחו לפניו לשם תקרובת, נאסר מיד.
2. אבל דבר שאין מקריבין ממנו בפנים, אינו נאסר אלא א"כ עשה ממנו כעין זביחה או כעין זריקה המשתברת, והוא דרך לעבדה באותו דבר, אף על פי שאין דרך לעבדה בזה הענין"

זאת אומרת שדבר שכיוצא בו מובא בפנים נאסר במעשה נתינה לשם תקרובת, אבל דבר שלא מובא בפנים, נאסר במעשה עבודה כעין פנים, ולא צריך לעשות שום מעשה לשם תקרובת. ובאמת דבר זה מוכח מכל הסוגיא, שסוג תקרובת עבודה זרה הזה הוא דבר שנעשה בו מעשה עבודה, ומשום זה נאסר, ולא משום הכוונה לשם תקרובת, ואבאר בעזה"ש.

עיקר תקרובת ע"ז הינו בהמה שנשחט לע"ז כמו שכתבנו. ושחיטה לע"ז שאוסרת הבהמה הוא אפילו אם רק עבד לע"ז במעשה השחיטה על אף שלא חישב להקריב הבהמה כלל, וכ"ש אם באמת לא הקריבו בסוף²⁷. ואמנם במקום שבשעת השחיטה חשב להקטיר חלק מהבהמה, או שחשב ע"מ לזרוק

כה. במשנה (ע"ז ט:): מפורש "בשר הנכנס לע"ז (רש"י - שהענין כוונתו חוץ להמניסו מומר נהגה אם מוכר ישראל ליעלו עם נכסו קודם שקריבו אותו) מותר". בגמ' שם (ג:) אמרו "מאן תנא? אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן: דלא כרבי אלעזר, דאי כרבי אלעזר, האמר סתם מחשבת גוי לעבודה זרה". כלומר המשנה מיירי בסתם בשר שלקחו מן השוק, ואעפ"כ לרבי אלעזר משום שסתם מחשבת גוי לע"ז, גם סתם בשר בשוק כבר נאסר משום תקרובת ע"ז (גם מנזיל מלאן שא"י שהשחיטה יהיה לפני הע"ז, ונחמיז זיה לקמן עטוה"ט), ובמשנה מבואר שלפני ההקרבה מותרת. מבואר שלדעת ר"א עצם מעשה השחיטה אוסרת אותו מבלי להקריב ממנו שום חלק, ועד כאן לא פליגי חכמים עליו אלא אם סתם מחשבת גוי הוא לע"ז. הרי לכולי עלמא אם גוי עושה מעשה שחיטה לשם ע"ז, בזה בלבד הבהמה נאסר משום תקרובת ע"ז. וכן כתב רש"י שם: "וכי שחטה עבדה לעבודה זרה בשחיטתו ונאסרה, דשחיטה היא תקרובתה" עכ"ל.

ועוד יש להביא ראייה ממתני' (טולין ג:) שלדעת רבי אליעזר מלבד שאמרינן שסתם מחשבת נכרי הוא לע"ז, גם ילפינן חוץ מפנים, זאת אומרת כשם שבפיגול [לעמ' ר"א גמ' יוסין] מחשבת הבעלים יכולים לפסול הקרבן, הוא הדין בשחיטת חולין שמחשבת הבעלים לעבודה זרה אוסרת את כל הבהמה משום תקרובת עבודה זרה. ולכן בציוור שיש לנכרי חלק קטן של הבהמה, כיון שסתם מחשבת נכרי לע"ז, כל הבהמה אסורה משום תקרובת ע"ז, כיון שהגוי הוא בעלים בהמה ומחשבתו יכול לאסור הבהמה. ואמר ר"א במשנה שם "שאפילו שחטה לאכול להגוי מחצר כבד שלה בלבד פסולה", ומפורש שם שחיישינן אף אם הגוי "אוכל" מהחצר כבד, ולא מקטיר ממנו לע"ז, וחצר כבד לאו דווקא כמש"כ תוס' שם, אלא הוא הדין כל חתיכה קטנה בהמה. וכן מפורש בגמ' שם לט: שאפילו אם הנכרי רק נתן וזוה לישאל ע"מ לקבל חלק מהבשר לאכילה, אם הוא גוי אלים, אז מעות קונות, ומחשבתו פוסלת את כל השחיטה, יעיין שם.

מבואר מכל זה שהמחשבה לע"ז שאוסר הבהמה הוא אפילו אם אין כוונתו להקטיר הבהמה, אלא אפילו אם כוונתו לאכול אותו עדיין מחשבת הגוי אוסרת את כל הבהמה. ועד כאן לא פליגי חכמים על ר"א אלא בסתם מחשבת נכרי, וכן אם מחשבת בעלים פוסלים, אבל במקום שהגוי מפרש שהוא עובד לע"ז בשחיטה, לכו"ע הבהמה אסורה משום תקרובת ע"ז גם אם לא חישב על שום מעשה הקרבה, הרי ששייך לעשות תקרובת ע"ז בשחיטה גם אם אין הכוונה להקטיר ממנה כלום.

הדם לע"ז, קיימא לך (יו"ד, 6) שאפילו אם לא חישב לע"ז בשעת השחיטה, אלא חישב לצורך עצמו, אעפ"כ השחיטה אוסרת את כל הבהמה משום תקרובת ע"ז, גם אם לא הקריב שום דבר לבסוף¹.

כו. נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש אם מחשבין מעבודה לעבודה (עי' מהלחין ס: ע"ז לד: חולין לג. ונחמיה י), לדעת רבי יוחנן כן, ולכן אם שחט סתם ע"מ לזרוק הדם לע"ז אסורה, ולריש לקיש על אף שחייב מיתה אם שחט סתם וחייב בשעת שחיטה לזרוק דמה לע"ז אמנם הוא חייב מיתה (כמפורש במהלחין סא, ועי' סוף חולין לג ונחמיה י, ואמ"ל), אבל אין הבהמה אסורה משום תקרובת ע"ז. להלכה קי"ל כרבי יוחנן, עי' שו"ע יורה דעה ד' א'.

ואגב דאתי לידן נימא בה מילתא. הנה יש להציע ג' מדרגות בשחיטה ע"מ לזרוק לע"ז:

- א- מעשה השחיטה הוא מעשה עבודה גמורה, ובנוסף לזה הוא הוסיף לכוון גם לזרוק הדם לע"ז.
- ב- מעשה השחיטה הוא רק היכי תימצא בכדי לזרוק הדם, ואין שום חשיבות לעצם מעשה השחיטה, מכל מקום לולי הזריקה לא היה שוחט הבהמה.
- ג- מעשה השחיטה הוא לצורך עצמו לאכול הבהמה, אבל הוסיף בדעתו גם כוונה לזרוק הדם לע"ז.

הנה אם במעשה השחיטה יש עבודה גמורה, לכאורה לא מובן הצד שאין כאן תקרובת, כי כבר הוכחנו שסתם מעשה שחיטה לשם ע"ז עושה הבהמה תקרובת ע"ז, ודל מהכא המחשבה שהוסיף לזרוק הדם לע"ז, הלא ממחשבת השחיטה בלחוד ראוי לאסור הבהמה להיות תקרובת ע"ז, ופשוט.

אבל יש לדון האם נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בצירוף ב' או ג', כלומר האם השחיטה הוא רק היכי תמצא בכדי לזרוק הדם, או שמא השחיטה לא נעשה לשום ענין לע"ז אלא לצורך עצמו. ונראה שיש להוכיח כצד ג' שאין שום חשיבות למעשה השחיטה מדברי רש"י בכמה מקומות:

רש"י חולין לט. ד"ה לזרוק: "לזרוק דמה לעבודה זרה. ודאשחטה לשם עבודה זרה שהיה בדעתו לעובדה בשחיטה זו דברי הכל אסורה דהא זבחי מתים הוא, אלא בשלא היה מתכוין להיות שחיטה זו עבודה לעבודה זרה, **אלא שחטה לעצמו** ע"מ שיעבוד העבודה זרה בזריקת דמה או בהקטר חלבה" עכ"ל.

וכע"ז ברש"י סנהדרין ס: ד"ה לגופיה: "לגופיה אתא. ולאורווי דאפי' לא שחט שחיטת עצמו לעבודה זרה, **אלא שוחט לעצמו** וחשב בה ע"מ לזרוק דמה לעבודה זרה חייב ואפי' לא זרק" עכ"ל.

רש"י זבחים י' ד"ה לזרוק: "לזרוק דמה לעבודת כוכבים. **השחיטה לא נעשית לשם עבודה זרה**, אלא בשעת שחיטה חישוב לעבודת הזריקה לשם עבודה זרה" עכ"ל.

הרי רש"י הדגיש שמעשה השחיטה הוא לצורך עצמו, ולא כתב אוקימתא יותר פשוט ששחט כהיכי תימצא לזרוק הדם, כי לפני שחיטה אי אפשר לעשות זריקה. ונראה שיסוד הדברים הוא שכל דבר שהוא היכי תמצא היחיד להגיע למעשה עבודה, גם ההיכי תמצא הזה למעשה עבודה יחשב, ודו"ק.

לומדים מכאן שלכו"ע נחשב עבודת ע"ז אם המעשה הוא רק היכי תימצא להגיע לשלב הבאה. זאת אומרת לנידון דידן, אפילו אם תמצא לומר שהגילוח הוא בכדי להביא השער כמתנה לפני האליל אחרי זה, עדיין מעשה החתיכה הוא עבודה, ומספיק בכדי לעשותו תקרובת ע"ז.

וכע"ז מבואר מדברי הרשב"א ששאל למה בבשר הנכנס לע"ז לא חיישינן דיילמא נשחט מתחלה לכך, והיינו ששחט את הבהמה רק בכדי להניסו לע"ז, ואפילו הכי רצה הרשב"א לדון מזה שמשעת השחיטה אסורה, וזה גם בדעת ריש לקיש כיון שאיירי במתני'.

ועל פי זה מבואר שמה שאמרו בגמ' שפרכילי ענבים שבצרן מתחילה לכך הוא תקרובת ע"ז משום מעשה הקציצה, על אף שמעשה הקציצה הוא רק הכנה לצעד הבא של הבאת הפרכילי ענבים לפני הע"ז, זה ממש דומה לשחיטה, ופשוט שהגמ' לכו"ע ולא רק אליבא דר' יוחנן.

ויוצא שאפילו אם מעשה השחיטה נעשה בסתמא ממש, רק הוסיף כוונה ע"מ להקריב, עדיין הוא תקרובת ע"ז. ולכן בנידון דידן, אפילו אם אין נימא שאין להם שום חשיבות בעצם מעשה הגזיזה, אם נקטינן שהם עושים את

בסנהדרין (פס.ג). בנידון שלא קשור כלל לתקרובת ע"ז, דרשו רבותינו ז"ל שיש אבות ותולדות לע"ז, וזה לשון הגמ': "חילוק מלאכות דעבודה זרה נמי תיפוק ליה מאחת מהנה: אחת - זביחה, מאחת - סימן אחד, הנה - אבות, זיבוח קיטור ניסוך והשתחואה. מהנה - תולדות, שבר מקל לפנייה" עכ"ל. מבואר שיש תולדה לעבודת שחיטה, והוא שבירת מקל.

ובעבודה זרה (פס.ג) אמרו: "עבודה זרה שעובדין אותה במקל, שבר מקל בפניה, חייב, ונאסרת" עכ"ל. הרי שתולדה זו של שחיטה הוי דומה לשחיטה עצמה, כי בשחיטה אין צריך שום מעשה הקרבה בכדי לעשות הבהמה תקרובת ע"ז אלא מספיק במעשה השחיטה בלחוד, הוא הדין שבירת מקל, מבואר שעצם השבירה אוסר את המקל, ולא אמרו בגמ' שצריך מחשבה ע"מ להקריב שברי המקל במזבח, וגם לא מבואר שבפועל צריכים להקריב שברי המקל.

וכן מבואר בגמ' (ע"ז.פג) שפרכילי ענבים שבצרן מתחילה לכך, מעשה הבעירה לחוד הוי העבודה, ומשעת הבעירה נאסרו, עוד לפני שהובא לפני הע"ז, וכמו שכתב רש"י שם "ובבצירתן עבדה לעבודה זרה דהוי כשבר מקל לפנייה דמי לזביחה" עכ"ל.

הנה בגמ' (ע"ז.ג) מסופר שפעם עשו רחוב מאבני מרקוליס, ונחלקו האמוראים אם מותר להנות מרחוב זה, כלומר האם הוא תקרובת ע"ז שאין לה ביטול לעולם ואסור להנות מהרחוב, או דיילמא אין תקרובת עבודה זרה אלא אם הוא כעין פנים (פי' כעין מעשה זמנים נהמ"ק), ולמעשה הגמ' פוסקת שאבני מרקוליס אין להן דין תקרובת עבודה זרה מאחר שאינן כעין פנים. אבל מבואר שאילו היה כאן מעשה כעין פנים אז היו אבני מרקוליס אסורות משום תקרובת ע"ז. ורש"י שם (ד"ה מנין) פירוש למ"ד שאין צריכים מעשה כעין פנים, בזה"ל: "והני תקרובת נינהו, שהזורק אבן למרקוליס זו היא עבודתו, הלכך לאו ע"ז עצמה שמספיק בביטול" עכ"ל.

ולא כתב רש"י שהאבנים הוי תקרובת משום שהוא נותנם למרקוליס, אלא משמע מדבריו שכל דבר שהוא עבודת עבודה זרה, זה בלבד עושהו תקרובת, רק למסקנא צריך גם להיות עבודה שהוא כעין פנים. אם כן למסקנא כל דבר שהוא עבודה לע"ז, וכן הוי כעין פנים, נחשב הדבר כתקרובת עבודה זרה.

היוצא מכל זה: תקרובת עבודה זרה שנעשה על ידי מעשה עבודה שהוא כעין העבודות שנעשו בפנים, עצם מעשה העבודה אוסר את החפץ משום תקרובת ע"ז, ואין צריך שום נתינה אחרי זה². ובאמת דבר זה מפורש כבר בשו"ע שכתב שני גדרי תקרובת ע"ז, וכתב שדבר שכעין פנים נאסר בהנחה לשם תקרובת, ובדבר שאינו כע"פ לא כתב תנאי זה, רק כתב שנאסר במעשה כעין פנים, עי' לשונו לעיל.

זה בכדי ליתן לו השיעור אחרי זה (ע"י הגמ' נכלי ההולדי), זה עושהו תקרובת עבודה זרה. ואף בצירור שלא עושים כמחבתם.

כו. ועוד ציור שמצינו תקרובת ע"ז בלי שום מעשה נתינה הוא שכשוך יין נסך. לדעת כמה ראשונים (עי' רש"י גיטין כ: ד"ה מנסך, וכ"ה נחולין פא. ד"ה שניסך, מוס' בנטיין פס) גוי שכשוך ידו לתוך היין לכבודו של הע"ז נאסר היין מן התורה משום יין נסך על אף שלא ניסך ממנו להע"ז כלום. ועי' דברי הרא"ש (ע"ז פ"ד הלכה יג) שכתב "עיקר ניסוך הוי בהגבהה והורקה... דוקא בפני עבודה זרה, אבל שלא בפני עבודה זרה, אין דרך לשפוך אלא לשכשך" עכ"ל. וכן כתבו הראב"ד (ע"ז פד), והריטב"א (ע"ז פג: ד"ה דמגמוס), והאר"י בזה במרחש ח"א סוף סימן כא, עכ"פ מבואר שבשכשוך לבד אפשר לעשות תקרובת ע"ז כיון שהוא עבודה.

וכן כתבו כמה אחרונים כדבר פשוט, עי' אבן האזל (פ"ג ה"ד מהלכות ע"ז) שהאריך להעמיד שכל מעשה עבודה עושה תקרובת ע"ז, עי' דבריו באריכות שמוכיח בכיורו שכל מעשה עבודה עושה תקרובת ע"ז¹, וכן מבואר בצפנת פענח פ"ח מהלכות ע"ז, ובעוד כמה אחרונים.

ולכן הרוצה לברר אם דבר מסוים הוא תקרובת ע"ז, עליו לברר שני דברים בלבד:

- א- אם מעשה זה הוא כעין עבודת פנים.
- ב- אם מעשה זה נכלל בגדר עבודה.

הנה גדר מעשה כעין פנים הוא כל מעשה שהוא כעין זביחה, וכתבו הראשונים מפורש שזה כולל כל מעשה חיתוך. לשון הר"ח ע"ז נ: ד"ה שבר "השבירה היא מעשה עבודה כגון חתיכה", וכע"ז כתב המאירי שם וז"ל: "וכל חתיכה תולדת זביחה". אם כן פשוט שבנידון דידן גילוח השער, שהוא מעשה חתיכה, הוא כעין זביחה (וגמיע צוה לקמן בענייניו).

ולא נשאר לנו אלא לברר אם בנידון דידן נחשב הגילוח כמעשה עבודה או לא. ואין שום צורך לברר אם הגוים חושבים שזהו קרבן, או אם סוברים שאילים אוהב שערות, או שהשיער הולך למלאות קרחת האליל, אלא יש נידון פשוט מאוד אם הגילוח מוגדר מעשה עבודה.

ועל מדוכה זו ישב מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, וכתב דברים ברורים ביותר, וז"ל (קובץ משניות ח"ג ס"י קי"ט):

"אשר לטענה הראשונה, לפי דברי הרא"ד [זינגן שליט"א, עצם התגלחת עבודתה בכך]. וכנראה זה ע"פ מש"כ הרמב"ם בספר המצוות (מצוות לא מעשה ו) וזה לשונו "ובתנאי שיעבוד כדרכה, כלומר בדבר שדרכה שתיעבד בו וכו' כמו פוער לפעור וזורק אבן למרקוליס ומעביר שערו לכמוש". וכאן בזמן התגלחת הם מזכירים שם האליל. והמגלחים אמרו לו על אף שעושים בשביל קבלת שכר עבור התגלחת, מכל מקום אמרו הלא גם הם מאלה הטמאים הרואים בזה

כח. לא הבאתי כל דבריו מחמת האריכות, ועי"ש ותמצא נחת.

יש שהביאו מדברי החזון איש ראייה שאין כל עבודה עושה תקרובת, ואבאר. כל דבר שהוא מתקרובת ע"ז פסול לכל מצוה שצריך שיעור מאחר שאין לה ביטול, וכתותי מיכתת שיעורא. אמנם משמשי ע"ז יש להם ביטול ממילא הם כשרים למצוות, רק לכתחילה לא נוטלים אותן. בסוכה לא: מבואר שלולב של אשירה דמשה, שכתותי מיכתת שיעורא, פסול, מה שאין כן "לולב של עבודה זרה" אם נטל כשר. על כרחך הלולב של עבודה זרה הוא דבר שיש לו ביטול ואינו תקרובת, כיון שמבואר שלא אמרינן כתותי מיכתת שיעורא. רש"י שם פירש שהלולב הוא של עבודה זרה, היינו "שעבודתה בלולב, להעבירו לפניו או לזרקה בו" עכ"ד. והרבה תמהו שלכאורה אם עבודתה בלולב או שהוא תקרובת ע"ז ואין לה ביטול, או שלא הנאסר הדבר כלל כמו שאמרו בע"ז נ. שזרק מקל לפניו לא נאסר. ובאמת כבר הקשה כן הכפות תמרים שם, והקשה שעל כרחך הכוונה לתקרובת משום שהלא עשה עבודה עם הלולב (כלומר שיש לו הנהגה שעבודה עושה מקרובת, וכן מובא מדברי השער המגן לל"ג ה' ב), ותי"ה הכפות תמרים שהוא רק משמשי ע"ז, וכ"כ הערוך לנר.

והחזון איש (ויפה דפ"ט, ס) כתב לתרץ "...ואפשר דאין כוונת רש"י שזורקין לשם תקרובת, אלא זו עבודתה והוי הלולב משמשי", והרבה דקדקו מזה שחזינן בכדי לעשות תקרובת צריך לעשות הדבר "לשם תקרובת", וסתם עבודה אינו עושה תקרובת. אמנם נראה שאין זו כוונת החזון"א, אלא כוונתו שבגמ' שאמרו שזריקת מקל, וכן זריקת אבן למרקוליס, הטעם שהם מותרים משום שאין המקל והאבן שייך לע"ז, אלא הם עשו כן לשם תקרובת כלומר מתנה לע"ז, ואינו נאסר כיון שאינו כע"פ. אבל כאן מיירי שזו עבודתה עם לולב זה, והיינו שכל אחד שעבד ע"ז זו עבד אותה בלולב הזה, אי"כ על אף שאינו כע"פ ואינו תקרובת, מכל מקום עדיין שייך לאוסרו מדין משמשי ע"ז כמו המתחה, ודו"ק ולכן אין שום ראייה שאין עבודה עושה תקרובת.

פולחן לע"ז. ובכך הג' הדבר פשוט שאומרים בזה סתם עכו"ם לע"ז, עיין חולין י"ג שהרי עצם מטרת המתגלחים היא לע"ז".

ודברים מדוקדקים ביותר. לא כתב הגרי"ש שהרא"ד דונר שמע שאלילם אוהב שערות, והם מכנים את זה אופעיני"ג וסאקריפיי"ס, על אף שכן העיד הרב דונר ודאי אין העיקר חסר מן הספר ולא על זו קבע הגרי"ש שהשיער הוא תקרובת. אלא כתב שיש כאן **מעשה עבודה** והוכיח את זה משלש דברים.

חדא מצינו שכבר היה לעולמים סוג עבודה בגילוח השער, א"כ מסתבר שזה הוא איזה תולדה של ח"ט. ועוד שמזכירים שם אלילם בשעת הגילוח (עי' תפוזות שור יו"ד ד' ב' שכתב שמקובל ע"ז נעשה כשמוזכרים שם האליל לפני ונשעת השמיטה, ולמאורע הוא הדין), ועוד שהספרים מאמינים בדתם ורואה זכות בעבודתם, ולכן דינם כמינים, ובמין קיימא לן שסתם מחשבת גוי לע"ז. ועי' בהערה עוד בכירור שיטת הגרי"ש בה"ל.

כט. ועי' לעיל שביארנו דברי הגרי"ש, שכשם שאם ימצא במקום נידח שעושים פולחן בזריקת אבנים יש סברא גדולה להניח שזה אחד מתולדותיו של מרקוליס, מאחר שמצינו שיש עבודה שהעברת שער, הסברא פשוטה שזה תולדה, ולכן נחשב כמעשה עבודה. וכן שמעתי ממו"ר הגרמ"מ קארפ שליט"א שכתבש"ד הוא הביא לפני הגרי"ש את דברי הרמב"ם בספר המצוות וזה עשה רושם גדול.

וכע"ז כתב בקוב"ת שם :

"ביסוד הדבר נאמר דכל שנראה לעיניים שענין זה שייך ונעשה לע"ז, ואנו מוצאים ענין ע"ז זו בעבודתה כמות שהיא היום נזכרת בראשונים בכמה וכמה דוכתי, והיינו שזאת היא עבודה מרכזית וחשובה מדור דור אצל הע"ז, ויש להניח שמאז כלל ד' שפת דור ההפלגה ונתפרדו ללשונותם במקומתם והיו עובדי ע"ז, מתחילה ועד היום הזה עובדים לאלילם בעבודה זו ובענין זה, הרי תו ליכא לפקפק שמא עושים מעשה תגלחת כצורתה אצל מקום ההתאספות לע"ז שלהם, שלא לשם עבודה לע"ז".

ל. ידוע שהגרי"ש כתב תשובה שמצדד להיתר בתש"ן, וראיתי אלו שבונים בנינים של הבל לברר על איזה נקודות הגרי"ש חזר על מה שכתב בתש"ן לתשס"ד, ולמה באמת כהיום נתברר שהתשובה בתש"ן נכון, וכל זה עשו מבלי לרדת לסוף דעתו כלל, והוא שהשאלה תלוי בדבר אחד, האם הגילוח הוא מעשה עבודה או לא, ואבאר.

הנה בתש"ן כתב הגרי"ש תשובה (ק' תפוזות ח"ט סי' ע"ז) להתיר השיער, ע"פ עדות מומחה אחד, וז"ל הגרי"ש : "לפי המומחה הנ"ל, אין במעשה התגלחת שום סרך של עבודת עבודה לע"ז אלא הני עובדי אלילים רק מראים במעשה התגלחת עד כמה הם אדוקים בע"ז ושהם מוכנים להשחית ולאבד את היקר להם בגללם. אבל אין שום חלות שם ע"ז על עצם השערות" עכ"ל, כלומר עיקר הסיבה שכתב להתיר הוא משום שאין הגילוח **עבודה** כי אינו אלא מעשה סיגוף, ועוד כתב שם : "לפי דבריו [המומחה ד"ר מוסקין] נתינת השערות אינם בגדר קרבן אלא גדר נדבה ואם אירע לאחד איזה צרה או שמחה נודר דבר חשוב לע"ז כגון כלי זהב וכסף כך יש שמנדיבים שערותיה" עכ"ל, והעיר על זה שאפילו אם זה נדבה אין כאן שום מעשה כעין פנים. מאחר שכתב הגרי"ש שם שעצם הגילוח אינו עבודה אלא סיגוף, וגם שכתב שהנתינה אינו כע"פ, נראה ברור שכוונתו שאליו לאחר המעשה הסיגוף שאין לו שום משמעות בדתם, הם שוב נותנים שערותם כנדבה לפני העבודה זרה, מעשה הנדבה הזה אין צד לאוסרו משום שהי נתינת דבר שאינו כעין פנים, ודו"ק. ואמנם לא התיר הגרי"ש מעשה עבודה שהוא רק על דעת דורון, כי עיקר תקרובת ע"ז הוא דורון כמו שכתבנו לעיל, אלא עיקר ההיתר הוא שאין מעשה הגילוח מעשה עבודה, וכמו שכתבנו לעיל הגרי"ש לא פסק כן למעשה (והנלמט הולטה יהיה אסור לממן על זה כיון שטעמם לא אמר הלכה למעשה) אלא שוב כתב שהדבר טעון בדיקה עד כמה דברי המומחה הם מתאימים עם המציאות.

ובתשס"ד בהמכתב היחיד שבו בירר הגרי"ש את דעתו, לא כתב משום ששמע שהע"ז אוהב שיער ולא כתב משום ששמע שהעובדים אמרו שזה offering או sacrifice, (תקרובת או קרבן) אלא כתב בדקדוק גדול בזה"ל : "לפי דברי הרא"ד שליט"א, עצם התגלחת **עבודתה בכך כו'...**" והדברים מבוארים שעיקר הנידון הוא להוכיח שהוא "עבודה" בניגוד לתש"ן שכתב שאין זה מעשה עבודה, כאן ע"פ איזה נקודות מה שעושים בשעת הגילוח הכריע שזה אכן מעשה עבודה, ולכן הביא שהם מזכירים שם אלילם, וזה שהספרים רואים בזה פולחן, וסתם מחשבת גוי לעבודה זרה, וגם הוסיף שכן הוא עבודת כמוש כאומדנא שיש כזה מושג של עבודה ככה,

וכהיום נתברר שהדברים עוד יותר חמורים, שהספרים אדוקים ממש בעבודתן, ונחשב סוג של כומר, והולכים בבגדים בלבוש של הכומרים, עוד יותר פשוט שהגילוח הוא מעשה עבודה.

ועכשיו אם יבואו ויגידו שהגילוח נעשה לשם הכנעה בלבד, וכי זו מגרע אותו מלהיות מעשה עבודה? אלא כדי לברר אם יש כאן מעשה עבודה או לא, לא אכפת לנו מה הגוים בעיניהם הטמאים טועים לחשוב, אלא יש כאן שאלה בהלכה שצריכים לברר רק על פי תורתנו הקדושה בלבד, האם המעשה שהם עושים נחשב למעשה עבודה. ומעשיהם מוכיחים שכן מדובר במעשה עבודה, ובהני טעמים שתולים כסיבת הגילוח למה לי.

אמנם כשומעים שהם אומרים שהוא הול"י סאקריפייס ואופערני"ג, ושומעים שזה נחשב קרבן בדיוק ועוד יותר ממה שחושבים שאגוזי הקוקוס היו קרבן, וכן שומעים שעושים את זה משום שיש לאליל קרחה שהם מתקנים בגילוחם, וכן מבורר שהם חושבים שזה עבודה הכי חשובה שאפשר לפשוטי עם לעשות לע"ז, זה ודאי דברים חשובים מאוד, ולא משום שאכפת לנו מהו טעמי דתיהם, אלא שמדע זה מוכיח עוד יותר שמדובר במעשה עבודה.

ואף אם הגילוח הוא רק משום הכנעה (ואמנם נרגע שנגיד שהוא מעשה הכנעה, אבל הם גם רואים את השיעור כקרבן, והם גם מסוסי הסיפור המוכר, נפל טענה זו נצירה, כיון ששזו אין טעם להגיד שאינו מעשה עבודה), עדיין יש לדון שיש כאן מעשה עבודה, כי עיקר עבודת עבודה זרה המוזכר בתורה הינו "השתחוואה", ומשמעותו הוא נמי מעשה שהמשתחוה

כמו שכתבנו בשמו לעיל. וכן כתב בפירושו בעוד תשובה שנד' שם בקובץ תשובות כתב יותר מפורש שיש רק תנאי שהוא עבודה והוא כעין פנים, וז"ל: "...ומוכח מהכא שכל שעבוד ע"ז והוי כעין ד' עבודות, נעשה ממילא תקרובת ע"ז אף בלא שום יחוד כלל" עכ"ל. [ועוד דבר שחזר ממנו הוא שנתפ"ן ממרו לו שאין הגילוח נעשה לפני האליל, ונתפ"ן ד' העיד הרא"ד דוהר שכל הקרנות שלהם אינו נפני האליל, ולכן אינו טענה].

ואחרי שיש דבר שהוא עבודה, אפילו אם יבואו הגוים ויגידו טעם לעבודתם פשוט ביותר שזה לא מפקיעו מתורת עבודה, כי בוודאי לא נאסר לנו להנות רק מתקרובת ע"ז שהעובדים חושבים שהוא חוק כמו פרה אדומה שאין לו טעם, אלא בוודאי עובדי ע"ז לעולמים היה להם כל מיני טעמים ושטויות למה הם עובדים לע"ז במעשים אלו דווקא (וכי' הנמנ"ס נמורה), ולא עלה על דעת הגר"ש להקל משום זה חלילה. הנידון הוא אך ורק האם זה מעשה עבודה, ולכן מאחר שביד הגר"ש שהוא עבודה, זה לא משנה אם העובדים חושבים שזה גם טקס להשפלה מאחר שהוא טקס חשובה בדתם.

ואחרי כל זה, מכיון שמעולם לא קם אחד לסתור שמזכירים שם אלילים בשעת הגילוח כו', ויש לנו ביורר גמור שהספרים רואים בזה פולחן ויותר מזה נתברר כעת שרבים מהם עובדים שם חנים כי זכות הוא להם, והספרים בכלל כת' ה"נאייבראמין" שהוא סוג שני של כומר, כל אלו שחלקו על הגר"ש טעו טעות גדולה עד למאור, ולא ירדו לסוף דעת הגר"ש כלל וכלל, וחשבו מכיון שיש להם פרופ' אחד שאמר שהשיעור הוא אינו דבר שהם יקריבו לפני האליל, כי הוא דבר טמא בדתם, וכן פסלו [שלא נזקק] עדותו של הרא"ד דונר שהעיד שהם אמרו שהאליל שלהם אוהב שיער מכיון שהוא היה תלוי במתורגמן וכדו', מלבד שכל דבריהם אינם נכונים ואפילו לפי ההנחות שלהם אין מקום להתיר, כל דבריהם אינם לענין, כי הם לא דנו אם זה עבודה או לא, אלא דנו בהנחתה שתקרובת הוא דבר שהאליל רוצה, וליתא כל עיקר.

ועוד רגע אדבר, שהגיע לידי דברי המומחה שע"פ סמך הגר"ש בתש"ן, והדברים הם באנגלית ובאמת הוא מבואר כדברי האוסרים, והמדקדק בהם יראה שמה שתרגמו אותם לפני הגר"ש אינו בדקדוק, וכאן ראוי לומר הכלל שלהם שאין לסמוך על התרגומים... [ועוד דבר שראוי לעורר שהגר"ש כתב ע"פ המומחה "מראים נעמשה התגלחת עד כמה הם אדוקים בע"ז ושהם מוכנים להשחית ולאנדר את היקר להם בגלגל", ואמנם כהיום, וכן נדבריו נמקורם באנגלית, לא נאמר מה טענה, רק לומר שהם מעשה להסיר יופי נכדי הלאות שהם מוכנעים לפני האליל, ולא שהוא מעשה השחתה לשם סיוף. יש חילוק גדול מאוד בין שני הדברים, כמו שמצנו למעשה שיעקר עבודת ע"ז ממוכר במין"ק הוא שהשתחוואה, והוא ג"כ מעשה הכנעה, ודו"ק]

מכניע את עצמו לפני מי זה שהוא משתחוה לו, ולכן כאן מכיון שהם לא סתם מנוולים את עצמם, אלא הם עושים את זה בכונה להראות שאין להם גאווה ויופי לפני אלילים, הגילוח הוא מעשה עבודה.

וכן מבואר בשו"ת רמ"ע מפאנו (המלכות סי' ט') שהסרת המצנפת שנהגו הנוצרים "עבודה גמורה היא, שנהגו עובדיה להכנעה", כלומר היה פשוט לו שכל מעשה הכנעה היא עבודה משום שהוא דומה להשתחוואה.

אמנם כל זה לרווחא דמילתא ואינו נצרך, כי כעת ראיתי מסמכים מהטמפל שנשאלו בטעם הקרבת אגוזי הקוקוס (טקס שני טוברים קוקוס, ומקטינים מקטמת במוצת, והשאר שמים בזהו, הכל שלא לפני עיקר הפסל), דבר שאף אחד לא חולם שאינו תקרובת, וכתבו (זה מהרנה מקורות, כולל אמר של צית הע"ו, וספריהם וכוומריהם כו') שהקוקוס הוא סמל של ראשו של אדם, ובשבירתה הוא כאילו שוברים הראש, שהוא סמל של הכנעה^ל. הרי על דבר שהוא ודאי קרבן אומרים אותן הדברים שהוא סמל להכנעה, ואעפ"כ הוא קרבן שמשמש מוקטר על מזבח, וכמו כן כשאומרים דברים הדומים על הגילוח, זה לא מוכיח כלום אם הוא קרבן בעיניהם אם לאו.

ולכן בנידון דידן יש שני התנאים הנצרכים כדי לעשות דבר תקרובת ע"ז, יש מעשה כעין חתיכה, ויש מעשה עבודה, אם כן פשוט שהשיער הוא תקרובת ע"ז.

גדר מעשה עבודה

ובאמת נראה שכל דבר שנעשה במצוות איזה ע"ז נחשב למעשה עבודה, אף אם אינו עיקר הדרך לעבוד עבודה זרה זו, אלא כל כמה שיש טקס דתי לאיזה ע"ז נחשב הדבר למעשה עבודה זרה^ל. וזה כולל גם דבר שהוא רק היכי תימצוי בכדי לעשות השלב הבא הוא מעשה עבודה (עי' לעיל דהע"ו לענין השומט ע"מ לזרוק לע"ז), ובאמת מבואר שמעשה הקציצה של פרכילי ענבים לשם מרקוליס נחשב למעשה עבודה, על אף שעיקר עבודת מרקוליס הוא בזריקת אבנים, וגם הקציצה אינו אלא מעשה הכנה של הבאת הפרכילי ענבים. ומאחר שכן הדין בהכנה, כל שכן אם הע"ז רוצה בעצם מעשה הזה, אם יש בו קציצה או שבירה פשוט שיש מעשה עבודה, ולא אמרינן שיש מעשה מצוות ויש עבודה, ורק עבודה עושה תקרובת עבודה זרה ולא מעשה מצוה, אלא כל טקס דתי שעושים לצורך איזה עבודה זרה נחשב הדבר למעשה עבודה, וראוי להיות תקרובת ע"ז אם הוא כעין שבירה.

וכן מצינו בעורות לבובים, דתנן (ע"ז טו:): שעורות לבובין אסורים בהנאה משום תקרובת ע"ז, ובירושלמי (פיק דגהלה ג) מפורש "כיצד הוא עושה קורעה עד שהיא בחיים ומוציא לבה לעבודה זרה", ומשמע שהיו מקריבים רק את הלב, ולא את העור, ואעפ"כ עורה נאסר. ולדברינו ניחא, שעצם המעשה

לא. זהו לשון אחד מהמסמכים (ממוך הכנה, וניתן להשיגם אלה):

So coconut is very special to Lord... and coconut is offered to him. Next, the breaking of coconut symbolizes the breaking of the ego. The coconut represents the human body and before the Lord it is shattered – breaking the 'ahem (ego)' and symbolically total surrendering and merging with the Brahman – supreme soul

לב. וחס"א נ"י הביא סמך שגם מצוה לצורך הכנה עושה תקרובת ע"ז מדברי האור החיים הקדוש. המקור שתקרובת ע"ז אינו בטילה הוא מהפסוק בתהילים (ק, נח) "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים", והגמ' דורשת שיש היקף בין מתים לתקרובת ע"ז. ומבואר שזבחי בעל פעור היו תקרובת ע"ז. ובאור החיים (נמלני כה, ג) כתב "לזבחי אלהיהן. והגם שאמר שפעור אין בעבודתו זביחה אלא בהתרות הלכלוך למול פניו ומן הסתם לא זבחו לו, אולי שהיו עושים שמחה בבשר לכבודו, או אולי שהיו עושים כן כדי להרבות במאכלים להתריז כנגדו בריבוי יציאת הטינוף" ע"כ. ולדבריו מפורש שנקראת זבחי מתים אפילו אם לא שוחטים בהמה בכדי ליתן אותה להע"ז, אלא גם עשה כן במצוות האליל ולכבודה ג"כ נחשב זבחי מתים.

של קריעה הוא טקס לצורך הע"ז, ולכן נחשב שעבד הע"ז גם בקריעה, וכיון שיש כאן קריעת העור שהוא כעין זביחה, אז נאסר כל העור מדין תקרובת ע"ז, וכע"ז כתב החתם סופר (מדעי חמ"ס, מדה נה).

וכשנתבונן בזה, באמת כל שחיטה שאוסרת הבהמה משום תקרובת ע"ז גם כן שייך לגדר הזה, כי כמעשה שחיטה לחוד אין שום נתינה לעבודה זרה, אלא יש מעשה הכנה בכדי להביא דבר להע"ז, ואעפ"כ מעשה שחיטה לחוד נחשב עבודה.

ושב העירוני לדברי היראים (סימן ע"ח) וזה לשונו:

"לכן צריך אדם להזהר מע"ז כדרכה שלא יכשל אף על פי שאינו מתכוין כגון שנושאים אליל על כתפיהן ומהלכין אחריהם גוים לקלון ע"ז, הליכתה זו היא עבודתה הלכך צריך להזהר שלא ילך אחריהם אפילו הוא צריך לילך למקום אחד שהרי מכ"מ הולך הוא והליכה עבודה היא..." עכ"ל.

ומבואר שגם מעשה פשוט כהליכה שנוהגים הגוים הוי מעשה עבודה. וכן הבאתי לעיל מהרמ"ע מפאנו שהסרת המצנפת של הנוצרים ג"כ נחשב עבודה. הרי אפילו הדברים הקטנים ביותר שנוהגים הגוים לעשות לע"ז נחשבים כמעשה עבודה.

הראשונים האריכו לדרון בידי הנאה בכל מה שהיה נהוג בימיהם, כמו הדלקת נר של שעה לפני הע"ז, או הלחם שנותנים לכוומר לאכול, או בגדי הגלחים, וכלי המחחה.

בתוס' (סוף ג' ד"ה נעין) כתבו על הדלקת הנר: "ושמענין מהכא דהני נרות של שעה שמביאין דורון לעבודה זרה ומדליקין בפניהם ומשכיבן הכומר מכרם או נתנם לישראל מותר בהנאה ממה נפשך, אי תקרובת עבודה זרה הוי אפילו ביטול לא צריך ומותר בלא ביטול, דלא דמי לתקרובת מזבח ובתקרובת שאינו כעין פנים לא בעי ביטול, ואי נוי של עבודה זרה הוי ולנוי מדליקים אותן, שייך להו ביטול כעבודה זרה עצמה" עכ"ל. כעין זה כתבו רוב רבותינו הראשונים² ז"ל, וכולם כתבו שיש צד של תקרובת ע"ז בהדלקת נרות, אלא שחסר כאן תנאי של כעין פנים.

ומבואר מדבריהם שעל אף שבאמת מעשה ההדלקה הוא שייך יותר לנוי עבודה זרה, מכל מקום אילו היה כאן איזה מעשה כעין פנים, או מעשה כעין שבירה, היה נאסר מדין תקרובת עבודה זרה. ועל כרחק אין תנאי בתקרובת עבודה זרה שצריך איזה מעשה נתינה לע"ז כדי להחשב תקרובת, אלא כל דבר שהוא מחוקי עבודה זרה, אם יש גם מעשה כעין שבירה או כעין פנים אסורה מדין תקרובת עבודה זרה.

למעשה, יש מיעוט ראשונים שהחמירו לדרון את הנרות כתקרובת עבודה זרה. הראב"ד (נמנו ע"ט, ומונח מרמז"ן) החמיר משום שהחשיב את הדלקת הנר כמעשה כעין שבירה, ובפסקי הרי"ד החמיר משום שהחשיב הדלקה כמעשה כעין פנים דומיא דמנורה.

לג. תוס' הרא"ש, תוס' ר"י, תוס' חכמי אנגליה, תשובת הרי"ד הזקן סי' קסא, הרא"ה, הנמוקי יוסף, הר"ן, הרשב"א, הריטב"א, ראבי"ה סי' אלף נא, שבלי הלקט הקצר דיני משמשי ע"ז אות ט, רבינו ירוחם, כל בו, ארחות חיים, יראים סי' קא, ועוד.

ואף שיש מיעוט מהראשונים שסתמו שנרות הוי נוי ע"ז ולא דנו אם תקרובת הוי אם לאו, אין משם ראייה שלא חשבו שכל מעשה בציווי ע"ז ראוי להיות תקרובת, אלא יש לומר שכתבו כן אליבא דאמת מכיון שאינו כעין פנים כמו שהסיקו רוב הראשונים, למעשה אין לנו לאסור אותו אלא משום נוי בלבד.

והרמב"ן והרי"א^ז, בתוך ההיתר של נרות, גם כתבו משום שאינו עבודה של תקרובת, הרי"א^ז כתב (הלכה י'): "הפתילות של שעה שדולקין בבתי ע"ז ואחר כך נוטלין אותן הכומרים, ביאר מז"ה שהן אסורין משום תקרובת, ואין להם היתר בביטול. ואני אומר שאין זו תקרובת כעין פנים, שהרי אין מדליקין אותן אלא להאיר, ואינו דומה לקיטור, ואין נאסרין אלא משום נויי ע"ז, ויש להם היתר בביטול, שמשברן הגוי והן מותרין", ולכאורה כן נמי כוונת הרמב"ן שכתב בין הרבה מהטעמים להתיר את הנרות, שאין הדלקת הנרות עבודת העבודה זרה, אלא "אלא לקלון ע"ז [רי"ל כנוד] עשויות ומשמשיה הן". וכפשוטו שכוונתם הוא שהנרות הם פשוט להאיר, ולהבדיל כמו נרות בבית הכנסת שאין להם שום פולחן, אלא הם להאיר בלבד. ומשמע שלכולי עלמא אילו יש לנרות איזה חשיבות בדתם, אין שום צד לומר שאינם תקרובת ע"ז זולת התנאי שאינם כעין פנים, על אף שבהדלקת הנרות לא נותנים שום מתנה לע"ז, וגם אינו עיקר עבודתם.

בשלחן ערוך (שם סעיף ג') כתוב שהנרות היו נוי עבודה זרה, אבל המעיין בדברי הבית יוסף (וכ"כ צניאור הגר"א^ס) יראה שאין הכוונה לפסוק שנרות הם נוי ע"ז בלבד, אלא להחמיר לחוש שמא הנרות הם נוי ע"ז וצריכים ביטול, משא"כ תקרובת עבודה זרה שאינו כעין פנים, אפילו ביטול לא צריכילי.

על כל פנים היוצא מכל זה, שבדאי רוב הראשונים ראו בהדלקת הנרות שנחשב כמעשה עבודה עד שדנו שמא היא תקרובת, על אף שברור מדבריהם שעיקר הכוונה בהדלקתם הוא לשם נוי.

ופשוט שאילו יש ע"ז שמאמינים שהוא חפץ שעבדיו יטול לולב לפניו, אף שאצלנו יש מצות נטילת לולב שאינו קרבן, לא כן בעבודה זרה, אלא הלולב תשמישי ע"ז הוא (כמו שכתב רש"י צפירוש נסוכה ל"א: ד"ה לולב של ע"ז, ונזכר שכוונתו למשמשין, ועי' פסוק תמרים שם, ואכמ"ל), ואם מאן דהוא מגיע ושובר הלולב, אז הלולב נאסר משום תקרובת עבודה זרה דומה לע"ז שעבודתה בשבירת מקל.

ואמנם שמעתי הרבה שטוענים שיש דברים שהם כסגולה ויש דברים שהם כעבודה, אך על אף שלהבדיל אלף אלפי הבדלות כן הוא אצלנו ביהדות, אבל לכאורה בעבודה זרה לא מצינו תנאי שצריך

לרוב הראשונים, ואמנם ע"י ריטב"א בשם הראב"ד שכתב שתקרובת ע"ז שאינו כעין פנים צריך ביטול, וכן נראה דעת הרמב"ם ואכמ"ל, ואמנם אין בזה נפק"מ, כי נוי ע"ז ג"כ סגי ליה בביטול. ועי' להלן בזה.

להיות מעשה עבודה ולא מעשה מצווה^ל, אלא כל מעשה כעין שבירה מחמת מצוות הע"ז נאסר מדין תקרובת עבודה זרה^ל.

כמו כן יש שרצו להוכיח מזה שיש מושג של "נוי עבודה זרה", שהוא ענין אחרת מתקרובת ע"ז, ע"כ לא כל טקס דתי נחשבת תקרובת עבודה זרה. אבל זה לא מוכח כלל, כי אה"נ יש לומר שנוי זהו נוי ע"ז, ותו לא, כלומר שהוא עשה דבר של נוי כדי ליפות מקום שבו עובדים הע"ז, ואמנם אינו איזה מעשה עבודה.

לו. ואולי יש לומר שהסיבה שזה כן, כי אנחנו בני ישראל העובדים מלך מלכי המלכים מאמינים ביהוד השי"ת ורשות אחת, ומי שברא אור ברא חושך, ומי שברא טוב ברא רע, ולכן אנחנו מאמינים שכל מצוה או סגולה אין לה כח בפני עצמה, אלא היא עומדת לנו כזכות לפני ה'. ואפילו אלו שעושים סגולות כמו חסיד שאומר שמו של האדמו"ר, ודאי שהחסיד הזה חושב בליבו שגם זה מצווה, וגם זה רק עושהו כדי לעשות נחת רוח לפני השי"ת, (ואס הוא חושב שיש כח להאדמו"ר עלמנו הוא ג"כ ע"ז, ר"ל). אבל הגוים שמשתחווים להבל וריק מאמינים בהרבה רשיות, א"כ אם אליל זה רוצה שיער, הם עושים כן להאליל זה, ואם אחר רוצה מקל אז בשבירת מקל הם עובדים אותו, ודו"ק.

וכאן ראוי לתמוה על מעשה שהיה, שהשליח ב"ד חזר מהורו ואמר את עדותו לפני גדולי הרבנים, והיה שם אחד ששאל שלא כענין אם השליח מבין למה עושים גילוח במירון אצל קבר רשב"י, ומשום שהשליח לא ידע התשובה יצא זה באמצע הגביית עדות ואמר שהשליח אינו מבין בדברים, עד כאן המעשה. הנה קודם כל השליח הנו"ד יברר עם הכומר הראשי בטמפל שם, והלך לברר למה הם מתגלחים בבתי ע"ז, ובודאי יש תוקף לתשובות שהוא קיבל, אבל מעולם לא הלך השליח לחקור למה מתגלחים במירון, ולכן אין שום הגיון לומר שמשום שהוא לא ידע את זה אין שום תוקף לעדותו, הלא מסתמא הוא גם לא יודע המחיר של תה בסין. ועוד דברי הנ"ל ממש אינם לענין, שאילו ר"ל אחד במירון חושב שהשיער הוא סאקרפיס או אופערינג (קרבן או מנחה ומתנה) לרשב"י ודאי הדבר הוי תקרובת ע"ז ר"ל, אמנם אליבא דאמת אם אחד ילך לעשות בירור למה עושים את זה ודאי יקבל תשובה ברורה שאין זה שום מעשה עבודה ותקרובת כו'. ועוד, זה שהיהודים עושים את זה לא מוכיח שאם הגוים ג"כ יעשה כמעשה הזה אינו תקרובת ע"ז.

לו. ואף שמצינו איסורי גיחוש ודרכי האמורי, וכן איסורי תורה שהם חקוקות הגוים כמו גילוח הראש או גדידה על המת וכדומה, ולא מצינו שמעשים אלו הם ע"ז, כי כל אלו דברים לא נעשו כציווי של איזה ע"ז שלהם, אלא הם נעשו כאמונה טפלה בעלמא כאילו דבר זה מועיל לרפואה, אבל אינם עושים כן לשם איזה רשות ולכן אינו אסור משום ע"ז עצמה. וכן מפורש במכות כא. שיש שני אופנים של גדידה, יש על המת, ויש גדידה לע"ז, שכתב הריב"ן שם "עבודה גמורה היא". אמנם יש שלמדו (ע"י נמוקי יוסף ד. בדפי הרי"ף) שהגמ' לא איירי באחד שעבד ע"ז, אלא הגמ' מחלק בין מה שאסור משום חוקות הגוים למה שאסור משום גדידה על המת, ובאמת יש להאריך בזה.

וראיתי אחד שצייץ למה שנחלקו התנאים בסנהדרין סד. שיש מאן דאמר "שמוּלך לאו עבודה זרה היא", ולמד מזה כאילו מעשה העברת זרעו למולך הוא נעשה בציווי איזה אליל ואפ"כ אינו מעשה עבודה, עכ"ל. אמנם רש"י שם מבואר אחרת, וכתב על המחלוקת אם מולך ע"ז היא אם לא, "ונפקא מינה דאם זבח וקטר לפניו פטור" עכ"ל. הרי שלא כתב שמעשה העברת הבנים אינו מעשה עבודה, אלא שהמציאות של מולך אינו עבודה זרה, ואם זבח לפניו (פשוט שלא זבח על דעת לחזש שהוא ע"ז, אלא מיידי נסתמא כמו שהאריכו לעיל) אינו חייב.

וכעין זה מבואר ברמב"ם במהו"ג (מ"ג:ג) שכתב לבאר מהותו של המולך וזה לשונו, "וידוע מטבע בני האדם בכלל שרוב פחדם ויראתם היא מאבדת הממון והבנים, ולזה פרסמו עובדי האש בזמנים ההם שכל מי שלא יעביר בנו ובתו באש ימותו בניו..." עכ"ל, ומבואר שעבדו המולך לא משום שהוא איזה אליל, אלא מיראה שמא יאבדו כל בניהם, ואולי לכן אינו נחשב ע"ז. אבל אין ללמוד מכאן ששייך מעשה שנעשה בציווי איזה אליל ואינו ע"ז.

ואמנם יש כמה דרכים בזה בראשונים. דעת המאירי הוא שבאמת נוי עבודה זרה ראוי להיות תקרובת ע"ז, אלא במקום שאין שום מעשה כעין פנים ואין צד לאוסרו משום תקרובת ע"ז אזי מה שהוא משום נוי עבודה זרה נאסר משום נוי ע"ז, וכן כתב בפירוש שהמעות שמוזכר במשנה שהם בראש מרקוליס, לו יהיה שחתך אותן מתחילה לכך היו אסורין מדין תקרובת ע"ז, יעי' בהרחבה בהערה¹⁷.

והריטב"א מחלק עוד חילוק בין נוי ע"ז לתקרובת ע"ז, עיי' דבריו (פג): על המשנה שמבואר שאם מצא בראשו של מרקוליס מעות כסות וכלים מותרים, ובגמ' אוקימנא שמייירי שאינם בדרך נוי, כי אילו היו מונחים דרך נוי היו אסורים משום נוי ע"ז. וכתב הריטב"א בזה"ל: "ושמע מינה דלגבי נוי עבודה זרה אף על פי שאין דרכה בכך ואינו כעין פנים מיתסר מדכתיב כסף וזהב אשר עמהם, דהא מסתמא אין דרך מרקוליס בכך, וכן הדין לענין משמשין, וטעמא דמילתא דסוף סוף משמשי ע"ז הם, ולענין חיוב

לז. כשכותב המאירי (פג): הקדמה על כל עיקר איסור נוי עבודה זרה, כתב בזה"ל: "כבר בארנו שכל שאדם מוצא אצל ע"ז תקרובת שלא כעין פנים, כגון עץ ואבן כסף וזהב אם דרך נוי הוא עומד אצלה אסור משום נוי ואם אינו עומד דרך נוי מותר" עכ"ל. וכע"ז כתב שם (פג): "מ"מ כשהתרנו כל תקרובת שאינו כעין פנים דוקא בשאינו של נוי, הא אם היה שם נוי אסור משום נוי ע"ז, ומ"מ יש לו בטול", עכ"ל. ודבריו מפורשים שבאמת נוי עבודה זרה ראוי להיות תקרובת עבודה זרה, אלא שנוי ע"ז אסור אפילו אם חסר בתנאי של כעין פנים.

ויותר מזה כתב המאירי (נרס פירקן, שו"ר שכ"ג סגמלמלי רענו יונה סס) על מעות כסות וכלים, שאם יש שם מעשה חתיכה אז הם באמת אסורים מטעם תקרובת ע"ז, וז"ל:

..."וכן יש מקשים מעות נמי נחוש שמא חתכם מתחלה לכך ותירצו מאחר שצריך אומן זה מחשב וזה עובד לא אמרינן וא"ת נחוש שמא הוא עצמו אומן הוא אין זה מצוי כלל ואין לחוש בו".

הרי מפורש שאילו ידענו שיש כאן מעשה כעין שבירה בנוי ע"ז היה הדבר אסור משום תקרובת ע"ז. וכל זה ראייה לדברינו, שכל דבר שיש לו משמעות דתי לעבודה זרה שייך להיות תקרובת ע"ז בתנאי שהוא כעין שבירה.

ועוד יש לדייק מדבריו, שאילו באמת חתך המעות מתחילה לשם נוי הע"ז היו המעות אסורים מדין תקרובת ע"ז, על אף שאין העבודה אלא מעשה הנוי, והוא כדברינו לעיל שכל מעשה הכנה לשם הע"ז אם יש בו חיתוך נאסר מדין תקרובת ע"ז. ואין לומר שהמעות הללו באו כקרבן לע"ז ולא רק בתורת נוי ע"ז, דאם יש חילוק בזה במקום לדחות ולומר שלא חיישנן שמא חתכן מתחילה לכך כיון שהוא לא שכיח, היה אפשר לומר שהמשנה מיידי במעות שהם רק בתורת נוי, ודו"ק.

ושוב מצאתי שכעין זה מבואר נמי בשו"ע שכל דבר שהוא נוי ע"ז לו יהיה איזה מעשה כע"ז נאסר משום תקרובת (ו"ד סי' קנז סעי' ג), וז"ל: "אילני סרק שרגילין ליטע עבודה זרה, לא גרע מנוי עבודה זרה, ואסור" עכ"ל. ועיי' ש"ך (סי' ק"ח) שכתב שמסתמא לשם נוי נטעו אותה. ומכל מקום בטור שם כתב בזה"ל "ואילני סרק שרגילים ליטע בפני אליל שלהם י"א שהן מותרין שאין עובדין אותם... אלא שמחוקי הע"ז הוא לעבוד באותן אילנות, והווי כעין תקרובת אליל ונטיעתן זו היא תקרובתן ובתקרובת כזה אינו נאסר כיון שאינו כעין פנים, וי"א דלא גרע מנוי אליל ואסור והכי מסתבר" ע"כ, ומבואר שעל אף שהאוסרים סבירא להם שמסתמא לשם נוי נטעו אותו, מכל מקום ראו מקום לדון אותו כתקרובת ע"ז, אלא שחסר בתנאי כעין פנים, ודו"ק.

וכן משמע מהראשונים לענין נרות, שבעצם הדלקת הנרות היו נוי, ואעפ"כ דנו שמא תקרובת הוא, ורק התיירו אותן משום שאינו כעין פנים. ואילו אמנם לכאורה משמע אחרת מדברי התוס' לענין נרות, שכתבו שהנרות מותרים בביטול ממה נפשך, אי תקרובת היא אינה כעין פנים, ואי משום נוי, כלומר שלנוי מדליקין אותן, הא יש לה ביטול, ומשמע שגדריהם של נוי ותקרובת חלוקים. אבל יש לומר שאולי גם הם מודים שכל נוי שייך להיות תקרובת, רק דנו משום נוי כיון שאינו אם ממלאים תנאי תקרובת כמו כסות וכלים, אלא הם חידשו שדבר שהוא רק להאיר (לסגליל מנוי נרות נ"ס) אינה תקרובת כל עיקר כיון שאין לה שום משמעות דתית, אבל אף על פי כן עדיין נחשב כנוי ע"ז. ואולי תוס' ס"ל כהרשב"א המובא להלן.

ובלאו הכי כל זה רק לדעת התוס', אבל הרבה מהראשונים [למשל עיי' נמוקין] שדנו בנר כתבו בתוך דבריהם כמשמעות דברי המאירי, שעל אף שאינם אסורים מדין תקרובת מכל מקום הם אסורים מדין נוי.

העובד או תקרובת עבודה זרה הוא דקפיד קרא שיהא כדרכה או שיהא כעין פנים" עכ"ל. ומבואר ששייך נוי עבודה זרה אפילו אם אין דרך עבודה זרה זו בנוי זה, ולפי"ז אין שום טענה למה כל נוי ע"ז אינו תקרובת, כי מלבד מה שחסר בכעין פנים כדברי המאירי, הא גם יש חומרא בנוי יותר מתקרובת, שנוי אסור אפילו אם אינו כדרכה.

אמנם הרשב"א לכאורה כתב הגדרה ברורה לחלק בין נוי ע"ז לתקרובת ע"ז, והיא שתקרובת עבודה זרה היא דבר שהם חושבים שהעבודה זרה רוצה במעשה הזה או בחפץ הזה, משא"כ הציור של נוי ע"ז הוא דבר שאינו בא מצד עצמה למלאות רצונו של הע"ז, אלא המעות הם סתם שם כנדרים ונדבות ששייכים לבדק הבית ומעין הקדש, והחידוש של נוי ע"ז שאפילו דברים אלו אסורים אם הם מונחים בדרך של נוי, עי' לשונו בהערה^{לח}. ופשוט שלא חידש הרשב"א כאן שתקרובת אינו אלא חפץ שהע"ז רוצה מצד עצמה, כי בודאי הרשב"א מסכים שלדעת רב עבודה זרה שעבודתה בקשקוש מקל ובא אחד ושבר מקל המקל, שברי המקל אסורים מדין תקרובת ע"ז, וצריכים לומר שכל דבר שהוא מעשה עבודה מספיק לאסור אותו אם הוא נעשה בציווי הע"ז בלבד^{לט}, ורק בדברים שמובאים לפני הע"ז כדורון אמר התנאי הנזכר שצריך להיות דבר שבא מצד עצם רצון האליל, ולא שום סיבה צדדי. ולכן גם לדעת הרשב"א אילו הע"ז רוצה טקס זו דווקא פשיטא שאם הוא כעין פנים הוא תקרובת ע"ז^מ.

לח. וז"ל: "מתני' מצא בראשו מעות כסות או כלים הרי אלו מותרין. מפרשין בגמ' כגון שאינם מונחין דרך נוי כדאמרין כלים דסחיפא ליה משיכלא ארישיה, וכיס תלוי בצוארו, כסות בטלית מקופלת על ראשו, וכיון שאינם עומדים דרך נוי מותרין כדדרשינן בגמרא מקרא דלא תחמוד כסף וזהב עליהם, ואומר רבינו הרב נ"ר דהיינו טעמא דמתני' דשרי הני אפי' למאן דאמר דאבני מרקוליס אסורין מדין תקרובת ולא בעינן זריקה המשתברת, משום דמעות וכסות וכלים אינם בכלל תקרובת ואף על פי שדרכה בכך, שאינה נקראת תקרובת אלא דבר שאוחזין בחוקי הע"ז שלהן שהיא חפצה בכך בזריקתן לפנייה או בהעמדתן לפנייה, כגון אבני המרקוליס שיש בחוקי המרקוליס שהיא חפצה בתקרובת זריקת האבנים ולפיכך היינו סבורים לומר שאע"פ שאינן תקרובת המשתברת יאסר כיון שיש כאן תקרובת הע"ז מיהא, אבל הכלים והמעות אינם תקרובת שתהא הע"ז חפצה בגופן של מעות ושל כלים אלא שהמעות הן נדרים ונדבות ליקח מהם צרכי ע"ז, ומשום נדר ע"ז אינם נאסרים לפי שאין הקדש לע"ז, והכלים הרי אינם אלא לנוי הילכך כיון שאינם עומדין דרך נוי אינם נאסרין שאין הנויין אסורין אלא כשמונחין דרך נוי, ומיהו אפי' מעות אם מונחין דרך נוי אסורין משום נויין מיהא וכדאמרין בגמ' מעות דבר של נוי הוא ואצטריכין לאוקומה ככיס תלוי בצוארו" עכ"ל

ובאמת יש מקום לדון שמה כתב הרשב"א כן רק למאן דאמר שאי"צ מעשה כע"ז ולכן קשה למה המעות אינם תקרובת, אבל להלכה שקי"ל שצריך מעשה כע"ז בכדי לעשות תקרובת ע"ז או הסיבה שהמעות אינם תקרובת הוא יותר פשוט, משום שחסר מעשה כעין פנים, וכדברי המאירי שלא חיישינן שמה תחנן מתחילה לכך.

לט. וגם מבואר בדברי הרשב"א שאילו באמת היה הע"ז חפץ בכלים וכסות, ודאי היה הדבר תקרובת, וצ"ל שהגמרא שהתירה מיירי במרקוליס לבד, וכמו שכתב הרשב"א שם בהמשך הדברים: "...דמתניתין לכאורה אפי' בשאין דרכה בכך מיירי דהא ממרקוליס סליק וסתם מרקוליס אין דרכו אלא בזריקת אבנים ולא בפרכילי ענבים וסלתות" עכ"ל. וראוי לציין גם לדברי הרשב"א שכתב כמו שאר הראשונים, שכל הסיבה שאין הנרות תקרובת ע"ז הוא משום שחסר בתנאי של כעין פנים, ועל אף שגם שם פשוט שאין האליל רוצה עצם הנרות, ובכלל לא נותנים לו הנרות.

מ. ולכאורה לדעת הראב"ד המובא בריטב"א שכל תקרובת ע"ז שאינו כעין פנים אסורה אלא שיש לה ביטול, אי אפשר לומר כדברי המאירי שכתב שכל נוי ע"ז הוא באמת תקרובת, דאם כן היינו הך. ויש לומר או כדברי הרשב"א כאן, והיינו שנוי ע"ז מחדש שגם דבר שאין הע"ז רוצה אותה מצד עצמה, אלא מעות וכדומה אפילו הכי הם אסורים מטעם נוי ע"ז. ועוד יש לומר כדעת הריטב"א שנוי ע"ז אסורה אפילו אין דרכו לעשות כן לפני ע"ז זו.

וכן מבואר מדבריו שכתב הרשב"א על הלחם: "ויש טעם לאסור כי מכל מקום כיון שמניחין אותו תקרובת לפניו וחושבין שמתרצה בהנחתו לפניו אף על פי שעושין על מנת לתתו לגלחים, משלפניה אסור", עכ"ל. וא"כ הוא חושש שכל דבר שהם חושבים שהעבודה זרה רוצה במעשה זו, אפילו אם סופר של מעשה להנות לגלחים, מכל מקום הוי תקרובת ע"ז. ובנידון דידן פשוט שכוין שחושבים שהע"ז מתרצה בעצם מעשה הגילוח, וכן שמקפידים לשים השערות לתוך כלי ה'הונדי', פשיטא שגם לדעת הרשב"א הוי תקרובת ע"ז^{מא}.

ולכאורה הפשטות היא כמו שכתבנו בדעת המאירי (ועי' הערה שוליא להשצ"א מודה לזה) שכל מעשה נוי לכבוד העבודה זרה, אילו היה שם מעשה חיתוך היה נאסר. כי במשנה (סנהדרין ס:) תנן "המגפף והמנשק והמכבד והמרבץ והמרחץ הסך המלביש והמנעיל (עבודה זרה) עובר בלא תעשה". וכתב רש"י (ד"ה עונג, וכ"ל להלשונים) שמירי בעבודה זרה שאין דרכה^{בב} בכל אלו המעשים, ואילו דרכה היתה בזה, היה חייב מיתה. ועל ע"ז שאין דרכה בכל אלו כתב רש"י שהוא עובר על הלאו של "לא תעבדם", והיינו שהוא עבודה, משום שהוא דרך כבוד אפילו אין עבודת ע"ז זו. וכן כתב הרמב"ם (פ"ג ה"ו מהל' ע"ז): "והמלביש והמנעיל וכל כיוצא בדברי כבוד האלו עובר בלא תעשה שנאמר לא תעבדם, ודברים אלו בכלל עבודה הם" עכ"ל. הרי לנו מפורש שעשיית מעשה נוי לעבודה זרה נחשב לעבודה אפילו בע"ז שאין דרכה בכך, א"כ פשיטא שאילו יש כאן מעשה כעין שבירה הוי תקרובת, כיון שהוא מעשה עבודה^{בב}.

מא. אין כוונתינו לומר שמעשה הנתינה לתוך ההונדי עושהו תקרובת ע"ז, שזה חסר תנאי של כעין זביחה, אלא כוונתינו לומר שטקס זה חשובה בעיניהם כי מן חושבים שמתרצה הע"ז בהנחתה לפניו, אם כן גם כבר מזמן השחיטה, ובנד"ד הגילוח, נאסר משום תקרובת ע"ז. וזה דומה למה שכתב הרשב"א (טו:) על לחם אובליאש, וז"ל "אלב אותם אובליאש שהוא לחם אונן שלהם לחם מגואל הוא, ואסור משעת לישא דהוי כעין זביחה אף על פי שאינו משתבר לפני הע"ז" ע"כ. והיינו כשם שהלחם נאסר משעת הלישה שהוא כעין זביחה משום ההקרה בסוף על אף שאין מעשה כעין שבירה בסוף, הוא הדין בנידון דידן גילוח השער שהוא כעין זביחה אסרת השער משום תקרובת ע"ז אטו מעשה הנתינה אחרי זה, ודו"ק בזה.

ואמנם ראיתי חכ"א שכתב שיעקר עבודת ע"ז זו הוא נתינת השיער לתוך ההונדי, ומעשה זה אינו מעשה כעין זביחה, ואילו התגלחת אינו אלא הכשר הנתינה לתוך ההונדי, ולכן יש להתיר השערות, עכת"ד. ומלבד מה שיש לומר שגם שחיטה הוא מעשה הכנה בלבד, ומאי שנא, גם אפילו לדבריו יש לאסור השערות, כי אם נתינת השיער להונדי הוא דרך עבודתה, אז הוי עבודה זרה שעבודתה בשערות, ואם שבר לה שערות, הוי ליה כשבירת מקל לע"ז שעבודתה במקל שאסורה, ודו"ק.

ובאמת לזה שיש אומרים שהגילוח הוא מעשה הכנעה בלבד, גם שייך טענה זו, כי מה לנו אם לדרך בסיבת העבודה, אם הוא הקרבה אם הוא הכנעה, הא סוף כל סוף עבודתה בגילוח שערות, אם כן כל חתיכת שערות תהוי תקרובת ע"ז.

מב. ופשטות הענין של כדרכה משמע שהיינו ע"ז שנהגו לעשות כן, ואילו מעשה זה היה רק כבוד בעלמא ואינו נחשב עבודה, אז לא היה ראוי לחלק בין אלו שדרכם בכך לאין דרכם לכך, אלא בין אלו שכוונת הליבשה לנוי לאלו שכוונת הליבשה לעבודה, ודו"ק.

מג. ואין לומר שמשום שאין מיתה אלא מלקות אינו ראוי להיות תקרובת ע"ז, שלא מציינו שום קשר בין חיוב מיתה לאיסור תקרובת ע"ז כמו שכבר כתבנו בהערה לעיל לענין העובר מאהבה ויראה, ועוד אין שום חולשה בהאיסור, אלא שאין לו מיתה משום שהוא לאו שבכללות, עי' סנהדרין (גכ).

וכן אין לומר שלשון עבודה שם נרדף הוא, וכאן אין כוונתו לאותו לשון עבודה של תקרובת, כי לאו זה של "לא תעבדם" מפורש בסנהדרין סג. שבעצם זיבה קיטר וניסוך ראוי להיות בכללו.

העובד עבודה זרה שלא בכונה

בסנהדרין (סד). אמרו רבותינו ז"ל: "הפוער עצמו לבעל פעור הרי זה עבודתו, אף על גב דמיכוין לביזוי. הזורק אבן למרקוליס זו היא עבודתו, אף על גב דמיכוין למירגמיה" ע"כ. ורש"י שם כתב "ואף על גב דמכוין לביזוי. חייב קרבן על שגגתו, ואם התרו בו חייב מיתה" עכ"ל, וכ"כ הרמב"ם (פ"ג מהלכות ע"ז ה"ה) "העובד עבודה זרה כדרכה ואפילו עשה דרך בזיון חייב, כיצד הפוער עצמו לפעור כדי לבזותו או זרק אבן למרקוליס כדי לבזותו הואיל ועבודתו בכך חייב, ומביא קרבן על שגגתו", עכ"ל¹.

וכן מבואר בסוגיאין (ע"ז נא): שספת (רש"י פי' האיל, מוס' פי' ללך) להעבודה זרה צואה, אם הוא צואה לחה שיש בה זריקה משתברת, וכן אם שפך לפניו מי רגלים, נחשב כעין זביחה. ובכוליה סוגיא שם מיירי בתקרות ע"ז, והיינו כל דבר שיש מעשה כעין זביחה נאסר משום תקרות עבודה זרה, וכן כתב המאירי בפירוש שהצואה לחה המוזכר בגמ' נאסר משום תקרות, וכ"כ בר"ן על הרי"ף. לדעת רש"י שם מבואר

ואמנם יש מהראשונים (עי' מוס' סד. ד"ה א"ג, ונמש"ס א"ס, ועי' מלווה ה"ד ס) שכתבו שהמכוון לבזותו א"פ שבשוגג ודאי חייב חטאת כמו שמפורש בגמ' במעשה דרב מנשיה, מכל מקום אם עובד ע"מ לבזותו במזיד, פטור ממיתה, וזה תלוי איך לומדים הסוגיא של העובד מאהבה ומיראה (סנהדרין סא): שלדעת רבא העובד ע"ז מאהבה ומיראה פטור, וקשה למה העובד מאהבה ומיראה עדיף מהעובד בעל פעור ע"מ לביזוי. והרבה ראשונים למדו (עי' י"ד נמה ס"ג). שהטעם שחייבים בעל מנת לביזוי הוא משום שלא גילה שלא מקבל את מרקוליס לאלוה, והוא עושה אותו המעשה שעושים הגוים העובדים לאליל זה, אבל העובד מאהבה ומיראה מיירי שאמר בפירוש שרק עובדו מאהבה ומיראה, א"נ מיירי בדבר שאין דרך הגוים לעבוד. וכ"כ התורת חיים שם, וכ"כ במנחת חינוך (מלווה ס) לברר את דעת הרמב"ם, ועיי"ש באריכות שהוכיח שכל דבר שדרכי הגוים לעבוד אותו, ישראל חייב בעבודתו אף אם לא קיבל עליו לאלוה.

אבל אלו (עי' מוס' סא: ד"ה רבא, ועי' נאריכות ג'ד נמה ס, ועי' שטמ"ק נתיבות ג.) שלמדו שהמכוון לביזוי הוי דומה להעובד מאהבה ומיראה, ומשום זה דחקו מה שאמר בגמ' שחייב היינו רק חטאת בשוגג ובמזיד אינו חייב מיתה (זה ממושג מאד מאד שלא מנינו שום מקום אחר שיש חילוק שהטעם מייב טעמא והמודי פטור, הא אין מייבין טעמא אלא דנדר שזונו כרם, וזה נלמד לל המורה כולה מע"ז, עי' יצמות ט. והוריות ט. וזוילי יז פטור רק מנימה ועדיין חייב כרם, וז"ע), לכאורה לגבי נידון דידן גם הם מודים שיש כאן תקרות ע"ז, כי גם הם מסכימים שמה שהקריב מאהבה ומיראה שפיר נחשבת ע"ז, אלא שלדעתם יש פטור ממיתה משום שהוא אונס (על אף שהיה לו נפשו לא נפשו לדעת מוס' ס), אבל איסור ע"ז ודאי יש כאן. וכן מוכח ממסכת עבודה זרה (נד. ועיי"ש נמארי), שמפורש שיש דין נעבד במי שאנסו אותו להשתחוה לבהמות, על אף שהוא פטור ממיתה, ולכאורה הוא הדין תקרות ע"ז. ועי' חזון איש (יו"ד סד, ב) שכתב לבאר דין זה "והכא בע"ז אף על צורת העבירה אמרה תורה יהרג וא"י, שפיר אמרינן דמקרי נעבד". והכי נמי שיש דין תקרות למה שנעבד באונס אלא יש פטור ממיתה.

ומפורש בגמ' שתקרות ע"ז אינו תלוי בחיוב ע"ז, עי' סנהדרין סא. שלדעת רב פפא שייך תקרות בלי חיוב מיתה, כיון שלדבריו ר' יוחנן לא צריך מקור שמחשבת מעבודה לעבודה נאסר מדין תקרות ע"ז, ואעפ"כ צריך פסוק ללמוד שיש חיוב מיתה, ומבואר שמבלי הפסוק היה הדבר נאסר משום תקרות ע"ז על אף שאין שם חיוב מיתה. וכן מצינו עוד כמה מקורות שאין איסור תקרות תלוי בחיוב מיתה, עי' בדברי התוס' רי"ד (ע"ז נא). שהשוחט בעל מום לע"ז שפיר הוי תקרות אלא שיש פטור משום שהוא בעל מום. וכעין זה מצינו שאין דבר שמחובר לקרקע נאסר משום ע"ז, מכל מקום לדעת הרשב"א (תורת הדין שער א' ט' ע"ג) והר"ן (פולין ט). והרמב"ם (פי' הכשרה ג"א ה"ט) יש לה דין תקרות ע"ז מדאורייתא, וע"כ חלוקים תקרות ע"ז מע"ז עצמה, ועי' תבואות שור (ד נא), ואכמ"ל. וכן כתב התבואות שור (ס' ד, א) לענין הנקטר לשיתוף, על הצד שאין הגוי מצווה על שיתוף, אם זבח בהמה לשיתוף הוי תקרות ע"ז, על אף שהוא פטור ממיתה, [ולכא"ד דנר זה מוסק לנו"ע כיון שלל הראשונים דטו לא הלמס והגומט של הגוים הוי מקריב ע"ז, ולא העירו האחרונים שזה סמיה למה שצידדו שאין נגרות ע"ז משום שהי שיתוף], וכעיי"ז כתב המנחת חינוך (סוף מלווה טו) ששנים ששחטו, זה יכול וזה יכול, אפשר שהמכוון לע"ז פטור ממיתה על אף שמפורש בפרוסקים שהוא תקרות ע"ז, ועי' לקמן בזה.

שמירי אפילו בעבודה זרה שאין לה ענין עם צואה כלל, אפילו הכי אם יש מעשה כעין זביחה בצואה שפיר הוא חייב, אבל לדעת התוס' (6. ד"ה מיי) רק בע"ז שיש לה ענין עם צואה (נעל פעור) חייבים בזריקה צואה, ונאסר.

הרי שהעושה לאיזה ע"ז מה שדרכו של העובדים לעשות לה, נחשב הדבר כעבודה זרה וחייב מיתה, ואין שום תנאי שצריך לקבל הע"ז לאלוה, אלא רק צריך לעשות המעשה שהעובדים רגילים לעשות, ואם הוא עשה כן, אפילו אם הוא עשה כן לבזויי, חייב, וכל שכן שהוא חייב אם עשה כן סתם בלי שום כוונה, כי התורה אסרה את מעשה הע"ז שנוהגים בהם הגוים. אבל דבר שאין דרכם לעבוד, אז בכדי לחייב בו צריכים לקבל העבודה זרה לאלוה, ופשוט, וכן כתבו התורת חיים (פסהדין 70). והמנחת חינוך (מ"ה נו"ב 6) והחזון איש (יו"ד 70, 6). ולכן אם זרק אבן למרקוליס שלא בכונה כלל, הוא עשה מעשה של עבודה זרה, ועל מעשה זה צייתה התורה יהרוג ואל יעבר, ואם יש זריקה המשתכרת במעשה זה, דבר שנוצר ע"י במעשה הוא תקרובת עבודה זרה.

וכמו כן עבודה זרה שעבודתה בקשקוש מקל, אם קשקש מקל לפניו שלא בכונה ג"כ עבד עבודה זרה. ומאחר שאמר רב לענין עבודה זרה שעבודתה בקשקוש מקל ששבירת מקל אינו שינוי מדרך עבודתה, הוא הדין מי ששבר מקל לפני ע"ז שעובדים אותו בקשקוש מקל, עדיין שברי המקל אסורה אפילו אם עשה כן שלא בכונה, על אף שאין דרכם בשבירת מקל אלא בקשקוש מקל, והוא שבר המקל סתם מבלי לקבלו כאלוה¹⁰.

ולכן בנידון דידן, כל כמה שמעשה הגילוח נחשב מעשה עבודה אצלם, מי שגילח שלא לשם ע"ז במקומם, עדיין נחשב מעשו למעשה עבודה זרה, ושערו עדיין הוא תקרובת ע"ז.

זכינו לדין :

- א- תקרובת עבודה זרה נעשה על ידי מעשה עבודה כעין פנים גם בלי שום נתינה.
- ב- הגילוח שעושים הגוים בהורו, נראה בודאי שהוא מעשה עבודה.
- ג- גם מעשה שנעשה לשם הכנעה הוא מעשה עבודה.
- ד- לא מצינו שמעשה עבודה הוא רק דבר שנעשה באימה ויראה ורתת וזיעה, אלא כל דבר שנעשה בציווי איזה עבודה זרה דינו כמעשה עבודה.

מה. הנה לקמן נברר שהדבר פשוט מסברא ומראיות ברורות, שכמו שכל אחד יכול לבנות במה לעצמו ולחדש עבודה זרה חדש שלא היה מקודם, הוא הדין כל אחד יכול ללכת לע"ז קיימת ולחדש אופן חדש לעובדו.

ולכן בגמ' אמרו שמי שזרק מקל לפני ע"ז שעבודתה בקשקוש מקל פטור, ע"כ מיירי שלא כיוון לחדש דת חדשה בזריקת המקל, דאי לא כן היה לו לחייב. ומאחר שהגמ' מזכיר שבירה וזריקה יחד בזה"ל, "שבר מקל בפניה חייב, זרק מקל בפניה פטור", ובזריקה ברור שלא קבלו עליו לאלוה כנ"ל, על כרחך מיירי שזרקה סתם, והוא הדין שבירה צ"ל ששבר סתם מבלי כוונה, וכמו שכתבנו שחייבים על מעשה ע"ז אפילו אם לא קיבלו עליו לאלוה, כל כמה שעשה מעשה שהעובדים עושים. ולכן שבירה חייב כיון שעובדים ע"ז זו במקל, ושבירת מקל בלי כוונה חייב, וכמו שכתבו הראשונים שמקל לע"ז זו היא כבהמה לאחרת. וכל התנאי והענין של דרך עבודתה הוא רק בכדי לחייב מי שעשה מעשה שלא בכונה כלל או ע"מ לבזויי, אבל מי שקיבל את הע"ז לאלוה כל מעשה שיעשה הרי זו עבודה.

וכ"כ הרב שלמה קלוגר ז"ל בעבודת עבודה, וז"ל "דמאי דנקט תחלה שבר מקל לפניו הוא רק דאז בסתמא אף שאינו מפרש דהוי לעבודתה, מסתמא הוי לעבודתה, וחייב" עכ"ל.

- ה- וחייבים על מעשה שהגוים עושים לשם ע"ז אם עשה כן במקומם בסתמא. ולכן אם אחד שמתגלה בהודו סתם, עדיין שערו אסור משום תקרובת ע"ז.
- ו- וכל דברינו הם רק על פי גדרי תקרובת ע"ז המבואר בשו"ע.

וכל זה ברור מאוד, ואעפ"כ הארכתי קצת בדברי המתירים, אף שהרבה מהדברים אינם נכונים במציאות, הכל בגדר אם תמצא לומר שאפילו לדבריהם ראוי לאסור השערות.

אמנם עוד קודם שנתחיל לדרן בזה, נביא כמה דוגמאות שמצינו של תקרובת ע"ז:

- ענבים שנבצר בשדה לשם הע"ז, ובבצירתן עבדה לע"ז (גמ' ע"ז נא.)
- אבנים שנחצבו לצורך זריקתן למרקוליס (מאירי ע"ז נ.)
- הדס שנחתך לשם ע"ז (רש"י יב: ע"פ מאירי מד: , רוקח).
- מעות שנעשו לשם מרקוליס (מאירי ע"ז מט: , ורבינו יונה ע"ז נא:).
- מנעל שנחתך לשם ע"ז (שאלמות פמ, מאירי וספר השלמה יצמות קג:).
- ככר שהלישה נעשה לשם ע"ז (רש"י ר"טז"א נא:).
- שופר שנחתך לשם הע"ז (מאירי ר"ה כמ).
- כלים שנחתכו לשם ע"ז (רמב"ן רש"י ר"טז"א נשס הלא"ד ע"ז נב:).
- לולב שנחתך לשם ע"ז (ספר השלמה, מאירי, ראמ"ה, ספר הנכנס סוכה נא:).
- צואה של בעל פעור¹² (ראב"ן סי' ד"ש, פשטות הגמ' נ: , וכ"מ בתוס' ותוס' חכמי אנגלי' נא:)

מו. אף שאמרו בגמ' שרק בצואה לחה יש מעשה כעין זביחה, סתמא של בעל פעור הוא בצואה לחה, כמבואר בסנהדרין סד. שעבודתו היא ש"אוכלין תרדין ושותין שכר ומתריזין בפניה", כך שתמיד הצואה לחה ומשתברת.

הנה הרמב"ם מנה איסור עבודת ע"ז כעין פנים אף אם אין דרכו בכך, בלא תעשה ה' מהפסוק "לא תשתחוה להם", ובלא תעשה ו' מנה איסור "לא תעבדם" והוא לעבוד על ע"ז כדרכו, ומנה שם הזוהר אבן למרקוליס, פוער עצמו לבעל פעור, ומעביר שערו לכמוש. ויש שטענו שהלאו הראשון ע"כ כולל כל עבודה כע"י כולל שחיטה, אם כן הוא הדין נכלל בתוכו שבירת מקל שהוא תולדה דשחיטה. וטענו אם כן מזה שמנה הרמב"ם מעביר שערו לכמוש בל"ת ו' ולא בל"ת ה', ע"כ אינו דומה לשבירת מקל, זאת אומרת שע"כ אינו מעשה כע"י פ, עכ"ד.

והרבה יש להשיב על זה, אבל קודם כל יש פירכא פשוט מזה שמצינו בראשונים בפי' שהצואה של בעל פעור הוי תקרובת, וע"כ גם מה שמנה הרמב"ם בל"ת ו' שייך להיות כע"י פ, ופשוט. אמנם נראה להוסיף שעל אף שכל מעשה כע"י נלמד מלא תשתחוה להם, צ"ל שתולדה של שחיטה אינו כן, וראיה לדבר ששבירת מקל לרש"י והרמב"ם רק חייבים אם עבודתו במקל, ולכאורה אילולי האיסור של כל ע"ז חייבים כדרכה, פשוט שלא שייך לומר ששבירת מקל חייב רק עם עבודתו בכך, ודו"ק היטב.

ועוד יש להוסיף שטענתם רק שייך אם באמת יש השמטה בזה שלא כתב הרמב"ם אותו באיסור לא תעבדם, ואמנם אם נניח שהאיסור היותר פשוט לנו הוא איסור לעבוד כל עבודה זרה כדרכה, אזי יש לומר שאין הכי נמי המעביר שערו לכמוש ג"כ עבר על לא תשתחוה, ואין כאן שום השמטה, מכל מקום כתב הרמב"ם את מעביר שערו לכמוש באיסור היותר פשוט, ואה"נ אליבא דאמת חייבים גם משום כעין פנים.

ואבאר, האיסור לעבוד כל עבודה זרה כדרכו הוא דבר שמפורש בפשוטו של מקרא, דבר שהצדוקים מודים בה, ובפירוש אמרו בסנהדרין סא, ומובא גם בסה"מ להרמב"ם [ל"ת ה'] בזה"ל: "אמר רבי אליעזר: מניין לזוהב בהמה למרקוליס שהוא חייב - שנאמר ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים, אם אינו ענין לכדרכה, דכתיב איכה יעבדו - תניהו ענין לשלא כדרכה", ומבואר שיותר פשוט לנו שהעובד ע"ז כדרכו חייב, ולכן שכספל התורה

המכיר כל דוגמאות אלו, יראה שהרבה חידושים שחידשו המתירים לא ניתן להאמר כלל.

אם תלוי בדעת העובדים או בדעת הכומרים

הנה יש שטענו שאף שמאמינים העובדים שהעבודה הוא נתינת השיער, מכל מקום הכומרים אומרים שעיקר עבודתה הוא מעשה הכנעה, ולא הקרבה. ועל אף שפשוטי עם לא חושבים ככה, אין כח ביד הפשוטי עם לחדש הלכות בע"ז ז, עכת"ד. הנה גם הביאו ראייה לדבריהם מלשון הרשב"א שכתב: "שעושין כן בחוקי ע"ז הזה", ואמרו שכוונת הרשב"א לומר שיש הלכות קבועות כשו"ע לע"ז, ואין כח ביד כל אחד לשנות את זה.

קודם כל מאוד ברור שהכומרים חושבים בדיוק כמו העובדים הללו, ומנהלי הטמפל אומרים בפירוש שכוונתם ליתן להאליל שיער משום שחסר לו שיער, וכן הכומר הראשי אמר לשליח הבי"ד (וה מטוט) שהם נותנים השיער למלאות קרחה שיש לאליל, ואף אילו ימצאו איזה פרוץ שאומר שהדרך ה"אמת" לעבוד עבודה זרה שלהם הוא לכוון להכנעה, על אף שאולי יש לצדד שמא ע"ז מוגבל למה שהכומרים אומרים, פשוט שאין צד שהוא מוגבל למה שאיזה פרוץ שאינו מבני דתם אומר. ועוד, כמו שכבר כתבנו לא מובן כלל ההיתר אם הוא נעשה לשם הכנעה. מכל מקום אפילו אם תמצא לומר כדבריהם, נברר מה הדין אם הגוים עובדים ע"ז נגד הבנת הכומרים.

ולכאורה טענה זו שאין כח ביד פשוטי עם לאסור תקרובת ע"ז אם הכומרים חושבים שראוי לעבוד הע"ז באופן אחרת הוא טענה תמוה במאוד מאוד, כי הרי כל ע"ז שטות והבל הוא, ולמה יש כח רק במי שקורא את עצמו כומר לחדש איזה שטויות היא עבודתה, הלא כל אחד מהם יכול לבנות במה לעצמו ולעובדה כפי מה שעולה על רוחו, ופשוט. ויותר מזה ממקום שבאו שם תשובתם, כי בדברי הרשב"א הנזכר מפורש ששייך לכל אחד לחדש עבודתה, וזה לשונו במלואו:

"פרכילי ענבים ועטרות של שבלים. פירשה רבה בר עולא בגמ' כגון שבצרן מתחלה לכך, כלומר שיש בחוקיהם לבצרן מתחלה לכך, וליכא לפרושי בדידעינן ודאי דבצרן מתחלה לכך דהא מצא קתני, ואומר רבינו הרב ג"ר דאע"ג דבבשר הנכנס לע"ז לא חיישינן דילמא נשחט מתחלה לכך, הכא שאני דאין דרכן להביא מן הבצור אלא ממה שבוצרין מכרמיהן בתחלה לכך אבל בשר דרכן להביא מן החתוך, והילכך אף בפרכילי ענבים אי ידעינן דאינם קפדין בחוקיהם לבצור מתחלה לכך אף הענבים הנמצאים שם מותרין עד דידיעין שנבצרו מתחלה לכך".

האיסור עוד הפעם לומדים האיסור לעבוד עבודה זרה כעין עבודת פנים אפילו אם אין דרכו בכך, ולכן כשכתב הרמב"ם שהפוער עצמו לפעור ומעביר שערו לכמוש הוא עובר על איסור ע"ז כדרכה, מכיון שזה האיסור היותר פשוט, אין בכלל שום מקור שלא עבר גם על עבודה זרה כעין עבודת פנים. וכשם שעבודה זרה שעבודתה בשבירת מקל, אם שבר מקל לפניו בודאי חייב שנים [כמו שמשמע מרש"י ע"ז נ: ודו"ק], הוא הדין עבודת כמוש, ואין שום ראייה שכמוש אינו כעין זביחה, ופשוט.

ומבואר מדבריו שעל אף שכתב שתלוי בחוקותיהם, מ"מ כל ההיתר אם אינו בחוקותיהם הוא רק משום שאז אין לנו להניח שנבצר מתחילה לכך, אבל אם ידיענן שבצרון מתחילה לכך, אפילו אין זה דרך עבודתה בחוקותיו, כל שבצרון מתחילה לכך עדיין אסורה¹⁰.

ובאמת יש משנה מפורשת שאפשר לעשות תקרובת עבודה זרה גם שלא בדרך עבודתה הרגילה. תנן (ע"ז נ"א): "מצא בראשו מעות כסות וכלים הרי אלו מותרים, פרכילי ענבים, ועטרות של שבלים, ויינות, שמנים וסלתות, וכל דבר שכיוצא בו קרב לגבי מזבח, אסור". ומבואר שהמשנה מיירי במרקוליס כמו שפירשו כל הראשונים (רש"י, תוס', פיהמ"ש להרמב"ם, רש"ב, תלמודי רבינו יונה, ריטב"א, תורי"ד, מלא"י), ועבודת מרקוליס ידוע לנו שהוא באבנים, ולא בפרכילי ענבים ולא בשמן וסלתות, שהם בדיוק אותן הדברים שאמרו רבותינו שהוא נוי סוכה, ואעפ"כ חזינן שהדבר נאסר משום תקרובת עבודה זרה.

וכן כתב הרשב"א בפירושו: "...דמתניתין לכאורה אפי' בשאין דרכה בכך מיירי דהא ממרקוליס סליק וסתם מרקוליס אין דרכו אלא בזריקת אבנים ולא בפרכילי ענבים וסלתות" עכ"ל.

וכן מבואר מהגמ' שעבודה זרה שעבודתה בקשקוש מקל לבד, אם שבר מקל חייב, על אף שאין זה ממש דרך עבודתם.

ובאמת כל עבודה זרה של פסלים היה רק טעות ההמון בדעת הכומרים כמו שכתב הרמב"ם (יש הלכות ע"ז פ"ב) שבימי אנוש טעו לחשוב שיש לעבוד את עבדי המלך, ולכן חילקו כבוד לכוכבים ומזלות,

---

מז. אגב ממשנה זו הוי ראייה נגד אלו שכתבו שיש חזקת היתר לשערות, כיון שבשעה שהיתה בראש האשה היתה מותרת, ואחרי זה יש ספק אם היה כאן מעשה תקרובת, ולכן העמד דבר על חזקתו ונקטינן שלא הוקטר לע"ז, עכ"ל. וליתא, כי המשנה שהוזכר פרכילי ענבים מיירי שמצא אותם ולא יודעים בבירור אם נבצר מתחילה לשם כך, ואעפ"כ הם אסורים על אף שהיה כאן חזקת היתר.

ועי' עוד בדברי התוס' (ע"ז נ"א: ד"ה זל) שמבורר שבספק תקרובת ע"ז לאחר מעשה כעין שחיטה, על אף שאנו מסופקים אם שחיטה זו הוי לע"ז, מכל מקום כיון שודאי אירע כאן מעשה שחיטה, לא אמרינן שיש חזקה, כיון שאיתרע ליה החזקה ע"י מעשה השחיטה, ע"ש. והוא הדין בנידון דידן, יש מעשה הגילוח שאפילו אם הוא ספק אם הוא לע"ז אם לאו, מ"מ איתרע ליה חזקת היתר שהיה לשיער קודם הגילוח, ודו"ק. ועי' מש"כ האחרונים בבאיור דברי התוס', הגרעק"א (במחשבויו סולין יג), החכמת אדם (נינת אלס שער רוב ומוקס ס"י יג), ועי"ש שהביא שכן נגמגס הניח מלא"י ישרש יעקב (נימות קט:).

ועי' עוד מש"כ הג"ר שלמה קלוגר בעבודת עבודה (סל"ד): עוד סיבה למה אי אפשר לומר שיש כאן חזקת היתר, כיון שהוא חזקה שאינו מבוררת לנו כיון שאין לנו ידיעה על הקיבה כלל בעוד שהבהמה חי, והוא הדין כאן שאין השיער ידוע לנו בעוד שהוא מחובר, ועי' שו"ת נודע ביהודה (אה"ע קמ"א נ"ב), שפירש כעין זה בדעת הבית שמואל (אנה"ע ז"ח, פד) וראוי להאריך בזה.

ועוד כתב חכ"א שליט"א שיש להוכיח נגד טענה זו של חזקת היתר מהשו"ע (יורה דעה ז, ג) שכתב שאם שחט בהמה סתם ואח"כ חשב לזרוק דמה לע"ז הוי ספק זבחי מתיים. ובב"י איתא שאסור גם בהנאה מספק, ובגמ' (מולין ל"ג): יש בזה מחלוקת בין רשב"ג ורבנן, ולכן מספק מחמירים, והנה מהב"י נראה שהגם שהוא ספק אם שחיטתו היתה לע"ז מ"מ לא אזלינן בתר חזקת היתר דמעיקרא. ואף שכתבו כמה פוסקים שהוא מותר בהנאה ורק אסור באכילה, אין טעמם משום שיש חזקת היתר, אלא עי' בט"ז שמביא מהים של שלמה שהסיבה לכך הוא רק משום דברי רבינו ירוחם שכתב שנקטינן מעיקר הדין כדעת הרבנן שהוא מותר בהנאה, אבל משום כבודו של רשב"ג אסור באכילה כמבואר בגמ' שם, ומדהוצרך לטעם זה, ע"כ לא אמרינן שיש חזקת היתר, ואולי הוא משום חומרא דע"ז, ועי' בחזו"א (אה"ע פ, כ"ה) שמצינו שהחמירו שלא לסמוך אחזקה.

ואמנם בצלמים שאין לנו ידיעה ברורה אם נעבדו אם לאו, אז שייך להעמיד דבר על חזקתו, וכמו שכתב הט"ז (קמ"א, ב).

ועשו צרות לכבוד המזלות והקריבו להם קרבנות, ומפורש תוך דבריו "והכומרים אומרים להם, שבעבודה זו תרבו ותצליחו; ועשו כך וכך, ואל תעשו כך וכך", ומפורש שעל אף שעשו עבודתם בתחילה ע"פ ציווי של הכומר, לבסוף טעו ההמון עם לחשוב שיש לעבוד הצורות של עץ ואבן מטעם עצמם ולא מטעם הכוכבים והמזלות, בעוד שהכומרים שבהם ידעו שכל הפסלים הם לכבוד הכוכבים, עי"ש בכל דבריו באריכות. ומבואר שבאמת כל עבודת פסילים היה טעות בעיני הכומרים, ואעפ"כ פשיטא שהוא ע"ז.

הנה באתר האינטרנט של בית העבודה זרה מפורש שהשיער הוא מתנה להע"ז כמו שכתבנו לעיל, ולא שיש איזה מעשה הכנעה בלחוד. אבל אחד כתב שאין זה כלום, כי מפני שמרוויחים ממכירת השיער, הכומרים מטעים את העם שיש ענין יותר גדול בגילוח השער, על אף שאליבא דאמת אינו כן, אלא הוא מעשה הכנעה בעלמא, עכת"ד. ודבריו חמורים ביותר, שמשמע שיש אמת ושקר בעבודה זרה, ולא נאסר לנו להנות אלא מהאמת של הע"ז ולא מהשקר, ולענ"ד דברים אלו קרובים למינות, אלא כל ע"ז שטות והבל הוא (ועי' ע"ז נה. מעשה זמין ור"ע, ועי' מדע עשרת הדברות, לא יסיא), ומה בכך שהכומרים לא מאמינים כן, הא מ"מ המקריבים כן מאמינים, ואי משום שיש כאן איזה שקר ולכן אינו ע"ז, אז לדבריו נפל כל הלכות ע"ז בבירא, כי כולם שקרים הם. ועוד כבר בימי קדם היה כומר שלא האמין בע"ז ועשה כן לצורך פרנסה כמבואר בב"ב קיא. שיונתן בן גרשום היה כהן לפסל של מיכה לצורך פרנסה בלבד, ולא האמין בפסל כלל, ואע"פ שחשב לעצמו שכל העובדים טועים הם, מכל מקום פסל של מיכה מפורש בפסוקים שהוא היה ע"ז.

אולם, יש ענין של דרך עבודתה, והוא חייב מי שאינו מכוון לקבל עליו לאלוה. כלומר הזורק אבן למרקוליס בלי כוונה עבד ע"ז כמו שהוכחנו לעיל, ואילו הזורק אבן לבעל פעור בלא כוונה פשיטא שאינו חייב, דמאי קעביד. אבל אם ע"י זריקת אבן לבעל פעור חידש שזהו עבודת בעל פעור, פשוט שהוא עבד ע"ז וחייב, ומקסימום הוא חידש לעצמו דת חדש של ע"ז. ולכן מנהג הגוים נוגע לאסור מעשה כמעשיהם אף בלא כוונה. ולכן עבודה זרה שאין עבודתה בזריקת מקל, אינו חייב ונאסר אם שבר המקל סתם, אבל אם ע"י שבירת המקל חידש שזו היא עבודה לפסל זה, פשיטא ופשיטא שהוא חייב^מ, וכן כתב המנחת חינוך (ט, ב).

אם תלוי בדעת הספרים או בדעת המתגלחים

הנה בתשובות שנכתבו על הנושא, האריכו שאפילו אם באמת המתגלחים מכוונים ליתן השיער להאליל, מ"מ הכל תלוי בדעת הספרים שהם אלו שעושים העבודה. ולכן פלפלו על זה שיש שהעידו שהספרים מדברים דברים בטלים באמצע הגילוח, וע"כ הם לא מכוונים למעשה של "קדושה", ולכן יש להתיר השערות, עכת"ד.

מח. כל הדיון כאן אינו אלא על תקרובת ע"ז אם אפשר לעובדו בדרך שאין הדרך לעובדו, אבל פשיטא אם אחד עשה איזה עבודה לאיזה דבר, אפילו אין דרכו בכך, מצד איסור עבודה זרה הוא חייב מיתה, כי האיסור הוא באמונה בע"ז, ופשוט. ואם כן, זה שכתב השו"ע שאם שבר מקל לפני ע"ז שאין עבודתה במקל "פטור ואינו נאסר" ע"כ זה מיירי ששבר מקל סתם בלי שום מחשבה, דאי באמת הציור הוא שזה הלך לע"ז שאין עבודתה במקל וחיידש בדעתו שיש פולחן לשבור מקל, א"כ למה הוא פטור ממייתה. וזה עוד ראייה למש"כ שכל העובד דבר שהדרך לעבוד אותו אפילו אם לא קיבל עליו לאלוה, חייב, ודו"ק. וזה גם מוכח מזה שזרק מקל הוי פטור, כלומר שמלבד שאינו תקרובת ע"ז, גם אינו חייב משום ע"ז, ועל כרחק מיירי שעשה זה בסתמא, ודו"ק.

אמנם, כבר כתבנו שהספרים אדוקים בעבודתם, והרבה מהם עובדים שם חינוס, כי זכות הוא להם לפי טעותם, ולא יתן לאחד שאינו מבני דתם לגלח, ובאתר שלהם כתוב שבאמצע הגילוח הן הספרים והן העובדים חוזרים על שם הטומאה של האלילים^ט, והכומר הראשי אמר שהספרים הם שליחים של האליל, וכן נתברר שכת הספרים הם כת "נאיבראמין" שמשמעותו הוא מדריגה שניה של כומר, אמנם כל זה תלוי במציאות, ולכן אין להאריך.

אבל אפילו כדבריהם, שהספרים מדברים דברים בטלים, לא הבנתי טענה זו כל עיקר, שהרי כבר הוכחנו באריכות שלע"ז חייבים ע"י עשיית המעשה שהעובדים עושים אף בלא כוונה ואף בכוונה לבזויה, א"כ מה לנו לדון בעומק ליבם של הספרים שם, הלא הם עושים מעשה של ע"ז כמו שכתבנו, ואין צריך שום כוונה בכלל.

וגם מאן יאמר שצריכים כוונה של אימה ויראה, שהלא להבדיל אא"ה אף בעבודת בהמ"ק קיימא לן שסתמא לשמה, ולכן אם ידבר הכהן דברים בטילים באמצע העבודה (אף שאינו לאוי) עדיין הוי קרבן, ומאי שנא. ואם כוונתם לומר שעל ידי זה לא רואים שיש קדושה לטקס הזה, אז מהיכתי תיתי שעל מנת שיהיה הדבר ע"ז צריך לראות שיש כאן מעשה של "קדושה" שאוסר דברים בטלים. הלא גם בעל פעור היתה עבודה זרה, ואם דיבור דברים בטלים אינו קדושה, פשוט שעבודת בעל פעור ג"כ לא היה איזה מעמד של "קדושה".

וגם למעשה הגר"ש זצ"ל כתב בתשובה לטענה זו, שעל כגון זה פשוט שאמרינן סתם מחשבת גוי לע"ז. והיינו על אף שלא קיימא לן כרבי אלעזר (חולין יג): שסתם מחשבת גוי לע"ז, מכל מקום בגמ' מבוראר שבמין, והיינו מי שאדוק לע"ז, לכו"ע אמרינן סתם מחשבתו לע"ז. ופשוט שמין הכוונה כל מי שאדוק בע"ז, אלא בגמ' שם אמרו שלא חוששין סתם גוי שחיתתו לע"ז כיון שהמינים שאדוקין לע"ז הם המיעוט, ולמיעוטא לא חיישינן כמו שכתב רש"י (חולין יג: ד"ה אמר). אבל בכל מקום שיש סיבה לחוש שהם מכוונים לשם ע"ז פשוט שחוששים שזה סתם דעתו, וכאן שהוא עובד בבית ע"ז, אין לך חשש גדול מזה. שוב הגיע לידי מהשליח החדש היתה שם, שהספרים רואים עצמם כסוג של כומרים.

והנה אפילו אם הספרים לא מאמינים בדתם, יש מקום לאסור משום דעת המתגלחים. ידוע שנחלקו הפוסקים אם בכל התורה כולה אמרינן שמסייע שיש בו ממש אי לא^ט, ולמעשה נקטינן שעיקר ההלכה

נט. וכן ראיתי בסרטים של מעשה הגילוח שהם יושבים שם בכובד הראש.

נ. וראיתי מי שכתב שהספרים אינם כומרים, ולכן לא אמרינן הכי, עכת"ד. ודבריו תמוהים, שפשוט מושג כומר בנידון דידן אינו תלוי במה שחושב מנהל הטעמפל, אלא הוא גדר הלכתי למי שאדוק בע"ז.

נא. ועי' ט"ז (יו"ד ק"ט ס"ק ב"ב) שדעתו היא שמסייע שיש בו ממש אסור בכל התורה כולה, וזה נלמד ממקיף וניקף, ששניהם חייבים דבגילוח פאת הראש. אמנם, רוב הפוסקים חולקים על זה, עי' נקודת הכסף שם, ועי' במשנה ברורה (א"ח ס"י ש"ס ס"ק י"ב) שכתב שרוב הפוסקים חולקים על הט"ז, וכן דעת המגן אברהם (י"ט ס"י ס"מ). ובריטב"א (מנכ"ט): כבר מובאות שתי דיעות בזה, ועיין עוד מגן אברהם (ס"י ש"ט ס"ק ט"ז).

וראיתי מי שכתב שגם לפי הט"ז בנידון דידן זה לא תלוי במעשה המתגלח, כי לא מספיק הסיוע שהוא עושה. וזה ליתא, כי כל המקור שיש ענין של סיוע הוא הוא ממקיף וניקף, והיינו ממש נידון דידן של גילוח. ועי' מחצית השקל (א"ח ס"י ד"ה דמסייע) שכתב שעל אף שבכל התורה כולה קי"ל שסיוע אין בו ממש, מכל מקום מלאו דהקפה נלמד שכל מעשה ניקוף הוי סיוע שיש בו ממש, ולדבריו בנידון דידן שהוא גם מעשה ניקוף הוי ליה סיוע שיש בה ממש.

הוא כמאן דאמר שמסייע רק אסור בהקפת הראש. ואולם עבודה זרה שאני, וכמו שכתב השמלה חדשה (סי' ד' סעיף ט"ו), וז"ל:

"שנים אוחזין בסכין ושוחטין אחד לשם אחת מאלו, לרפואה וכיוצא, ואחד לשם שחיטה כשרה דינו כאלו שחטה הפוסל לבדו, וכל שכן אם אחד שחטו לשם עבודה זרה ממש. ונראה לי דבהא אפילו סייע הפוסל סיוע שאין בו ממש, אסרה, ולא דמי למה שכתבתי סי' ב' סעיף כו להקל דהכא אוסר אפילו מעשה כל דהוא שאינו מעשה טריפה".

הרי מפורש שלכו"ע מסייע יש בו ממש בעבודה זרה, אפילו זה יכול וזה יכול (כמבואר ממה שז"ל לדברי נס"י ז' טו). וראיתי מי שכתב לפרש שהסיבה לכך הוא משום שבע"ז הקב"ה מצרף מחשבה למעשה כמבואר סוף פ"ק דקדושין, ודו"ק.

אם תקרובת ע"ז צריכה מעשה הקדשה לפני ההקרבה

עוד ראיתי מהגאון הגדול הרב ישראל בעלסקי זצוק"ל¹ שכתב (שלמן הלוי זיורו הלכות סי' כח) חידוש נפלא, שדין תקרובת ע"ז שייך רק אם יש מעשה הכנה לפני ההקרבה, כגון שקודם שחיטת הבהמה מכינים בהמה זו להשחט לע"ז, ואז כששוחטים אותו נעשית תקרובת ע"ז, אבל אילו לוקחים סתם בהמה מהשוק ושוחטה, אינה נעשית תקרובת ע"ז. ולכן כתב שאי אפשר לומר כאן שהשיער הוא תקרובת ע"ז, כיון שלפני הגילוח הוא חלק מגוף האדם, ואי אפשר לעשות מעשה הכנה בעוד שהוא מחובר, ואחרי הגילוח כבר אין שום מעשה כעין פנים, עכ"ד.

הנה לא ביאר הגאון זצ"ל מנין לו חידוש זה, וגם לא ברור כלל מהו הסברא ששיער א"א לעשות ממנו מעשה הכנה כיון שהוא מחובר, ואילו פרכילי ענבים בשעת בצירתן כבר נעשו תקרובת ע"ז, וע"כ שמעשה הכנה זו שייך להם בעוד שהם מחוברים. ועוד לא ברור מהי ההכנה הלזה, הלא קי"ל (ע"ז מד:): שאין הקדש לע"ז.

ובאמת כבר השיב לו הגרי"ש אלישיב זצ"ל בתשובה (נדפס בספר שלמן הלוי סס) על טענה זו, בזה"ל:

"ומש"כ כת"ר (הרצנעלסקי) 'שנראה לו ברור מגמרא ומסברא שאי אפשר לעשות שום פעולה לקבוע על ידו כלפי איזה חפץ שיהיה עליו דין תקרובת, אלא אם כן ייחד החפץ מקודם לע"ז, להיותו עתיד לעשות ממנו תקרובת לע"ז, כי אין בשום עבודה מעבודת פנים שום חשיבות אלא אם כן ייעשו בדבר המוקדש מכבר'. אמנם קיימא לן (מולין דף מ.) השוחט בחוץ חטאת העוף לע"ז חייב משום ע"ז, כיוון ששחט סימן אחד מחתך בעפר הוא ונאסר משום ע"ז, אף שאין לו שום זכות לקבוע ולייחד את העוף לע"ז שהרי הוא הקדש, אלא עצם מעשה השחיטה שהוא עושה לע"ז, חל עליו דין תקרובת" עכ"ל.

נב. יש לציין שהגרי"ש בעלסקי זצ"ל מעולם לא הורה למעשה ע"פ סברא זו, וכמו שמשמע בכל תשובתו שדבריו הם כהצעה לפני הגרי"ש זצ"ל, ובסוף תשובתו השנית שכתב הרבה צדדים להקל, סיים: "עיני כל ישראל נשואות לכל דבור ודבור היוצא מפיו קדשו של מרן שליט"א ובטוחים אנו שאזנינו תשמענה דבר מלפנינו ומאחרינו לאמר זה הדרך לנו בה, אם תימינו ואם תשמאלו, והיו עינינו רואות את מורינו בע"ה לדעת מה יעשה ישראל וכל אחיהם על פיהם. בכבוד רב והוקרה עצומה באימה ובהכנעה, ישראל בעלסקי" עכ"ל.

ובשיעור שמסר זמן מה אחרי המעשה (ימתן לשמוע ההקלטה, ארגון זיורו מורה דיקס 3, שיעור 12 לזוטה 9-10) אמר בפירושו שאם יש שיעור שבאמת מגיע מהמקדשים זה סוגיא שכבר פסק עליו מרן הגרי"ש אלישיב, אלא שלדעתו אין מה לחוש משום שרוב השיער שממנו עושים פאות לא מגיע מהמקדשים, ויע"ה להלן טענה זו למתן.

כלומר הגרי"ש הוכיח מזה ששייך לעשות תקרובת ע"ז מבהמה של הקדש, על אף שאינה שלו, הרי ששייך דין תקרובת מבלי לעשות שום מעשה הכנה. ועל זה השיב הגר"י בעלסקי וצ"ל בתשובה, שאמנם אינו שלו משום שהוא הקדש, אבל מכל מקום עדיין הוא חפץ מובדל לפני השחיטה, ולכן שייך למושינהו כחפץ של תקרובת על ידי השחיטה לבד, וזה נראה כדוחק גדול, ועי' בהערה³³.

נג. בעוד שבתשובה הראשונה של הרב בעלסקי טען שאי אפשר לעשות תקרובת ע"ז בלי מעשה כעין הקדשה (כמבואר מלשון שם "אם כן ייחד החפץ מקדש לע"ז", ולא כתב אלא אם כן יש חפץ מיוחד לפני המעשה), בתשובה השנייה טען הרב בעלסקי טענתו בכיוון שונה, והוא שאי אפשר לעשות תקרובת ע"ז אלא אם לפני מעשה ההקרבה כבר יש חפץ לפנינו, ובמעשה זו הקריב החפץ לע"ז, אבל אילו על ידי המעשה הזה חידש החפץ, אז אינו נעשה תקרובת ע"ז. וכתב כיון שהוא דבר פשוט שאיש המשתחוה לע"ז אין גופו נאסר משום תקרובת ע"ז, שיער שהוא חלק מגוף האדם, נמי אי אפשר להיות תקרובת ע"ז כל כמה שהוא חלק מגוף האדם, ולכן לפני הגילוח אי אפשר לעשותו תקרובת, ואחרי הגילוח אין שום מעשה כעין זביחה שנעשה עם השיער, עכת"ד.

והרבה יש להשיב על זה. הרא, לא ידעתי מנא ליה כלל זה שצריך להיות חפץ נפרד לפני מעשה ההקרבה, ולא הביא שום ראיה לחידוש זה. וצ"ע מאי סברא איכא בזה, הא הסיבה שתקרובת ע"ז אסורה הוא משום שהוקרב דבר זה לע"ז, ומאי שנא אם לפני ההקרבה הוא אינו חפץ בנפרד, הא למעשה דבר זה הוקרב לע"ז.

וגם לא ברור כלל איזה חילוק יש בין שיער שמחובר לאדם לפרכילי ענבים שמחוברין לגפן שמפורש בגמ' ששייך לעשותם תקרובת ע"י הקציצה בלבד. ובאמת בסנהדרין טו. מבואר שאותו שיטה שאית ליה ששער העומד לגדודו כגודו דמי ס"ל נמי שענבים העומדים ליבצר בכצור דמי (חזק מלגנן מודה נמקטת שסוף דין פסמיכת דעת, כמו שכתבו נמו"ס ע"ד דענינים, וכן מבואר ג"כ ע"ד שם נפש היר"ף, ועי' ריע"א גיטין נט, ואמ"ל), אם כן ענבים ושער האדם הם באותו הגדרה.

וזה שכתב שאי אפשר לגוף האדם להיות אסורה משום תקרובת ע"ז, לא ברור כלל, כי אילו נשחט אדם לפני הע"ז (כמבואר הרבה מנעודה וזו"ט נענה, עי' דברים יב, ולא רומזין סוף פרשת אחי ימות) אין שום סיבה לומר שאין בשרו נאסר גם משום תקרובת ע"ז, וכל הסיבה שהמשתחוה לע"ז אין גופו אסורה הוא משום שלא היה כאן שום מעשה הקרבה כעין זביחה כלל, ואינו ענין לניד"ד, ואין שום סיבה להניח ששער שנחתך מבעל חי לשם הע"ז אינו אסורה משום תקרובה ע"ז.

ויהיה איך שיהיה, יש ראיה מהראשונים דלא כזה, שאף שלא ידוע איזה חילוק הוא ראה בין פרכילי ענבים לשער אדם, אמנם אולי אפשר לומר שפרכילי ענבים משום שהם פרי, נחשב כחפץ אחרת, אבל מצינו בראשונים (עי' סוכה לא: בראמ"ה, מאירי, ספר השלמה וספק המכתם, מאירי ר"ה כח). שלולב שנקצץ מהדקל לשם ע"ז דינו כתקרובת ע"ז, על אף שלפני כן לא היתה אלא ענף בעלמא, וכן יש להוכיח משופר, וכן מאבני מרקוליס שנבצר מתחילה לכך. וכן יש להביא ראיה מהראב"ן סי' ד"ש שכתב בפירושו שהצואה של בעל פעור נאסר משום תקרובת ע"ז, על אף שלפני מעשה העבודה לא היה בעולם כלל, ולא שייך לעשות לו שום מעשה הכנה. ובאמת הרב בעלסקי כנראה לא ידע על הראב"ן, כיון שכתב בתו"ד "דאין הצואה נאסרת אצל פעור מדין תקרובת".

שוב ראיתי שתשובתו של הגר"י בעלסקי וצ"ל נדפס גם בקובץ "מסורה" שנת תשס"ה, ושם יש הוספה חשובה מאוד בענין זה שמשום מה הושמט מספר שלחן הלוי [שמדפס מנה עשרת אלפי זס, ע"י מחנ"ס שליט"א], וכתב שם שבאמת פרכילי ענבים הוא באותו הגדר של שיער האדם, ואה"נ זה שאמרו בגמ' שבצרון מתחילה לכך הוי מקור שאפשר לחדש ה'חפץ' בשעת מעשה ההקרבה ולא שצריך חפץ נפרד לפני מעשה הקרבה, אבל כתב שיש לומר שהגמ' רק חידש זה לתרץ למה פרכילי ענבים אסורה, ולמסקנת הסוגיא שלא צריכים סברא זו כיון שכל דבר שהוכנס בפנים נאסר אפילו בלי מעשה כעין זביחה, חזר הגמ' נמי מזה שאמרו ששייך לעשות תקרובת ע"ז ע"י דבר שנבצר מתחילה לכך, ולכן למסקנא אף פרכילי ענבים שבצרון מתחילה לכך, כל כמה שלא מובאים לפני הע"ז אינם תקרובת ע"ז, והוא הדין שיער אדם, עכת"ד.

מבואר מדבריו שבאמת אין חילוק בין פרכילי ענבים לשיער, וכמו שכתבנו, רק שסבר הגר"י ב' שלמסקנא אי אפשר לעשות תקרובת ע"ז ע"י מעשה זביחה. אמנם כבר הארכתי לעיל בהערה שאפילו אם נימא שהגמ' לא צריך התירוח של בצרון מתחילה לכך למסקנא, מכל מקום ברור שלהלכה למעשה ודאי שייך לעשות תקרובת

ואמנם מצאתי שבקובץ תשובות (ס"ג סי' ק"ח) יש הוספה (כנראה שהגרי"ש כמנ אומה, אמנם יש לזכר דבר זה) שבה מוסברת הראיה שהביא הגרי"ש קצת אחרת ע"פ דברי הגמ' בחולין.

הגמרא מביא ברייתא, שהשוחט חטאת בחוץ לעבודה זרה בשבת חייב ג' חטאות, משום שחוטאי חוץ, ע"ז, ושבת, והקשה הגמ' שם כיון ששחט סימן אחד כבר הוי כמחתך בעפר, שהרי נעשית הבהמה תקרובת ע"ז ע"י חיתוך סימן אחד, ושוב אין לחייבו משום שחוטאי חוץ כשגמר את השחיטה, שהלא כבר פקע ההקדש מיניה כשנעשה תקרובת ע"ז, ומשום זה הגמ' תירצה שמיירי או שאמר השוחט שהוא רק עובדה בגמר השחיטה, ולכן יש כאן שחיטה גמורה, או שמיירי דווקא בחטאת העוף, שהכל בבת אחת.

והנה בתוס' שם (ד"ה לפני) דקדקו מגמרא זו שאין תקרובת ע"ז צריכה להיות נשחטת לפני הע"ז (וע"י להגן שהאכטו צו), כי אילו היה הדין שמה שנשחט שלא בפני הע"ז אינו תקרובת, אז היה לה להגמ' לתרץ שהברייתא שאמר השוחט לע"ז כו' חייב שלוש חטאות מיירי שלא בפני הע"ז, ולכן אין הבהמה נחשבת תקרובת ע"ז, ולכן חייב משום שחוטאי חוץ כיון שלא נעשה כעפר בעלמא, ומדלא תירץ הכי ע"כ כל שחיטה לע"ז הוי תקרובת אפילו אם אינו בפניה, עד כאן דברי התוס'.

ובאותו מידה יש להוכיח שלא צריכים מעשה הכנה לעשות את החפץ ראוי להיות תקרובת ע"ז, כי הגמ' היתה יכולה לתרץ שהסיבה שאין הבהמה תקרובת מכי שחט סימן אחד היא משום שמיירי באופן שלא הכין בהמה זו, והיינו שהוא חייב משום ע"ז כיון ששחט בהמה לעבודה זרה, ומכל מקום לא נאסר משום תקרובת, כיון שחסר כאן המעשה הכנה. ומדלא תירצה הגמ' הכי ע"כ כל בהמה אפילו בלא הכנה שייכת להיות תקרובת ע"ז, ולכאורה זו ראייה ברורה דלא כדברי הגר"י בעלסקי זצ"ל.

ועוד יש להביא ראייה שלא צריכים מעשה הכנה לתקרובת ע"ז מדין מוקצה ונעבד. בבבא קמא (מ:): מובאת ברייתא שדורשת: "מן הבהמה להוציא את הרובע, מן הבקר להוציא את הנעבד, מן הצאן להוציא את המוקצה", ומוקצה פירש"י שם: "שייחדו להקריב לע"ז". לדעת רש"י ותוס' בתמורה (ע"י כט. רש"י ד"ה אין, לישנא אמרינא וסיא עיקר, ותוס' ד"ה עד), לא צריכים שום מעשה בכדי לעשות בהמה מוקצה לעבודה זרה, אלא מספיק סתם הזמנה. ואמרינן בתמורה (כט). שכל אלו מותרים להדיוט מדהוצרך קרא לאוסרם לגבוה. ואולי מכאן ראה הגר"י בעלסקי זצ"ל שיש צורך במעשה הזמנה לפני שיעשה תקרובת ע"ז, וכן נראה שההזמנה שכתב שצריכים לתקרובת עבודה זרה היא מה שצריכים בכדי לעשות את הבהמה למוקצה. ולכן יש לדון אם שייך לעשות בהמה תקרובת ע"ז אם לא הוקצה לע"ז לפני זה.

הנה קיימא לן על אף שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אם עשה מעשה בגופו כמו שחיטה, הוא כן יכול לאסור דבר שאינו שלו. אבל המשתחוה לבהמת חבירו אי אפשר לאוסרו משום נעבד, ולכן הבהמה מותרת אפילו לגבוה. ומשום שאי אפשר לאסר בהמת חבירו מדין נעבד, פשוט שהוא הדין שאי אפשר לעשות בהמת חבירו מוקצה לע"ז. ואמנם מפורש בגמ' כאן (חולין מ). שהשוחט בהמת חבירו הוי תקרובת ע"ז על אף שאינה מוקצה, ומוקצה היינו הזמנה. ועל כרחך לא צריכים הבהמה להיות מוקצה כדי לעשותה תקרובת ע"ז, ואם יחלק המחלק בין הוקצה להזמנה, תקשה לו למה הזמנה זו ששייך לעשות

ע"ז אם נבצר מתחילה לכך, כי כבר כתבו כן הראשונים בכמה מקומות שלא קשורים לסוגיא זו, כמו בסנדל של תקרובת ע"ז שאם קצען מתחילה לכך, או בשופר שקצץ מראש האיל וכדומה, ובלולב כנ"ל, ובעוד כמה מקומות, ע"י לעיל בהרחבה.

סוף דבר, לא ברור כלל מנין לו החידוש הנפלא הזה, אבל כן ברור מדברי הראשונים להדיא דלא כדבריו.

לבהמת חבירו לא נאסר לגבוה מדרשת מן הצאן, כלומר על אף שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, מכל מקום אם הוא מותר לגבוה ע"כ לא חלה ההזמנה שעשה.

אם תקרובת ע"ז היא רק אם עשהו לפניה

הנה הרבה כתבו לחדש שאין איסור תקרובת ע"ז אם אינו קרב לפני הע"ז ממש, ובנידון דידן הגויים לא מתגלחים לפני הפסל ממש, אלא בבנין נפרד, ולכן אין כאן איסור תקרובת עבודה זרה, עכת"ד.

ועל זה יש להשיב שנים, חדא מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל נקט שכיון שנוהגים כבוד במקום גילוח, וגם מרבים להקטיר שאר קרבנותיו שלא לפני עצם האליל, אלא כל מקום בהר ההוא, על כרחך כל המקום הנ"ל נחשב בעיניהם כלפניה, וע"י בהערה¹². ועוד יש לומר, שכיון שיש הונדי לפניהם בשעת הגילוח, והם חושבים שההונדי הוא כלי הקיבול של האליל והם טועים להאמין שעל ידי הנחת השער תוך ההונדי הם מקבלים שפע, על יש לומר שעצם ההונדי הוי עבודה זרה, ושפיר נחשבת הגילוח לפניו (וע"י בעה"ט להלן שהזכרנו שלדעת החו"א זה נחשב כע"ז ולא כמשמשי ע"ז).

שוב הגיע לידי תמונות של חדר הגילוח, ויש שם פסלים הרבה, ואף שעיקר הפסל הוא בבנין נפרד, מכל מקום יש פסלים גם בחדר הגילוח [ומציאים לפניו פרחים מדימים כמה פעמים ניוס], אם כן אין מה לדון בטענה זו כלל, ומכל מקום משנה לא זזה ממקומה.

ולכן נראה שאין שום צד להקל בשערות אלו מטענה זו שאין הגילוח נעשה לפניו. אמנם, בלאו הכי כל זה שאמרו שיש תנאי בתקרובת ע"ז שצריך להיות לפניה, לא ברור כלל, ואדרבה מכמה מקומות מבואר ששפיר שייך תקרובת ע"ז שלא בפניה. ועל אף שאולי מדוייק מלשון הגמ' "זרק מקל לפני" וכו', שהיינו דווקא לפניה, אבל לכאורה אין זו הוכחה גמורה, שיש לומר שרק אורחיה דמילתא נקטה¹³.

נד. יש לברר דבריו ע"פ דברי התוס' ע"ז (מס' ד"ה אלוהיט) שכתבו בשם ר"ת שהשוטח לשם הרים באמת ראוי להיות תקרובת ע"ז, אלא מכיון ששחט רחוק מההר, אז תולין שלא היה דעתו לע"ז ממש ונע"י שם דנצ"י המוס' מה שסקשו עליו ה"י, ויש מה להאריך מה אלא שאין כאן מקומו. דבריו מבוארים שיש פעמים שלא תולין מעשה הגוי לע"ז משום שהוא כל כך רחוק מההר, אבל כל זה רק משום שאז אין הגוי מחשב לע"ז, ולא משום שאי אפשר לעשות תקרובת ע"ז רחוק מההר. ולכן אילו בעיניהם מקום זו נחשב לפני הע"ז, ואף נהגים כבוד במקום הזה, פשיטא ופשיטא שאז הגוי חושב לע"ז ממש, והכל תלוי במחשבתו.

נו. שוב התבוננתי שבאמת שבר מקל לפניה הוא כן דווקא, כי כבר כתבנו שבירת מקל מיירי ששבר בלא כוונה, והסיבה שהוא חייב הוא משום שהעובד ע"ז כדרך עבודתה חייב אפילו אם לא כיוון לזה. אם כן פשיטא שרק לפני הע"ז שייך לשנות דין זה, ומי ששובר מקל בלי כוונה בכל מקום בעולם אינו חייב כלל, אלא ודאי שרק לפני הע"ז שבירת מקל סתם הוי עבודה משום שמעשיו מוכיחים עליו, אבל שלא לפני הע"ז לא שייך חידוש זו של שבירת מקל שחייבין בסמתא. ואם עשה שבירה שלא לפני הע"ז עם כוונה, אז חייבין ממה נפשך, שאם קיבל עליו לאלוה חייב אפי' שלא כדרך עבודתו כדלעיל. ולכן על אף שבירת מקל חייב בסתמא, זה דווקא לפני הע"ז, אבל שלא בפני הע"ז בכדי להתייחס מעשה זו לע"ז צריך איזה כוונה.

ודין בצרן מתחילה לכך שחייבין אף שלא בפני הע"ז, אינו חייב בלי כוונה, אלא כמשמעות לשון בצרן מתחילה "לכך", היינו שהוא נעשה לשמה וזה שפיר שייך שלא לפני הע"ז. זאת אומרת שבאמת דין שבירת מקל חלוק ביסודו מהצירוף של בצרן מתחילה לכך יש שני דינים, יש שבירת מקל שהוא חידוש שהוא אפילו אם נעשה בסתמא חייב, ויש דין בצרן מתחילה לכך שהוא מתכוון לעוברו, ובזה חייבין אפילו אין עבדתו בכך וכן מנוא' נש"י, כיון שהוא למד שרק ע"ז שעבודתה נמקל חייבין בשבירת מקל, ואילו פרסילי ענינים חייבין נמקלים על אף שאין דרכם נענינים, ונ"ל כמו שכתבתי שאלו עשה מעשה כיוונה חייבין אפילו שלא מדין עבודתו, ושבירת מקל הוא רק לפני הע"ז והוא משום שמעשיו מוכיחין עליו. ולכן

ולמעשה יש בזה תוס' מפורש בחולין (מ.ד"ה לפני) שהוכיחו מהגמ' שם (מוצא למעלה) שהשוחט חטאת בחוץ בשבת לע"ז חייב ג' חטאות (שגמ, שמוטי מוץ, וע"ז), והקשה בגמ' שכיון שנעשה תקרובת עבודה זרה על ידי שחיטת כל דהו השאר הוי מחתך בעפר, והגמ' דחקה שמייירי בציור שאמר השוחט בגמר שחיטה הוא עובד הע"ז, והוכיחו בתוס' שם מזה שלא תירצה הגמ' שמייירי בציור ששחט הבהמה שלא לפני הע"ז, ולכן לא נעשתה תקרובת ולא נחשב כמחתך בעפר, ועדיין האדם חייב משום שעבד הע"ז, ומדלא תירצה הגמ' הכי, מוכח שאפשר לעשות תקרובת עבודה זרה אף שלא בפני העבודה זרה, וכ"כ בחידושי הרשב"א שם.

ובאמת כך מבואר נמי בגמ' (ע"ז לג:), שאיתא במשנה שם שבשר שרצו הגוים להכניס לבית ע"ז אין עליו דין תקרובת כל כמה שלא הכניסוה. וכתבה הגמ' שמשנה זו אינו כרבי אליעזר שסבירא ליה שסתם מחשבת גוי הוא לעבודה זרה, ואם כן כל בשר, אף אלו שלא הכניסוה לפני העבודה זרה, דינו כתקרובת עבודה זרה. מבואר שלרבי אליעזר כל מעשה שחיטה, גם בציור זו שהוא אינו לפני העבודה זרה, כל מה ששחטו נחשבת תקרובת ע"ז. ועד כאן לא פליגי רבנן על ר"א אלא אם חיישנן שמא סתם מחשבת גוי הוא לע"ז, אבל באופן שוודאי כיוון לע"ז לכו"ע הוי תקרובת (מפוסט נחלוץ ג:), על אף שמפורש שמייירי שלא בפני הע"ז.

ועוד משמע כן מהסוגיא דחולין (למ:): שנחלקו התנאים אם ישראל שחט בהמת נכרי ומחשבת נכרי היה לע"ז, האם מחשבתו מועלת לעשותו תקרובת ע"ז. ולכאור' פשוט שם שלא מייירי שישראל עומד ממש לפני הע"ז.

וכן יש להוכיח ממתני' בחולין שם, שהשוחט לשם הרים שחיטתו פסולה, והגמ' דייקה שאינו זבחי מתים והקשתה על זה מבריייתא בה מבואר שהשוחט לשם הרים הוי כן זבחי מתים, ותי' הגמ' שאם שחט לשם שר של החר נאסר מדין זבחי מתים, אבל אם שחט לשם החר עצמו לא, ועי' תוס' בע"ז (מ.ד"ה אלוהיטה) שכתבו בשם ר"ת שהטעם שאינו נאסר כשהוא להר עצמו הוא משום שמייירי שהוא רחוק מן החר ואין מחשבתו לע"ז, וז"ל: "שאז אין מתכוין לשם עבודה זרה" עכ"ל, ומבואר בזה שאילו באמת מחשבתו היתה לע"ז, אז גם כשהוא רחוק מן החר עדיין הוי תקרובת ע"ז, ועי' מה שכתבתי בהערה לעיל.

אמנם ביין נסך לכאורה מצינו קולא. בע"ז (דף ט:): יש מחלוקת תנאים בציור שגוי נסך יינו של ישראל שלא בפני ע"ז, חכמים אוסרים ורבי יהודה בן בתירא ורבי יהודה בן בבא מתירים משום שני דברים, "חדא שאין מנסכין יין אלא בפני עבודה זרה, ואחד שאומר לו לא כל הימנך שתאסר ייני לאונסי" ע"כ, ויש שדקדקו מזה שמבואר שאין כזה דבר של יין נסך שלא בפני הע"ז. אמנם קודם כל ברור משם שלרבנן שאוסרין יש דין תקרובת ע"ז אף שלא בפני הע"ז. ואף שדברי ריב"ב וריב"ב מובאים על ידי

על אף שלשון הגמ' הוא שבר מקל לפנייה, והיינו דווקא לפנייה, מכל מקום אין זה אלא לענין העובד בסתמא, אבל בודאי שפיי אפשר לעשות תקרובת ע"ז בכוונה שלא בפני הע"ז, ודו"ק היטב.

נו. ולכאורה צ"ל שמייירי בעבודה זרה שאין דרכה בשחיטת סימן אחד, כי הארכנו לעיל שכל דבר שהוא ממנהגי הע"ז עצם המעשה אוסרת אפילו בלא כוונה, א"כ לכאורה לא מהני מה שהוא אומר בגמר זביחה הוא זובחו אם כבר בשחיטת סימן אחד נוהגים לעבוד ע"ז זו. וצ"ל שכאן מייירי שהוא אין עובד הע"ז כדרכם, אלא החיוב כאן הוא משום החיוב של שחיטת בהמה לכל ע"ז.

ואולי יש לחלק שאפילו אם נוהגים לעובדו בשחיטת סימן אחד, היכא שהוא אמר בפירוש שהוא רק עובדו בגמר זביחה מהני. ולכאורה זה תלוי בפלוגתת הראשונים שמובא לעיל אם מועיל לומר בפירוש שהוא עובד מאהבה ומיראה כדי לפוטרו ממיתה, ויל"ע בזה.

הגמרא שם, דבריהם לא מובאים אלא לגבי הטענה "לא כל הימנך שתאסר ייני לאונסי", אבל זה שאין יין נסך שלא בפני ע"ז פשיטא שקי"ל כרבנן, ואדרבה מכאן יש עוד מקור ששייך דין תקרובת שלא בפני הע"ז, וכ"כ המנחת חינוך ללמוד מכאן ראייה שלא צריכים שיהיה בפניו כיון שקי"ל כרבנן.

ואמנם אפילו לדעת ריב"ב וריב"ב, כבר כתבו בתוס' (מולין מ' ד"ה לפני) שדווקא בניסוך אמרו שאין ניסוך שלא לפני הע"ז, אבל בשחיטה מודים שאפשר שלא לפניה. ובאמת דברי הגמ' מבוארים כן, כיון שלא אמרו ש"אין דין יין נסך שלא בפני הע"ז", אלא אמרו שאין הגוים מנסכין שלא לפני הע"ז, כלומר שאין זה מנהג הגוים לעשות כן.

וכן מבואר מעוד ראשונים שם. כתב הרמב"ן (ע"ז נט: ד"ה ונכח) "ואפי' במנסך לע"ז בפירושו שלא בפניה לדברי האומר שאין עושין כן לע"ז, התירו בהנאה שדבר ידוע הוא שלא נסך" עכ"ל. ומפורש שההיתר הוא שכיון למ"ד זה מנהג הגוים לא לנסך שלא בפני הע"ז, אף אם עשה כן ידוע שלא עשה כן באמת, אלא לציעורא כמכוון.

וכן מבואר בתוס' הרי"ד (סו. נ. ד"ה מטוק), שכתב להקל בסתם יינם של הגוים בזמנו, וז"ל: "וזה דומה דר' יהודה בן בבא ור' יהודה בן בתירא שהיו אומרי' שאין מנסכין אלא בפני ע"ז, ורבנן דפליגי עלייהו משום דסברי דשלא בפני ע"ז נמי מנסכין, אבל בזה"ז דקים לן שאין מנסכין בפני ע"ז אפילו רבנן מודו, ומיהו איני סומך להורות לעשות מעשה" עכ"ל. ומדבריו מבוארים שאין שום קולא ביין נסך משום שאי אפשר לעשות תקרובת ע"ז שלא בפני הע"ז, אלא הקולא הוא משום שקים לנו מהו מנהג הגוים.

ועיין עוד בתוס' הרי"ד (סו. סג.) וז"ל, "פי' יי"נ של גוים הוי כשמשכשך אותו לתוכו לשם ע"ז וזה הי' נסוכם אפילו שלא בפני ע"ז, ולר' יהודה דאמר אין מנסכין אלא בפני ע"ז היה הגוי מוליך יינו לפני ע"ז ומנסך ממנו קצת, וכל השאר היה נקרא יין נסך מפני שהכל נעשה תקרובת ע"ז כיון שניסך ממנו קצת" עכ"ל, ומפורש שהמחלוקת תלוי מהו מנהגי הגוים, ולא אם אפשר לעשות תקרובת ע"ז שלא בפני הע"ז. ולכן שוב אין שום מקור ללמוד מיין נסך שאי אפשר לעשות תקרובת ע"ז שלא בפני הע"ז.

ונחזור לנידון דידן, מבואר במשנה שפרכילי ענבים שייכים להיות תקרובת ע"ז אם בצרן לשם הע"ז, ומפורש בדברי הראשונים שסתמא דמילתא היא שאין הגפן לפני הע"ז, ואעפ"כ נאסרו מדין תקרובת ע"ז. וזהו לשון הרשב"א (בבא ד"ה פרכילי): "דאין דרכן להביא מן הבצור אלא ממה שבוצרין מכרמיהן בתחלה לכך", ומבואר שמביאים הענבים מהכרם, ולא שהוא כבר שם. וכ"כ הרשב"א לענין לחם שלשים שלא לפני הע"ז אסור, וז"ל "ואותם אובליאש שהוא לחם אונן שלהם לחם מגואל הוא ואסור משעת לישא דהוי כעין זביחה אף על פי שאינו משתבר לפני הע"ז שהרי השוחט לשם הרים הרי זה זבחי מתים אף על פי שאינו לפני הע"ז", עכ"ל. וכן כתב הגר"ש קלוגר בפירושו בספר עבודה עבודה (נא. ד"ה גנון) שפרכילי ענבים ג"כ אינו בפניו ואעפ"כ נאסר.

ואמנם תנן (עבודה זרה נא:) מצא בראשו מעות כסות וכלים מותר, פרכילי ענבים כו' אסור, ובגמ' מבואר שדין זה נלמד מכסף וזהב אשר עמהם, ואמרו שם שכל שהוא לפני מן הקלקלין (ממליות) אפי' מים ומלח אסור (עי' רש"י סו. פ"ה מקרובת) וחזון לקלקלין דבר של נוי אסור (משונו ע"ז לדעת רש"י, ולדעת מוס' משום מקרובת) שאינו של נוי מותר. בתוס' שם למדו שהטעם שדבר של נוי חזון לקלקלין אסורה, הוא משום תקרובת עבודה זרה, ולא משום נוי עבודה זרה, ולפי זה ברור ששייך תקרובת ע"ז אף שלא בפני העבודה זרה.

אבל רש"י למד שמה שחזון לעבודה זרה אינו תקרובת עבודה זרה, ולכן רק בדבר של נוי אסורה משום נוי עבודה זרה, ודבר שאינו של נוי מותרת. וכתב רש"י שבחזון "לא מנחי תקרובת". ואין הכוונה שבחזון אי אפשר לעשות תקרובת עבודה זרה, אלא כוונתו לומר שאין דרך של הגוים להניח תקרובת שלא לפני העבודה זרה, ואמנם אילו יעשו כן שפיר הוי תקרובת עבודה זרה. וזה פשוט, כי המשנה מיירי בציור שמצא דברים בחזון ואין לנו ידיעה מה טיבו, ולכן יש להניח שהוא אינו תקרובת עבודה זרה

משום שלא היה מנהגם להניח תקרובת בחוץ. ואמרו שם בהמשך הגמ': "א"ר יוסי בר חנינא נקטינן אין קלקלין לא לפעור ולא למרקוליס... ואפילו חוץ כבפנים דמי ואסור", כלומר כיון שהנידון הוא במצא דבר ולא ידוע מה טיבו, אם כן זה תלוי בכל עבודה זרה כפי מנהגו, ולכן קים להו לחז"ל שמרקוליס ופעור כן היה דרכם להניח תקרובת שלא בפניה, ולכן אפילו אם מצא דבר שם חוץ לעבודה זרה, עדיין אסורה משום חשש תקרובת ע"ז.

אמנם, הרבה דקדקו ממשנה זו שאין תקרובת ע"ז אלא בפניו, כלומר שרק מה שנמצא לפניו מהמחיצות אסור, ע"כ שאי אפשר לעשות תקרובת ע"ז שלא בפניו, עכת"ד. ודבריהם אינם נכונים, שהמשנה מיידי בצירור שמצא אותן, א"כ הנידון הוא אומדנא, ולכן אם דרכם רק להקריב בפנים אי"צ לחוש שמא מה שבתוך הוי ג"כ תקרובת, אבל בצירור שידוע לנו מה כוונתם שוב אין מקום להיתר זה, ופשוט.

וראיתי חכ"א שהודה שכן היא דעת הרשב"א לענין פרכילי ענבים ששייך לעשות תקרובת ע"ז שלא בפניו, אלא העיר שהשו"ע כתב בפניו סתם, וע"כ לא קי"ל כדעת הרשב"א, עכת"ד. וזה ליתא, שהגמ' סתמה בזה, ואם השו"ע העתיק את לשון הגמ' מאי קעביד, הלא אילו ראה הרשב"א את דברי השו"ע היה ג"כ מפרש אותו כדעתו.

וראיתי לגדול אחד שכתב שאולי רק בשחיטה יש דין שלא בפניו, משא"כ שבירת מקל. וצ"ע מה המקום לחלק, הלא שבירה תולדה דזביחה היא (כמפורש בסנהדרין 35), וכל הסיבה שחייבין הוא משום שהוא דומה לזביחה, וא"כ מאי שנא. ועוד, דברי הרשב"א הנ"ל מפורש דלא כדבריו. ולכן לא מצינו מקום להקל משום שאין העבודה נעשה לפניו, כל שכן כשהם עצמם נוהגים כבוד במקום הזה.

אם גילוח שערות הוי כעין זביחה

הנה קי"ל להלכה בשו"ע (י"ד ס"ד קל"ט סעיף ד') שכל דבר שאינו קרב בפנים צריך מעשה כעין זביחה בכדי לאסור אותו משום תקרובת ע"ז. ובגמ' מבואר ששבירת מקל הוי כעין זביחה, ויש שטענו בזה שגזיזת שיער אינו דומה לזביחת מקל כיון שאין כאן שבירת דבר אחד לשני חלקים, ולכן לא הוי דומה לזביחה. וחכ"א הוכיח כן מלשון רש"י (ע"ז נ: ד"ה שנה) שמפרש זה ששבירת מקל הוי דומה לזביחה בזה"ל: "דדמי שבירה לזביחת בהמה של פנים ששובר מפרקתה" וכן כתב (סנהדרין 35): "דמי לשחיטה ששובר מפרקתה" ע"כ, וכתב שרק מעשה שבירה הוי דומה לזביחה, משא"כ מעשה חיתוך, עכת"ד.

אמנם אפילו אם נימא שיש לו דיוק מרש"י, מכל מקום רבינו חננאל (נ: ד"ה שנה) כתב: "השבירה היא מעשה עבודה כגון חתיכה", והיינו שכל דבר שהוא כעין חיתוך הוי כעין זביחה, א"כ פשוט שבנידון יידן גילוח השער הוי חיתוך. וכע"ז כתב היד רמה (סנהדרין 35): "דמה לי שובר מקל מה לי חותך בשר".

ועוד, התוס' (ע"ז נט: ד"ה ישמו, וע"ש נ"ט"ש, ו"אמנס כדנינו מנזל צמוס' הלא"ש, ר"ס משאנן, ור"פ) חולקים על זה ששבירה הוי תולדה דשחיטה, אלא כתבו שם ששבירת המקל נלמד מהפסוק של חלב זבחימו יאכלו, היינו שבשבירה חייב משום שהוא דומה לניסוך, שיש לו פסוק מפורש. ולפי זה גם כן פשוט שלא צריכים מעשה כעין שבירת המפרקת, שהיא שבירת דבר אחד לשנים, ופשוט.

אבל אף לדברי רש"י שכתב ששבירה שדומה לשחיטה משום שבשחיטה שוברים מפרקת, עדיין יש לדון, כי בחולין (נ). מפורש ששייך לעשות תקרובת ע"ז על ידי שחיטת מקצת סימן אחד, ולא צריך שחיטת המפרקת כלל, ואדרבה קי"ל שאסור לשחוט המפרקת כיון שעושה הבהמה גיסתרא, וא"כ דברי רש"י צריכים עיון שכתב שהוא דומה לשחיטה רק משום שבירת מפרקת.

וראיתי בספר סדר יעקב שתיריך באופן פשוט, שהדבר פשוט שמעשה שחיטה הוא מעשה חיתוך, ועל כן פשוט ביותר שכל חתיכה הוי תולדה דזביחה, אבל כאן רש"י מחדש שגם מעשה שבירה שאינו דומה לשחיטה שהוא חיתוך עדיין הוי תולדה דשחיטה, כיון **שלפעמים** בשחיטה יש גם שבירת המפרקת, וא"כ שבר מקל הוי כעין זביחה כיון ששייך לפעמים שבירה במעשה שחיטה, עכת"ד, והדברים מסתברים, דבלאו הכי בכלל לא ברור למה הביא רש"י מאומה על שבירת המפרקת¹². ולפי"ז פשוט שחיתוך הוי הרבה יותר דומה לזביחה משבירה, ואם בשבירה חייב קל וחומר בחיתוך, ואין שום סברא שצריך להיות דומה לשבירת מקל דווקא.

והעירוני חכ"א נ"י, שאם שבירה הוי כעין זביחה משום שלפעמים יש במעשה שחיטה שבירת המפרקת על אף שאין שבירת המפרקת חלק מדיני שחיטה, א"כ ודאי חיתוך השער הוי כעין זביחה, כיון שיש שיער בצוואר הבהמה, וגם הוא נחתך בכל מעשה שחיטה (ועי' יו"ד כ"ד, ט'). אם כן נפל טענת חכם הנזכר.

ובלאו הכי כל זה רק לשיטת רש"י שלמד ששבירה הוי תולדה דזביחה, לכן הוצרך לדחות ולומר שהוא כעין שבירת מפרקת. אמנם

ועל הטענה שיש שרצו לחלק בין שבירת המקל לגילוח, ששבירת מקל הוי שבירת דבר אחד לשני חלקים, משא"כ גילוח השער הוי רק הסרת שיער מגוף האדם, והיינו פירוד שני דברים שונים, עכת"ד, אמנם מפורש בגמ' שקציצת פרכילי ענבים מהגפן נחשב כעין זביחה¹³. הנה פרכילי ענבים היינו אשכול, א"כ ודאי סילוק הזמורה המחברת את הענבים לגפן נחשב שבירה, אע"פ שיש לענבים חשיבות בפני עצמן, וכמו כן שיער האדם אף שמעשה החיתוך אינו אלא פירוד בין גופו לראשו, עדיין הוי כעין זביחה.

ויותר מזה מפורש במאירי ז"ל, וזו לשונו: "והזריקה בכלל הנסוך וכל חתיכה תולדת זביחה וכל זריקה המשתברת תולדת זריקה, הא אם עבדה באלו חייב והנתון לה נאסר אף על פי שאינו דבר של נוי וסנדל של ע"ז שאמרו במסכת יבמות ק"ג ב' שלא תחלוץ בה כבר בארונה בשקצעה מתחלה לכך שהוא כעין זביחה...". וברור שגילוח הוי בכלל חיתוך. וע"ע במאירי ע"ז (מ:): שכתב שגם הדס וורד שייך לעשותם תקרובת אם בצרו מתחילה לכך.

וכן הרשב"א כתב שלישת לחם אבוליאש הוי כעין זביחה וז"ל, "ואותם אבוליאש שהוא לחם אונן שלהם לחם מגואל הוא ואסור משעת לישא דהוי כעין זביחה, אף על פי שאינו משתבר לפני הע"ז...". וכן כתב הריטב"א (ע"ו 6): על הלחם "ומשעת לישא נאסרין דאיכא כעין זביחה" עכ"ל.

נז. באמת הראשונים הסבירו ששיטת רש"י הוא שכל דבר שהוא מד' עבודות ממש אסורים בכל עבודה זרה אפילו אין דרכו בחפץ זו, כמו שכתב ששיטת חגב חייב גם בע"ז שאין לו ענין עם חגב, ואמנם בשבר מקל מפורש בגמ' ורש"י שזה נאמר רק בע"ז שעבודתה עם מקל, והטעם משום שהוי רק תולדה דשחיטה ולא שחיטה ממש. ולפי זה דברי רש"י כאן שתלה הדבר בשבירת המפרקת מובן מאוד, כיון שהדבר מפורש בגמ' שרק ע"ז שעבודתה במקל חייבין בשבירת מקל, הוצרך רש"י לפרש שהדבר הוי תולדה דשחיטה ולא שחיטה ממש, ודו"ק בזה.

נח. ואף שכתבו כמה ראשונים שהוא ג"כ כעין פנים משום ביכורים, אבל לדעת רש"י שפסק כרב שחייבין על כל ע"ז במעשה שבירה אם הוא מעין עבודתה אפילו אם אינו כעין פנים, ברור שפרכילי ענבים חייבים עליהם רק משום שהם מעשה שבירה, כיון שעולא אמר בפירוש שהוא אינו כעין פנים, ואף אחד לא חלק על זה לדעת רש"י, ודו"ק

כללו של דבר, הראשונים לא למדו שדווקא שבירת דבר אחד לשנים נכלל בגדר כעין זביחה, אלא הרחיבו הגדר גם לעוד כמה דברים שבאמת שייך לחלק ביניהם חילוקים דקים, ואם כן מנא לנו לחלק בין זביחה לקציצת השיער בדקדוק כל דהוא וסברות הכרס בלבד.

עובדי ע"ז בזה"ז אם אפשר להם לעשות תקרובת ע"ז

הרבה כתבו להתיר השערות משום שמפורש בגמ' (מולין יג): שגוים בזמן הזה מנהג אבותיהם בידיהם, ולכן אפילו אם הם מקריבים ממש לעבודה זרה, אין זה באמת עבודה זרה, ולכן מה שהם מקריבים בזמן הזה לעבודה זרה לא נחשבת תקרובת. יש מהם שטרחו למצוא סמך לדבריהם בכמה פוסקים.

הנה זה נכון שיש גמ' ערוכה בחולין (יג): שמפורש בה כן, וז"ל הגמ' שם: "סבר לה כי הא דאמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן, גוים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודה זרה הן, אלא מנהג אבותיהן בידיהן" עכ"ל.

הנה על מה שאמרו שעובדי ע"ז "בזמן הזה" מנהג אבותיהם בידיהם, הנה לא כתב "בזמן הזה" בגמרא, ואדרבה מבואר ברש"י (יבמות כג. ד"ה אלא רבנן) שדבר זה היה נוגע כבר בימי מתן תורה^ט, שיש חילוק בין עובדי ע"ז בא"י מז' עממין לעובדי ע"ז בשאר ארצות, ולכן אלו שלומדים מזה שאמרו בגמ' שמנהג אבותיהם בידיהם הכוונה שאין למעשיהם דין ע"ז, ולכן אי אפשר להם לעשות תקרובת ע"ז, על כרחך צריכים לומר שכבר בזמן מתן תורה, עד היום לא היה ע"ז בחו"ל. וכמובן דבר זה הוא נגד כמה וכמה פוסקים בתנ"ך, וכן הוא נגד הרבה מקורות בחז"ל, ואי"צ לפנים.

ואף אם חולקים על רש"י ולומדים שזה נאמר רק בתקופת ר' יוחנן, עדיין הוא נגד כמה מקומות מפורשים בתלמוד שמפורש שיש ע"ז בחוץ לארץ (ע"י מולין לו: ע"ז מט. טו: טז: סד: סה:). ועוד, הלוא יש מסכת שלמה שדנה בהלכות עבודה זרה, ולא מוזכר אפילו פעם אחת "במה דברים אמורים בארץ ישראל, אבל בחוץ לארץ הכל שרי". וכבר הבאתי שכל הראשונים (ע"י לעיל גסהטה) כולם דנו על הנר והלחם כו' שהיה נהוג בימיהם (צמח לארץ), וכולם בתוך כל פלפולם לא זכרו ענין זה שכל הגוים בחו"ל מנהג אבותיהם בידיהם, ואדרבה, בגמרא מפורש (ע"ז י:): שעל אף שיש קולא שמותרת לעשות סחורה עם הגוים בחו"ל שלשה ימים לפני אידיהם, מכל מקום ביום אידם אסורה, ועי' רש"י שם^ט (ד"ה גגולה) שתלה

ט. ביבמות (ג). דרשינן מהפסוק של "כי יסיר את בנך מאחרי" שבנך הבא מישראלית נקרא בנך, ואין בנך הבא מן הגויה נקראת בנך. ועל אף שהפסוק מיידי בשבעה אומות, מכל מקום כי יסיר מרבה שאר המסירים, ולכן כל הגוים נכלל בפסוק זה. והגמ' אומרת שם שזה דווקא לרבי שמעון שדורש טעמא דקרא, ולכן כי כתיב כי יסיר הוי ריבוי, אלא לחכמים דלא דרשינן טעמא דקרא, אם כן אין יתורא לדרוש ממנו כי כתיב טעמא, אלא איצטרך קרא לגופיה, ע"ש בכל הסוגיא.

הנה רש"י (יבמות כג. ד"ה אלא רבנן) פירש זה שצריכים הפסוק לגופיה לרבנן הוא משום "איצטריך קרא לפרושי טעמא בז' אומות גופייהו ולמעוטי שאר אומות דאינן אדוקין בעבודה זרה כמותן כדקיימא לן (מולין דף יג): גוים שבחו"ל לאו עובדי עבודה זרה הן אלא מנהג אבותיהן בידיהן, ולא אייתר ליה רבויא ושאר אומות מנלן... עכ"ל. מבואר מדברי רש"י שכבר בזמן מתן תורה נאמר דברי ר' יוחנן שגוים בחו"ל מנהג אבותיהם בידיהם.

ס. בגמ' שם מבואר ששני המשניות הם חולקים בדין זה אם אסור רק ביום אידם, או אסור גם שלשה ימים לפני זה. וכתב רש"י שם לבאר ההיתר: "אין הגוים אדוקין כל כך בעבודה זרה כדאמרינן גוים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודה זרה נינהו כו' ועוד דמסתפינן מינייהו" עכ"ל, וכשמבאר רש"י התנא שחולק על זה כתב "רבנן בתראי לית להו דשמואל. דכיון דלא מסיים בהדיא במאי פליגי איכא למימר לטפויה אתו דשמעינן לתנא קמא דקאמר לפני אידיהן אסור לשאת ולתת עמהם וסתמא דמילתא כשאין יד גוים תקיפה על ישראל קא אמר ותאו אינהו למימר

ההיתר בעיקר משום איבה וגם צירוף זה שאינם אדוקים לע"ז כ"כ ועיי"ש בדברי התוס' (ע"ז.ג. ד"ה אסור)^א. ויש לנו טור ושו"ע הלכות ע"ז, ובכל ההלכות לא זכרו ענין זה בפירוש על אף שהוא משמעותי ביותר, ואף אם נקבל שיש איזה משמעות באיזה ש"ך והב"ח כדבריהם באיזה מקום, איך ייתכן שיכתבו חידוש כזה דרך אגב במקום אחד, ובשאר כל הלכות ע"ז דנו וחידשו קולות וחומרות כדרכה של תורה, ואילו שכחו להזכיר שכל אלו ההלכות אינן נוגעות למעשה, ופלא.

ובאמת דברי הגמ' מבוארים, ואין כאן שום חידוש שאי אפשר לגוים שרוצים לעבוד ע"ז לעשות כן, אלא הכוונה הוא להסביר למה לא חוששים שסתם שחיטת נכרי הוא לע"ז, ועל זה אמרו כיון שאינם אדוקים כל כך בעבודתם אלא מנהג אבותיהם בידיהם, אז לא חוששים שמא בסתמא חישב לעבוד ע"ז, אלא סתם שחיטת נכרי אינו תקרובת עבודה זרה. אבל פשיטא ופשיטא שאם מכוונים לשחוט לע"ז שפיר עשו תקרובת ע"ז.

וכן קובע מרן החזו"א (יו"ד סי' ס"ג, כ"ג): "וכן הא דאמרו שבחור"ל לאו עובדי עבודה זרה אלא מנהג אבותיהם בידיהם, אינו אלא רפיון ידם מעבודה זרה, אבל אין נפקותא בזה לא לענין איסור והיתר ולא לענין חיוב ופטור, ותקרובתן משום מעשה אבותיהן אסורה מה"ת ככל תקרובות" עכ"ל.

שוב העירוני לדברי הראב"ן (ענינה סימן ל"א) שמפורש שאינו כלל גדול שגויים בחוץ לארץ מנהג אבותיהם בידיהם, אלא תלוי בפועל מה נהוג בכל מקום. דבריו נאמרו בתוך היתר להשכיר בתים לגויים משום שאינם אדוקין כל כך בעבודתם. וז"ל, "ועוד סמכינן אהא דגויים שבחור"ל לא עובדי ע"ז ניהו, ואין לחוש למכניסי לתוכו ע"ז שאינם אדוקין בה לעשותה בביתם ותלינן לקולא ואמרין דילמא לא עביד, אבל ברוסיא ובארץ יון ודאי אדוקין שהם עושין על שעריהן ועל פתחי בתיהן ובכותלי בתיהן ע"ז" עכ"ל. הרי שהביא דברי הגמרא שגויים בחור"ל מנהג אבותיהם בידיהם, ואעפ"כ מפורש שזה לא כלל גדול לכל המקומות, אלא יש מקומות בחור"ל שהם כן אדוקין, ולכן לדבריו פשוט שאין ללמוד היתר מגמ' זו.

ולכן פשוט שאין ללמוד מגמ' זו שום היתר בענין זה. אמנם יש שהביאו מקורות לדבריהם מדברי כמה פוסקים. אבל כל אחד מהם כי מעיינים ביה רואים שאינם ראים.

יין נסך הוא תקרובת עבודה זרה, וגזרו חז"ל על סתם יינם משום יין נסך (ומשום גזויהם, ואכמ"ל). בשו"ע (יו"ד קנ"ג) כתב המחבר דינא דגמרא שסתם יינם ומגע גוי אסור בהנאה, והרמ"א כתב "הגה: משום גזירת יין שנחנסך לאיליים, ובזמן הזה, שאינו שכח שהאומות מנסכים לעבודה זרה, י"א דמגע גויים ביין שלנו אינו אסור בהנאה, רק בשתייה; וכן סתם יין שלהם, אינו אסור ליהנות ממנו" עכ"ל.

לפני אידיהן לעולם אסורין" עכ"ל. ומבואר שאם אין יד הגויים תקיפה על ישראל לכו"ע אסור, וע"כ שעיקר ההיתר הוא משום איבה.

סא. וזה לשון התוס' 'רקשה על מה שמכו העולם לשאת ולתת ביום איד העבודה זרה... ואין לומר דהיינו טעמא משום (מולין יג): דגויים שבחור"ל לאו עובדי עבודה זרה אלא מנהג אבותיהם בידם דהא אמר שמואל בגמ' (לקמן י:): בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד, משמע הא יום אידם מיהא אסור" עכ"ל.

ועי' עוד בראב"ן (ענינה סימן רפ"א) שהקיל בזה משום מנהג אבותיהם בידיהם, וז"ל: "ואמרין נמי (מולין יג): גויים שבחוצה לארץ לאו עובדי ע"ז הן, כלומר אינן אדוקין בע"ז דנימא אזלי ומודו אי שקלי' וטרינן בהדיהו, וכל מה שעושין אין עושין אלא למנהג אבותיהן ולהנאתן", ודקדק בדבריו ולא כתב שאין לע"ז שלהם דין עבודה זרה, אלא כתב שאינם אדוקין כל כך שאם יעשה סחורה עמהם הם ילכו ויודו להעבודה זרה.

"כתב הב"ח דאפי' שפכי ליה קמי עבודה זרה כדרך ניסוך פנים מ"מ כיון דקי"ל דגויים שבח"ל לאו עובדי עבודה זרה הן אלא מנהג אבותיהן בידיהן אם כן מה שמנסכים יין לעבודה זרה אין קרוי ניסוך כיון דקרינן בהו שאין יודעי' בטיב עבודה זרה ומשמשיה, דמה"ט נמי אין רגילין לנסך לעבודה זרה, כלומר אין רגילין לנסך תמיד אלא לפעמים עכ"ל".

ויש שראו בדברי הש"ך הזה היתר²⁰ אפילו ליינן שמנסכים ממש לע"ז, מטעם הגמ' שגויים בחו"ל מנהג אבותיהם בידיהם. ואמנם פשוט שזה שנקט לשון הגמ' שגויים בחו"ל מנהג אבותיהם בידיהם, ודאי לאו דווקא הוא, שהרי מימרא זו נאמרה בגמ' ע"י ר' יוחנן, ועוד בימי רב אשי היו נוהגים איסור בסתם יינם של גוים (ע"י ע"ז נט:). הרי שאף לאחר שאמרו מנהג אבותיהם בידיהם עדיין לא התירו סתם יינם, וע"כ כוונת הש"ך לומר מעין מושג זה, והיינו שיש לפעמים גוים שאינם אדוקים בעבודתן כל כך כמו בימי קדם, ולכן בימי הש"ך כבר נשתנה הדין ממה שהיה בימי חתימת התלמוד. ואם כן אז נפלה פיתא בבירא, שע"כ זה רק נאמר על הגוים שהיו בזמנם ובמקומם של הש"ך והב"ח, כלומר הנוצרים, אבל זה בכלל לא מוכח שזה נאמר גם על עובדי ע"ז אשר בהורו, שעדיין הם אדוקין בעבודתן כמו אלו מימי קדם.

ובלאו הכי ראוי לעמוד על דברי הש"ך שמביא כן מהב"ח. הנה בטור מובא מחלוקת אם סתם יינם ומגע גוים בזה"ז אסור, וז"ל: "והחמירו לאסור בהנאה אפי' מגע נכרי ביין שלנו אבל רשב"ם כתב בשם רש"י שכתב על שם הגאונים דבזמן הזה אין איסור הנאה במגע של נכרי ביין שלנו דנכרים בזמן הזה אין רגילין לנסך לע"ז והוה לענין ניסוך כאילו אינן יודעין בטיב ע"ז ומשמשיה והוה כתינוק שעושה יין נסך לאסור בשתייה ולא בהנאה" עכ"ל.

ובבית יוסף תמה על דברי הרשב"ם בזה"ל:

"אין לשון זה מדוקדק דמשמע מיניה דרשב"ם אתא לאיפלוגי אמאי דקאמר ברישא דאסורו מגעין ביין שלנו בהנאה ואי אפשר לומר כן דהא מאי דכתב ברישא תלמוד ערוך הוא בכמה דוכתי ואי אפשר שרשב"ם יחלוק עליו אלא שבא לומר דהא דאסורו מגע גוי בהנאה היינו דוקא גוים שבזמנם שהיו רגילים לנסך אבל בזמן הזה שאינם רגילים לנסך וכך הוה ליה למימר והחמירו לאסור בהנאה אפילו מגע גוי ביין שלנו ומיהו רשב"ם כתב בשם רש"י על שם הגאונים דהני מילי בזמנם אבל בזמן הזה אין רגילין לנסך לעבודה זרה והוה לענין ניסוך כאילו אינם יודעים בטיב עבודה זרה ומשמשיה וכו' ... **ואני תמה על דברי רשב"ם בשם רש"י היאך כתבו דגוים בזמן הזה אין רגילים לנסך לע"ז דהא חזינן הני גוים דמנסכו יין ולחם אונים היא להם והיא עיצומה של ע"ז** ויש לומר מכל מקום לא מיקרי ההיא נסך כיון דלא שפכי ליה קמי ע"ז בדרך ניסוך פנים אלא שהגלח מקריבו קמי ע"ז ואחר כך שותהו נהי דמיתסר משום תקרובת ע"ז מכל מקום לא מיקריא ההיא עבודה ניסוך".

סב. יש אמנם להעיר שאפילו אם תמצא לומר שכוונת הש"ך להיתר, מכל מקום הש"ך עצמו כתב שאין לסמוך על קולא זו בסתם יינם אלא במקום הפסד מרובה, ע"י מה שכתב סי' קכ"ד סקע"א, ובנידון דין אף אם נימא שיש להתיר הפאות משום הפסד מרובה, פשיטא שאין היתר לקנות פאה חדשה. אמנם אליבא דאמת אין אנו צריכים לכל זה, כיון שבדאי אין זה כוונת הש"ך.

הרי הבית יוסף הקשה איך אמרו שהגויים האלה אין רגילים לנסך הא עיננו רואות שהם כן מנסכין, ותי' שאה"נ יין שהם מקריבים לפני הע"ז הוי תקרובת ע"ז גמור, אלא כיון שאינם עושים מעשה ניסוך, א"כ אין איסור על סתם יינם אטו מעשה ניסוך.

ואמנם הב"ח שם ג"כ התקשה בקושיא זו, וז"ל:

"ובספרי הדפוס הראשונים דבית יוסף כתוב וזה לשונו 'ואני תמה דהא חזינן הני גוים דמנסכין יין ולחם אונים הוא להם והוא עצמה של ע"ז וי"ל דמ"מ לא מיקרי ההיא נסך כיון דלא שפכי ליה קמי ע"ז בדרך ניסוך פנים" וכו' ועיי"ש בב"י.

ולפעד"נ דאין צורך לחלק בכך אלא אם תמצוי לומר דמנסכין ושפכין ליה קמי ע"ז בדרך ניסוך פנים, מכל מקום כיון דקיימא לן דגוים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודה זרה ניהו אלא מנהג אבותיהם בידיהם, א"כ מה שמנסכין יין לע"ז אין קרוי ניסוך כלל כיון דקרינן בהו שאינן יודעין בטיב ע"ז ומשמשיה, דמהאי טעמא נמי אין רגילין לנסך לע"ז כלומר אין רגילין לנסך תמיד אלא לפעמים, ודוק" עכ"ל.

הרי שהב"ח בא לתרץ קושיא הבית יוסף שחזינן שהגוים מנסכין, הבית יוסף תירץ רק משום שאינן עושים כמעשה ניסוך דפנים, והב"ח מתרץ באופן אחר, והוא שאפילו אם עושים מעשה ניסוך של פנים, כיון שאינם אדוקין בע"ז ולא רגילים לעשות כן, הוי ליה כאילו אין דרכם לנסך. ואין כוונתו שגם כשמנסכים אין לזה דין תקרובת ע"ז, אלא כוונתו לבאר למה גם כשמנסכים לפעמים עדיין יש קולא בסתם יינם, והיינו משום שאין עושים זה תמיד. וזה מדוקדק בדברי הטור שכתב שטעם ההיתר הוא משום "אין רגילין לנסך לע"ז".

והש"ך הנ"ל אינו אלא מעתיק דברי הב"ח, וכוונתו ברורה שמה שמנסכים לפעמים לפני הע"ז אינו נקרא ניסוך, ולכן לא גזרו על סתם יינם. אבל אין כוונתו לחלוק על הב"י שכתב שייך זה שמקריבים לפעמים לפני הע"ז דינו כתקרובת ע"ז, אלא כוונתו לומר שעל אף שהם עושים כן לפעמים ואסורה משום תקרובת ע"ז, זה לא מספיק לעשותם גוים שרגילים לנסך יין לע"ז, ולכן לא קיימת הגזירה לאסור סתם יינם אטו יין נסך ממש. אבל יין נסך ממש, ודאי ובודאי אסור. וזה ברור מאוד לכל המעייין בדבריו, ומעולם לא עלה על רוחו של שום פוסק לומר שאין תקרובת ע"ז כלל בזה"ז, דאילו כן מה זה משנה אם עושים כן רק לפעמים, הלא שבירת מקל תקרובת ע"ז אף שאין דרכו בכך כלל, אלא צ"ל שהקילו בסתם יינם לבד, וזה הסיבה למה טענה זו נמצאת אך ורק בהלכות סתם יינם ונשמטה בכל שאר דיני ע"ז אשר בשו"ע^{סג}.

סג. ואלו שלמדו בדברי הש"ך והב"ח שכוונתם לומר שאי אפשר לגוי בזה"ז לעשות תקרובת ע"ז, ולכן גם מה שמנסכים לע"ז ממש אינו אסור בהנאה, אז צ"ל שאלו הראשונים שהחמירו בסתם יינם של הנוצרים, וכן פסק הב"י, ע"כ ס"ל שגם בזה"ז שייך לגוי לעשות תקרובת ע"ז. אמנם לדרכינו שהש"ך מקיל בזה משום שלא רגילים כ"כ לנסך, אז יש לומר שהראשונים שהחמירו בזה סבירא להם שכיון שהם מנסכים לפעמים על אף שאינם רגילים בזה, מ"מ עדיין הם נכללים בגזירת סתם יינם.

ולכאורה מצאתי ראייה ברורה לדברינו מהש"ך בסימן קכ"ח ס"ק ד', וז"ל: "...דהרשב"א אזיל לטעמיה דס"ל סתם יינם ומגע גוים בזמן הזה אסור בהנאה דאף דגוים בזמן הזה לאו עובדי עבודה זרה הן, מכל מקום כיון דלפעמים מנסכים, הוינן עובדי עבודה זרה, אבל לדידן דשרינן מגעין וסתם יינם בהנאה מטעמא דלאו עובדי עבודה זרה הן אם כן הוא הדין הכא... עכ"ל", ומפורש שהשאלה לאסור סתם יינם של גוים בזה"ז הוא אך ורק

שוב מצאתי בתשובת נודע ביהודה (י"ד מנינא, סי' סמ) שנשאל אודות ביטול יין נסך בס' בהפסד מרובה, והשואל כתב בשאלתו לשון "יין נסך", וכתב לו הנוב"י "הנה תחלת לשונו של מעלתו אינו מדוקדק שכתב שאותה חבית היה של נסך גמור, ואם היה נסך גמור היאך הוא מתירו אפילו בהנאה ועוד וכי איזה פוסק יש שמחיר נסך גמור בששים ומה ענין זה לדברי רמ"א שמיירי בסתם יינם..." עכ"ל. ובדאי לא נעלם מעיני הנודע ביהודה דברי הש"ך והב"ח, ואעפ"כ כתב שאין שום פוסק שמיקל ביין נסך גמור, רק בסתם יינם, ועל כרחך שלמד שהני פוסקים לא התירו יין שנסכו לפני הע"ז ממש.

עוד הביאו מקור לטענה זו מפירוש המשניות להרמב"ם שמשמע מדבריו¹⁰ (פולין א) ששחיטת נכרי אסורה היינו אם גוי שמבין בעיקרי ע"ז שחט, אז אסורה בהנאה משום תקרובת ע"ז, כי סתם מחשבתו לע"ז, אבל גוים שלא יודעים עיקר מחשבת ע"ז, אף ששחיטתן פסולה, אינו אלא נבילה ולא תקרובת ע"ז. ויש שלמדו כאילו כוונתו לומר שאלו שאינם יודעים עיקר מחשבת ע"ז, אז השחיטה אינו תקרובת אפילו אם מכוון לשם ע"ז, ומשום דקדוק זה המציאו שהרמב"ם בפ"י המשנה כתב דבר שלא כתב במשנה תורה. אמנם האמת יורה דרכו שכוונת הרמב"ם פשוט מאוד, וכדרכו הוא מעתיק דברי הגמ' שם, והיינו שלא אמרינן סתם מחשבת גוי לע"ז אלא במינים, כלומר אלו שיודעים עיקרי ע"ז, אבל אלו שאינם מינים אם שחטו סתם אינו נאסר משום תקרובת, אבל אם כיוונו בפירוש לע"ז פשוט וברור שהוא

משום שאין רגילים לעשות כן אלא לפעמים, המחמירים ס"ל שאסור אטו הפעמים על אף שאינם רגילים, והמקילים ס"ל שעל אף שמנסכים לפעמים אין זה אוסר סתם יינם כיון שאינם רגילים בזה.

אבל אם כוונת הש"ך שאי אפשר לגוים בזה"ז לעשות ניסוך אפילו בכוונה, אז אין מקום להסביר שיטת המחמירים שאסרו אטו זה שעושים כן לפעמים, אלא דעת המחמירים הוא משום שגם בזה"ז גוים עובדי ע"ז באמת.

שוב העירוני חכ"א שכדברינו בהבנת הש"ך גם מבואר בשו"ת מנחת אלעזר (פ"ב סי' ע"ג) שכתב בתו"ד "...דהרי כ' שם הרמ"א (בס' קצ"ג סעיף ב) בפירוש דיש להתיר בהפ"מ בהנאה והוא מדברי הטור בשם הראשונים, היינו שאין דרכם לנסך יין לע"ז ואין זה בזמנינו עובדתם כלל כאשר היה בימים קדמונים וזהו הפי' נכרים שבחז"ל לאו עובדי ע"ז הם, דאינן בקיאיין בטיב עבודת אבותיהם שהיו מנסכים תמיד לע"ז היין שנמצאו וכמ"ש שם הש"ך בס"ק ב' בשם הב"ח אבל פשוט דאמונת הנוצרים דין ע"ז יש להם... ופשוט לכל מי שקרא ושנה שזהו רק לענין יי"ג אינם עובדים עבודה זו - היינו שאין רגילים כ"כ ורק לפעמים י"ל מנסכים ג"כ וכמ"ש שם הש"ך..." עכ"ל, ודבריו מפורשים שגוים בזה"ז עובדי ע"ז הם, וכל כוונת הש"ך הוא להתיר סתם יינם משום שאין רגילים בניסוך, וכמו שכתבנו, וכן הבאתי למעלה שכן מבואר בדברי הנודע ביהודה.

יש גם נפק"מ למעשה בהבנת דברי הש"ך, שלפי דברינו, גם הגוים מהמזרח הרחוק ומהודו, על אף שאדוקין הם בעבודה זרה כמו הגוים מימי קדם, עדיין יש מקום לדון אם סתם יינם מותר בהנאה אם אין בדתם שום מעשה ניסוך, אבל לפי אלו שלומדים שכוונת הש"ך הוא שאם אין אדוקים בע"ז אז אין היין שניסכו לע"ז אינו תקרובת ע"ז, א"כ יש לדון ולומר שכל גוי שהוא כן אדוק לע"ז סתם יינם אסור בהנאה. (ועל כל זאת נדמה שפוסקים המייחסות להגויס ממונת הרמז מה דינם לענין על הדברים שהמרו הפוסקים על הנוצרים, ולכאף ע"פ דברי הרמ"א ודאי אסור להשכיל להם נשים).

זה לשונו: "ודע כי שחיטת הנכרי נבלה, ואפילו היה יודע ואפילו היה ישראל עומד על גביו, לפי שסתם מחשבת נכרי לעבודה זרה. והטעם שלא אמרנו בה אסורה בהנאה כמו תקרובת עבודה זרה כמו שבארנו במסכת עבודה זרה, לפי שעובדי עבודה זרה נחלקין לשני חלקים, האחד הם היודעים את מעשיה כלומר חישוב הצומח בשעת עשייתה והורדת הרוחניות על ידה ויתר אותן ההיות ודברי השטות המטנפים את השכל שמדמים בעלי הסוג הזה. והחלק השני הם העובדים אותן הצורות העשויות כפי שלמדו ללא ידיעה היאך נעשו ולא לאיזו מטרה נעשו וזלתי ספורי מעשה חכמיהם בלבד, וכך הם רוב עובדי עבודה זרה, והחלק האחרון הזה אמרו בהם חכמים דברים בנוסח זה, גוים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודה זרה הן אלא מעשה אבותיהן בידיהם. ועל אלה אמרו ששחיטתן מטמא במשא בלבד ואינה נאסרת בהניה" עכ"ל.

תקרובת. מלבד שזה משמע בעצם דבריו, וגם זה מיישב שאין שום סתירה בין דבריו בפי' המשנה לדבריו במשנה תורה, וכעין זה גם כתב הראש יוסף לבעל הפרי מגדים (חולין יג, וע"ע בפמ"ג שפמי דעמ יו"ד ז' ב', וכבר הארכו בזה האחרונים, ויש שלמדו שדבריו צפיה"מ הם אליבא דר"א שסתם מחשבת גוי לע"ז, ואכמ"ל כי צ"ן כן וצ"ן כן הנידון הוא על סתם מחשבת גוי, ולא על גוי שמכוון לשם הע"ז ממש).

עוד הביאו מקור מדברי התבואות שור (סי' ד"י), אמנם כבר העירו שאינו ענין, ששם כתב משום שאין הגוים אדוקין כ"כ, אז יש לנו לתלות יותר שרק אמר לשם ע"ז כדי לאסור בהמת חבירו, ולצעורי קא מיכוון. אמנם במקום שאין צד לומר לצעורי כיוון פשוט ששייך לעשות תקרובת ע"ז.

כללו של דבר, טענה זו שאי אפשר לגוים לעשות תקרובת ע"ז בזמן הזה היא דבר זר מאוד, ובודאי אין מקורו מהתלמוד, ואם כי יש פוסקים שכתבו קולות בכמה ענינים, לא מצינו בשום פוסק שזה כלל שאומר שאין שום תקרובת ע"ז בכלל בזה"ז.

אם יש לע"ז זו שם עבודה זרה או מינות

עוד טענו הרבה שאין אליל זו בגדר עבודה זרה אלא מינות הוא, ותלו דבריהם בדברי החזו"א (יו"ד קג, טא) שלא נחשב ע"ז אא"כ עובדים נברא באמת, אבל אם מבדים מליבם איזה צורה ועובדים אותה, לא הוי ע"ז אלא מינות, ולכן אם עובדים לאיזה פסל לא הוי ע"ז אא"כ מאמינים שהפסל עצמו הושפע מאיזה כח הנברא באמת, ולא מכח הברוי, עכת"ד.

אמנם לכאורה אף לדבריהם בהבנת החזו"א יש לדון שיש דין ע"ז בנידון דידן, כיון שהם בטעותם עובדים לאיש שחי פעם, וכתב החזו"א על זה (סס נב) בפירוש "מיהו בעובד לנפש של נברא, אף שכבר אבדה יש בה משום כו"מ, כמו לנפש נכרתה, שהרי עדיין היא קימת למשפט" ע"כ. ואף שיש להסתפק על פי דבריו אם יש לפסל זה שם תשמישי ע"ז או ע"ז עצמה, מ"מ ודאי שעצם העבודה הוי ע"ז, ולא מינות, ושפיר שייך תקרובת ע"ז. אמנם יש לברר דבר זה כיון שאולי האיש הזה לא חי פעם, אלא זה חלק מטעותם לייחס אליו כאילו הוא חי, וצ"ע.

מכל מקום לא נראה לי שכוונת החזו"א הוא לומר שכל העובד צורה שאינו נברא אמיתי אינו ע"ז, כי א"כ עגל הזהב אינו ע"ז כיון שבדו צורה של עגל, ולא עבדו לעגל שכבר קיים, ודוחק לומר שהוא היתה ע"ז רק משום שהוא נגד איזה כח אמיתי, כיון שדבר זה אינו מפורש בפסוקים וחז"ל.

ועוד תימה רבתי, שמשנה מפורשת היא (ע"ז מד:): שאפרודיטי הוי ע"ז, ואע"פ שאפרודיטי היא צורה שבדו הרומיים, וידועה עד היום בשמו, ומעולם לא היתה. וכן מוזכר במשנה (מנ:): שצורת דרקון [שהוא DRAGON] הוי ע"ז, וכתב הרע"ב שם "צורת דרקון - צורת נחש שיש לו ציצין וקשקשין כקשקשי הדג", וכמוכן שגם זה לא היה ולא נברא.

ועוד, הלא כתב הרמב"ם (פ"ג מהל' ע"ז ה"א) שעיקר ציווי של ע"ז כולל בתוכו שלא לעבוד "אחד מארבעה היסודות, ולא אחד מכל הנבראים מהן", וכל פסל שיעשה, אפילו אם הוא צורה שבדה העובד מליבו, נעשה מהארבעה היסודות (כמפורש נהמנ"ס פ"ד מיטויה המורה), א"כ ברור שכל צורה נכלל באיסור ע"ז.

ופשטות הפסוקים משמעים שהיו עובדים לצורת מצד עצם הצורה, ולא מצד איזה כח אמיתי שהצורה מזכיר, כמו שכתוב (וימיה ג, טו) "אומרים לעץ אבי אתה, ולאבן את ילידתנו", ועי"ש בדברי רבינו המלבי"ם שכתב בזה"ל: "... שחושבים את העץ שהוא כוראם יוצרם וחוללם ויאמרו לו אלה אלהיך ישראל, עד שעובדים העץ מצד עצמו" עכ"ל.

ואי אפשר לי להאמין שבאמת יצא פלא כזאת ממרן החזו"א זצ"ל, ואחרי העיון נראה שאכן לא אמר החזו"א דבר כזה מעולם, אלא כוונתו אחרת לגמרי, ואבאר.

תוס' (סנהדרין סג: ד"ה ססור) כתב¹⁰ שעל אף שאסור לגרום לגוי להשבע בשם הע"ז שלו משום איסור לא ישמע על פיך, מ"מ אם הגויים אומרים שם שמים, על אף שכוונתם גם לישו הנוצרי, מכל מקום אין זה שם ע"ז ואינו אסור כי כוונתם לעושה שמים.

ומרן החזו"א (סי' סג, יט) האריך בביאור דברי התוס', וכתב לבאר שהאיסור לא ישמע על פיך אינו אלא אם הגוי אומר שם הפרטי של הע"ז¹⁰, וז"ל: "ומדבריהם למדנו שאילו היו מזכירין את כו"מ שלהם בשמה בפרטית היה אסור לישראל משום לא ישמע על פיך, ומבואר דלא עלתה על דעת רבותינו להסתפק שלא יהיה לה ולעובדיה דין עכו"מ, מפני אמונתם העושה שמים, דכל שעובדין נברא, ומיחסינן לו בחירה עצמית וממשלה זהו עיקר כו"מ" עכ"ל.

ומבאר עוד החזו"א (שם סס א'), שזה שהוא מזכיר שם אלוה על הע"ז, על אף שהאומר "אלי אתה" זהו עיקר ע"ז, זהו דווקא משום שכשהוא אומר "אלי אתה" הוא מקבל אליל או כח זה לאלוה, אבל לקרוא לע"ז בשם אלוה בלי לקבלו עליו, אף שאיכא מינות בדבר כיון שהוא כופר ביחוד ה', מכל מקום במינות כזה לא מוזהר עליה בן נח, עכ"פ לא מוזהר על אמירתו.

וממשיך עוד החזו"א (שם סס ב') באותו דיון, שאם לא מקבל איזה כח לאלוה, אבל הוא מדמה שיש כח נבדל זולת הבורא יתברך, אינו אלא מין, ולא עובד ע"ז, וזה שייך לדברי הרמב"ם והראב"ד על אלו שמייחסים תמונה להקב"ה, שלדעת הרמב"ם הוי מין משום שהוא מצמצם כחו של הקב"ה, ולדעת הראב"ד המאמין כן משום שלא עיין בדבר אינו מין, אבל אם הוא יודע שזה לא מסתדר עם אמונתו ורע"כ חושב שיש להקב"ה דמות, כתב החזו"א שלזה מורה הראב"ד שהוי מין. וכוונת החזו"א הוא שכמו שהמאמין שיש גוף להקב"ה הוי מינות ולא ע"ז, הוא הדין המאמין שיש איזה כח אחר בעולם ולא מקבלו עליו לאלוה הוי מינות ולא ע"ז, ודו"ק. ולא הוי ע"ז אלא אם הוא עובד איזה כח, ולא אם הוא צייר בנפשו שיש איזה כח.

וכתב עוד החזו"א חידוש נפלא, שאפילו אם הוא עובד דבר מדומה שאין לו שום צורה, כיון שדבר זה לא קיים באמת, א"כ הוא לא עובד שום דבר באמת, גם זה מינות הוי ולא ע"ז, וכוונתו לכאורה משום שהוא לא עשה איזה פסל כלל, ממילא שוב אין שיבושו אלא במחשבתו. ומבאר החזו"א ולכן העובד לאותו האיש ימח שמו, לכאורה הוא עובד רק דבר המדומה כיון שאינם עובדים הפסל עצמה, אלא הם עובדים נפשו של אותו האיש, והדבר מפורש בראשונים שהוא ע"ז, ולכן כתב החזו"א כיון שנפשו קיימת למשפט, הוי כעובד דבר אמיתי, וממילא הוי עבודה זרה בעצם האמונה שיש כוח דבר על אף שאינו עובד לשום צורה. ועדיין היה קשה לו זה שכתבו הראשונים (עי' רמ"א קמ"א, ומקומו מהלכ"ה) שצורת שתי וערב הוי ע"ז עצמה ולא משמטיו, ולכאורה הם לא עובדים השתי וערב, אלא בשתי וערב הם

סו. וז"ל: "...מ"מ בזמן הזה כולן נשבעים בקדשים שלהן ואין תופסין בהם אלהות, ואף על פי שמה שמזכירין עמהם ש"ש וכוונתם [לשם הגויי - ע"פ דפ"ר ומוס' הל"ש], מ"מ אין זה שם עבודה זרה גם דעתם לעושה שמים ואף על פי שמשתפין שם שמים ודבר אחר לא אשכחן דאסור לגרום לאחרים לשתף ולפני עור ליכא דבני נח לא הוזהרו על כך" עכ"ל.

סו. האריכו הפוסקים לדון בדברי התוס', האם כוונתו לומר שאין בן נח מצווה על השיתוף בכלל, או שמא אין איסור לא ישמע על פיך נאמר אם הגוי אומר שם אלוהים וכוונתו לשיתוף. עי' רמ"א א"ח סי' רנ"ו שהביא דברי התוס' לענין שבועה, ואמנם הש"ך (יו"ד ק"א ס"ק י') כנראה הבין שכוונת הרמ"א לומר שאין הגוי מצווה על השיתוף כלל, והאריכו האחרונים לדחות דברי הש"ך, עי' נודע ביהודה מהדו"ת יו"ד סי' קמח, מעיל צדקה סי' כב, טורי אבן חגיגה יא: , ועי' בתשובת הגרעק"א שנדפסה בסוף הלכות ע"ז בשו"ע. וכן הוא כוונת החזו"א כאן לפרש שכוונת התוס' הוא רק לענין שבועה אם לא מזכירים שם של אלילים בפירוש.

מזכירים את אותו האיש ימ"ש, א"כ לא תהוי על השתי וערב אלא דין משמשי ע"ז, ולכן כתב החזו"א, כיון שהם חושבים שאותו האיש משפיע על התמונה הזאת שפע וכה, אז תמונה זו היא ע"ז עצמה ולא משמשי¹⁰¹.

כל אלו דברי החזו"א, ולמעשה יש בדבריו חידוש ענק, שעבודת ע"ז הוי דווקא אם עובד איזה דבר אמיתי, אבל אעפ"כ מעולם לא כתב שהעושה פסל ותמונה ומייחס לו איזה כח בשטות אין זה עבודה זרה, אלא כתב שהעובד **דבר שאין לו פסל ואינו נמצא**, אז אין זה ע"ז אלא מינות. בנידון דידן, וברוב עבודה זרות שהיו, הם עושים פסל ומייחסים לה כח, והיא היא עיקר ע"ז שהיה בימי קדם, וחלילה לחשוב שהחזו"א סבר אחרת. לענ"ד זה ברור מאוד בכונת החזו"א, ויראה הקהל את דברי החזו"א בפנים, וישפוט.

בדין תערובת השיער עם שאר השיער

אחרי שביררנו שהשיער הזה שמגלחים בבתי ע"ז דינו כתקרובת ע"ז, יש לברר מהו דינו של שיער שלא מגיע ישר מהודו. באמת ראוי לברר אם רוב השיער באמת מגיע מהודו או לא, ועי' להלן שכפי מה שבררתי נראה שרוב השיער אכן מגיע מהודו, וא"כ פשוט שאמרינן כל דפריש מרובא פריש, וסתם שיער שלא ידוע מקורו אסור.

ואמנם אפילו אם ימצא שרק מיעוט מהשיער בשוק העולמי מגיע מהודו, מכל מקום עדיין יש מה לחוש בכל שיער שקונים ממקור לא ידוע ומוסמך. כי אף אחד לא חולק על זה שיש הרבה שיער שאכן מגיע מהודו, וא"כ לא ימלט שבמפעלים הגדולים של הגוים אשר בסין וכדומה, שמעורב שם קצת מהשיער של תקרובת ע"ז. אם כן יש לדון מה דינו של התערובת הזו, האם הוא בטל ברוב או לא.

הנה חמור תקרובת ע"ז ששנו רבותינו שאפילו באלף לא בטל¹⁰², וזהו לשון השו"ע (י"ד סימן קמ"ט):

עבודה זרה ומשמשיה ותקרובתה, אוסרים בכל שהוא, שאם נתערב אחד מהם, אפילו באלף, כולן אסורות. ואם **אחד** מהתערובות הראשון נתערב בשנים אחרים, ונפל מהשלשה אחד לשנים אחרים, הרי אלו האחרים מותרים.

וכן אם אחד מהתערובות הראשון נפל לים או נשרף בענין שנאבד מהעולם, כל הנשארים מותר ליהנות בהם שנים שנים ביחד, אבל לא מאחד לבדו. ובלבד שלא יהנה אדם אחד מכולם. ויש מי שאוסר אלא אם כן נפלו שתיים לים הגדול או נשרפים.

ומקורו מזבחים (ע"ז) ע"ש בכל הסוגיא, ונעתיק מה שנודע לניד"ד:

---

101. ולכאורה לפי מה שיצא לנו שע"ז זו שפיר הוי ע"ז גם לדעת החזו"א, מכל מקום תמונה שעושים לזכרה והם מאמינים שהוא משפיע על התמונה הזאת שפע וכה, ג"כ הוי ע"ז עצמה ולא משמשי ע"ז, א"כ כלי ההונדי שמניחים לשם השערות אחרי הגילוח, כיון שהם מאמינים שכל מה שמונח בתוכו גורם להם שפע (עי' נאריטא במאורו של שלחנו על הגני"ק בקיץ אור ישראל לו), אז ההונדי עצמה יש לו דין ע"ז עצמה ולא משמשי ע"ז, ולכן אפילו אם נימא שתקרובת ע"ז לא הוי אלא דבר שהובא לפניו, מ"מ גם זה נחשב כלפני הע"ז, וכמו שכתבתי לעיל.

102. השו"ע סתם בזה ולא כתב הדין דווקא אם הוא דבר חשוב. ואמנם י"א שרק דבר חשוב של ע"ז אינו בטלה ברוב (עי' רמ"א קל"ד ז', ועי' נביאור הגר"א שנקט שלח נריים דברי משוב, וכ"כ הכנמי ופלמי ס"ק כ"ה, והשו"ד ס"ק טו, והסמדת שלמה סי' י"ג, ודעת החזו"א י"ד טו להקל), ולכאור' לפי זה יש צד קולא בזה. ועי' מש"כ בזה בהרחבה הגר"מ שטרנבוך שליט"א בתשו"ה (ג, מ"ד). ונידון זה נוגע למעשה אם נתערב שיער טבעי לתוך פאה סינטטי, האם מותר להנות מכולו בבת אחת, ועי' מש"כ בזה בהרחבה ידידי הגר"ר איתמר מחפוד בקונ' הישכם אוהבים.

”אמר רב טבעת של עבודה זרה שנתערבה במאה טבעות, ופרשו ארבעים למקום אחד וששים למקום אחר, פרשה אחת מארבעים אינה אוסרת, אחת מששים אוסרת, מאי שנא אחת מארבעים דלא דאמרינן איסורא ברובא איתיה, אחת מששים נמי אמרינן איסורא ברובא איתיה, אלא אם פרשו ארבעים כולן למקום אחד אין אוסרות ששים למקום אחד אוסרות”

וכן פסק הרמב”ם (הלכות ע”ז פ”ז הלכה ז), וז”ל :

”טבעת של עבודה זרה שנתערבה בכמה טבעות ונפלו שתיים מהן לים הגדול הותרו כולן, שאני ואומר אותה הטבעת היתה בכלל השתים, נתערבה במאה ונתחלקו ארבעים למקום אחד וששים למקום אחר, ונפלו הארבעים כולן לטבעות אחרות כלן מותרות, שאני ואומר אותה הטבעת האסורה ברוב היא, נפלו הששים לטבעות אחרות כולן אסורות”

יוצא, שעל אף שאמרו חז”ל וכאשר פסק השו”ע, שע”ז בטל בכמה תערובות (זה מה’ ס’ לר”ך ז’ מערובות לו ג’ ולכמ”ל), כל זה דווקא אם פרש מיעוט מתוך הרוב למקור”א, ותלינן שאיסורא ברובא איתא. כלומר, שאם יש מ’ טבעות כאן וס’ במקום אחר, יש כלל שאיסורא ברובא שמברר לנו שהטבעת האסורה היא מתוך הס’ ולא מתוך המ’, ולכן אם פירש אחד מתוך המ’ לתערובת אחרת ניתן להתירו. וכן מפורש לשון השו”ע ”ואם אחד מהתערובת הראשון נתערב בשנים אחרים”, כלומר דווקא אם אחד, ולא אם רוב התערובת נתערב בעוד דברים.

וכן מפורש בבית יוסף (סי’ קמ”ט), וז”ל : ”וכבר כתבתי לשון הגמרא בסימן ק”י (קעז. ד”ה ולא מיבעיא) ונתבאר שם שהיינו דוקא כשמיעוט התערובת הראשון נתערב עם אחרים אבל אם רוב התערובת הראשון נתערב עם אחרים אין זה ספק ספיקא, ולפיכך כולם אסורים” עכ”ל.

ולכן, אם תערובת של אחד במאה נתגדל, למשל ששים מאלו נתערבו בעוד אלף טבעות, כיון שתלינן שאיסורא ברובא, נחשב הדבר כאילו יש כאן תערובת אחת (כלומר המערובת הלאשונה), ואפילו אם פירש אחד מכאן עדיין אסורה, כיון שתקרובת ע”ז אין לה ביטול ברוב.

ואשר על כן, שיער שמגיע בודאי מהודו, אפילו אם תמצא לומר שאין רוב השיער שם מתקרובת ע”ז, אם מעורב בו שיער של תקרובת ע”ז, אזי אין לו ביטול ברוב וכל השיער שמגיע משם אסור. ואם שולחים רוב מהתערובת הזו לסיני וכדומה, כיון שמעולם לא פרש ממנו מיעוט, אלא שכל הסחורה המעורבת נמכרת ביחד, אז גם שאר השיער שנתערב עמו אסור משום שהוא עדיין תערובת הראשונה. ולכן כל מפעל שמגיע להם שיער מהודו, עלינו לחוש שכל שיער שיוצא ממנו הוא תערובת תקרובת ע”ז, ואסורה.

שוב נתברר לי שאין אנו צריכים לכל זה, כיון שבהודו 99% מהשיער הרמי נפלות נדך כלל נעשו משיער רמי, והנה זה נימן לנחון נדיים. ע”י להלן בהודו מגיע מהמקדשים^{טו}, שע”פ רוב השיער לעולם אינו מעורב, זאת ואומרת שהסוחר לוקח כל הסחורה ממקום אחת, רק יש לנו ספק מאיפא לקח.

ואם ישראל מזמין משיער מגוי, אפילו אם לוקח רק כמה מתוך התערובת, כתב מרן הגרי”ש אלישיב זצ”ל שיש לחוש שהשיער לא נקרא פריש, אלא הוי קבוע, כיון שישראל הוא זה שמזמין השיער מהגוי, והוי כאילו לקח הישראל התערובת עצמה לידו, ונשאר התערובת כאשר היתה, כלומר שנחשב קבוע. ובאמת דבר זה תלוי במחלוקת הפוסקים: הדברי חיים (יו”ד ג, נג, ומוצא נדרכי משונה קי עז גלי מולק) כתב שיש

טו. כן אמרו המפעלים הגדולים בהודו. יש לנו מסמכים שנשאל על מקור שערותם, וענו שיער שאינו רמי בין 40 ל-60 אחוז מהמקדשים, ושיער רמי 99% מהמקדשים, ואין להם מקור אחרת שמהם קונים שיער רמי.

לחוש שהגוי שעושה כן בשליחות ישראל הוא כאילו לקח ישראל ואסורה, וכתב ע"ז בזה"ל "דמה לי שלקח ביד, או שמצווה ליתן לו מן הקבוע, ולא יחלוק על זה זולת חסר דעת" ע"כ. ואמנם, הגרש"ק חלק עליו בשו"ת טוב טעם ודעת (פלימתי צד), וכתב שאם שלחו לו הגוי נחשב שאינו קבוע עד שמגיע לרשותו, ולכן דינו כמצא בשר בשוק, וכל דפריש מדרובא פריש. ויש מה להאריך במחלוקת זו, אלא שהעירו שלא דווקא המציאות היא שאלו שמזמינים השיער מהגוים בהודו הם ישראלים, אלא פעמים גוים בשאר מקומות בעולם לוקחים מהודו, והיהודים רק קונים מהגוי השני, א"כ אפילו להדברי חיים זה רק קבוע מדרבנן כיון שהוא לוקח מהתערובת, ויש לדון בזה.

אמנם העיר בזה מו"ר הג"ר משה מרדכי קארפ שליט"א² (נמכתב מט"ו כסלו תשע"ח), שבנידון דידן לכו"ע נחשב הדבר כקבוע כשהוא ביד גוי כיון שהגוי מצווה על איסור הנאה מתקרובת ע"ז כמפורש בראשונים (רבינו יונה, רמב"ן, ר"ן, ע"ז נט:), א"כ גם אצלו מתחיל הספק, ונידון כקבוע ולא שייך ביה ביטול ברוב. ואף שאין הגוי חושש לאיסור תקרובת ע"ז כלל, מכל מקום כתבו הפוסקים (עי' חו"א יו"ד לו"ג, ממדע שלמה אלה"ע ג, יד יהודה סי' קס"ק יט, וכן נקט הגר"ש צהערות לחולין נה), שבשר שנמצא ביד משומד דינו כאילו נמצא ביד ישראל על אף שגם למשומד לא אכפית ליה אם בשר כשר הוא או בשר נבילה. וכן מבואר מדברי הקצה"ח (נ"ג ב) והגליהן מהרש"א (סי' ק"י) שכתבו יסוד זה שדבר שאסור גם לנכרי נחשב קבוע כשהוא ברשותו של נכרי על אף שאין הנכרי חושש לאיסור זה.

ועוד ראיתי למרן הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א (תשו"ה ח"ג סי' מיד) שכתב שבלאו הכי לא שייך למימר כאן כל דפריש, כיון שהמחיר של שיער מהודו זול יותר משיער משאר מקומות³, א"כ כתבו

ע. וז"ל: גם יש לדון דאף הגוי מצווה בע"ז ובהנאה מתקרובת ע"ז ובביעורה, ומבואר בקצוה"ח סי' רצ"ב סק"ב דבאיסור שנוגע לגוי כגזול לא אמרי' נמצא ביד נכרי אלא הוא קבוע. וכ"כ בגליהן מהרש"א סי' ק"י לגבי איסור אבר מן החי דבן נח מצווה ע"ז⁴ [ו"כ הגרעק"א נמחשו לחולין נה]. ואף שהמנח"ס סי' תל"ו כ' דאין הגוי מצווה כבר הביא ה"צפנת פענח" ריש ה' ע"ז דהדבר מפורש ברמב"ם פ"ח ממלכים ה"ט "עד שיכפרו בע"ז ויאברו את כל מקומותיה ויקבלו שאר המצות שנצטוו בני נח, שכל גוי שלא קבל מצות שנצטוו בני נח הורגין אותו אם ישנו תחת ידינו". וכ"כ בחשו"ק חמד ע"ז דף נ. בשם רבינו הגר"ח שליט"א דאף הגוי מצווה על איבודו.

וכן לענין תקרובת ע"ז, אף דהמנח"ס סי' תכ"ו כ' דאינו מצווה, מ"מ בחי' הרמב"ן סוף ע"ז [השלמות לף נט: וכן בחי' הר"ן ע"ז נט: (א"כ - וכן תנא תלמידי רבינו יונה טס) מפורש דבן נח מצווה ע"ז וז"ל: "אבל כשנסכו לע"ז ממש מחייב בתשלומין דמקלא קלייה כיון דאסיק עלי' שמא דע"ז ואסריה בין לדידיה בין לאחרים דאיסור **הנאה** - לשון רבינו יונה] של ע"ז אף בבני נח הוא נוהג". עכ"ל.

ועי' גם תשו' לבושי מרדכי בליקוטי תשו' סי' מ"ד שכיון לזה (א"כ - כלומר לה שהנכרי ג"כ אסור להטות מתקרובת ע"ז). ובזה אף להנתיבות סי' רצב שכ' דבגזול אינו מצווה על השבה, מ"מ כאן הרי מצווה על ביעורה וכדצידד בטורי אבן חגיגה יג. שהגוי מצווה על לא ידבק בידך. ולפי"ז ברור דהוי קבוע דהאיסור מתחיל כבר אצל הגוי, ולא שייך לומר דהגוי מכיר את האיסור, דהרי אינו מכיר מהו השער דתקרובת ע"ז ואין מקום בזה לרוב כלל.

וע"פ כל הנ"ל אין מקום להתיר כלל כל סוגי הפאות הניקנות על סמך רוב או על סמך אומדנא קלושה של מחירי הפאות דעדיין לא יצאנו מחשש שער ע"ז או תערובתו.

ע. זה לא משום שאינו איכותי כמו שיער של שאר המקומות, אלא משום שבהודו יש יותר שיער בשוק, ועוד המגלחים עושים כן בחינם, משא"כ שאר המדינות צריכים לשלם לכל אישה שמגלח עד שתהא כדאי לה לוותר על שער ראשה. כמובן למכור שער הראש הוא נגד הטבע של כל אדם (עי' לשון המשנה נגמרי"ס אמר לו ר"ע אפילו אתה מוכר שער ראשך אתה נותן לה כמותה⁵), וכ"ש לאשה.

ראוי להעיר שהשיער מהודו, לפי כל הגוים שעוסקים בעסק זה, כולם כפה אחד מודים שהשיער מהודו היא הכי איכותי שיש, ויש שיער בכל הצבעים [יש דרך מיוחדת לעשות את זה והשליח השיער נמקומן, עי' חושמ"ס, והטובה לנכר דבר זה ישנה אלן, ושייך להשיגו במחיר זול וואדרינה, מהמכירה פומבית של הטפמל השיער הכי יקר הוא שיער של שנעים ס"מ, ושוה 350 דולר לנג' אפני

הפוסקים שלא אמרינן כל דפריש אם הנבילה זול יותר (עי' תנא"ח שור סי' ס"ג ס"ק כ"ו, פמ"ג סי' ס"ג שפ"ד ס"ק א', די יהודה קי, יט, וכ"כ בצדדי השלחן ק"י ס"ק נא).

וראיתי אלו שמתירים השיער שנתערב בספק ספיקא, ספק שמה אינו תקרובת ע"ז (כלומר לדבריהם יש איה ספק, ואמנם בדבריו לעיל נקטנו שאין כאן ספק כלל), וספק אם זה מהאיסור. ואמנם זה לא פשוט כלל, כיון שהוי ספק חד בגופו וחד בתערובת שמפורש בפוסקים שלא אמרינן כאן ס"ס, (עי' סי' ק"י סעיף ט', ועי' בכללי ס"ס להש"ך אות א') ע"ב.

כללו של דבר: כיון שבודאי הרבה מהשיער מגיע מהודו, יש לחוש בכל שיער שלא יודעים שמגיע ממקור נאמן³², שיש בו חשש תערובת תקרובת ע"ז שאינה בטילה.

שטיפה, ופאה גיל האו 300 גרם, ואלו ולמד שהשער האיכותי הוא זול במאד, ועם ישראל מפזין ממונם. ועוד, אפילו אם יימא שקונים שיער ממאיזופא ושאר מקומות, מאחר ששיער האו הוא זול כ"כ, בודאי יש לגוי המוכר ליהודים ענין גדול להחליף, ודבר זה ניתן להוכיח בבירור.

עב. ואפילו בהפסד מרובה על אף שהקילו כמה אחרונים בזה, מכל מקום יש לדון אם אפשר לסמוך עליהם מאחר שכהיום הזה נתברר לנו מדברי הראשונים שהצד שלא לומר ס"ס בנידון כזו הוי דאורייתא, ואלו הפוסקים שהקילו בזה הקילו משום שלמדו שהכלל הזה הוי רק כלל מדרבנן ומדאורייתא יש ס"ס, עי' בס' הבתים ה' ב"ח שער השישי שמפורש שהוא דאורייתא, וכ"כ הריטב"א ב"ב קכז, רבינו דוד פסחים ט, וכן משמע משו"ת המהרי"ל סי' קנא, איסור והיתר כלל כו ד, ובאמת לכשתמצא כן יוצא מדברי התוס' כריתות יז: ע"פ מה שכתב לענין אשום תלוי. למעשה הדבר צריך עוד בירור, ולא באתי אלא לעורר.

חזן מזה כמעט כל הפוסקים מסכימים שלא אמרינן ספק ספיקא אם הוי ספק א' בתערובת וא' בגופו. נידון דידן לכא' הוי שנודעו שני הספיקות בזה אחר זה, כיון שכבר היתה ידועה שהשער מהודו הוי תקרובת ע"ז, ולכן אין שום צד להקל. אמנם אפי' אם נרחיק לומר שנידון דידן הוי שנודעו שני הספיקות בבת אחת, הלא על אף שהמשאת בנימין היקל בזה, רבו עליו החולקים, הלא המה: הרמ"א בדרכי משה סי' נ"ז ס"ק ט"ו, וכן בתו"ח כלל מ"ג דין ז', וכן כמובן דעת הש"ך בכללי ס"ס אות א', והביא כן בשם האיסור והיתר, ורק היקל בהפסד מרובה וגם הוא לצורך סעודת מצווה, שאינו נוגע לנידון דידן, וכן האריך הט"ז (פי' סי' ק"י ע"ב) להוכיח מלשונות של הראשונים ולדחות את דברי המשאת בנימין כל עיקר, וכן כתב הפרי חדש ש"לזה הסכימו כל האחרונים וכן עיקר", וכן דעת הכות"ב ופלתו (ס"ב) וז"ל "ונודעו. היינו דב' ספיקות בגופו, אבל אם היה רק חד בגופו, רק לא נודע עד שנתודע ספק בתערובת, מ"מ לא מהני, כיון דחד בגופו ואחד בתערובות דרכי משה סי' נ"ז ס"ק ט"ו, תורת חטאת כלל מ"ג דין ז', ט"ז ס"ק י"ג, ש"ך ס"ק ס"ג דין א', פרי חדש ס"ק מ"ז, דלא כתשובת משאת בנימין סי' ל"ד ע"כ, ועי' בפרמ"ג ק"י ש"ד סג שהביא דברי השאת בנימין כתב "ומשום הא לא אריא דהבי" מביא המצאתי כתוב בסי' נז, ואעפ"כ חלקו עליו כל האחרונים...", וכ"כ הערה"ש (סעי' פה) "והנה זהו ברור... וכן הסכימו כל הגדולים דלא כיש שרצו להקל בזה" עכ"ל. וכ"מ גם מדברי החו"ד (גי' הספק נקלה סי' א', עי' סי' ס"ק ל"ה), הרב שלמה קלוגר (שי"מ טו"ט מהדו"ג מ"א סי' רמ"ח ד"ה ועוד), בית שלמה (יו"ד סוף סי' קפ"ב).

ויש להוסיף שלא אמרינן ספק אחד בגופו ואחד בתערובת גם כשהספק הוא ספיקא דדינא כמבואר בתרומת הדשן (מ"ב קט) וכן מבואר בריטב"א ב"ב קכד, ואכמ"ל.

עג. ושמעתי מהגאון הגדול ר' עזריאל אורבך שליט"א שפשוט שאי אפשר לסמוך על הפאניות לברר מקור השער, כיון שיש רווח ענק בעסק זה.

אמנם בלאו הכי חובה לציין שבודאי רוב היהודים אינם חשודים למכור בודון שיער מתקרובת ע"ז באומרים שבאמת מקורו מברזיל וכדומה, אלא הגוים שמוכרים להיהודים את השיער מכירים ויודעים שאנחנו חוששים משיער ההודי, ולכן יודעים שהם צריכים לומר שאין השיער מהודו, והחכמים שבהם מוסיפים שהם לא מוכרים שערות מהודו כלל, כיון שהם מוכרים רק שערות יותר איכותי מזה ודבר שהוא שקר במילתא דענינא לגנאי, ואדרינא, כל הניסג שקונים השיער דווקא רוצים שיער הודי, כגלל שהוא הכי איכותי שיש מהרבה ענפים, ואכמ"ל, ועוד הם מוסיפים שבאמת קשה מאוד להשיג כזה כמות של שערות מברזיל וכדו', ולכן המחיר ביוקר, עד שהקונים התמימים חושבים שהם מצאו מקור מוסמך שאין השיער מהודו, וכמה גדול המכשול בזה. וראיה ברורה לכל זה, הוא כל אלו שיש להם 100% שיער

מידע על מקור השיער העולמי

ככדי לדעת מאיפוא מגיע רוב השערות שממנו עושים פאות, צריך להקדים שבטעמפל אחד אשר בטירופטי, יש בערך 35,000 מתגלחים בכל יום, ובשנת 2017 היו 12,237,368 שגילחו בטירופאטי, וביררו שסך הכל שאר הטעמפלים בהודו (יש עוד 28 גדולים, ועוד אלפי קטנים שטוסיס הגילוח) שווים לטעמפל הזה, א"כ יוצא לנו שיש בערך 70,000 מתגלחים לע"ז כל יום. וזה כולל אנשים נשים וקטנים, ולכן ניתן לשאר שבערך 25,000 מהם הם נשים.

מרוסיה בלבד, לא חסר להם שיער שחור כעורב, בעוד שברוסיה נדיר מאוד למצוא אחד עם שיער שחור כלל. כללו של דבר, כיון שיש הרבה שקרים בשוק, קשה מאוד לסמוך על אף אחד, אם לא שהיא "שומרה משעת קצירה" ויעי' תשובות והנהגות (מ"סי רס"ב).

יש בידי הוכחות רבות מכמה וכמה סוחרים, רובם גוים מסיחים לפי תומם, על איכות שיער ההודי, ועל זה שאפשר לעשות ממנו כל גוון באופן שאי אפשר להכיר, ועל זה שהוא נחשב השיער הכי אמיד בשוק, ועל מחירו, וניתן להשיג הוכחות לכל זה אצלי. מה שיוצא מזה שהרבה התירים שנאמרו בנידון, כאילו מה שפחות מ-3000 שקל אינו מהודו, או שכל שיער לא מעובד הוא ודאי אינו מהודו, וכל ההיתרים כיצא בו, נאמרו מהנחות של חוסר ידיעה מבלי לטרוח לברר אם הנחות שבדו מליבם באמת מתאימים למציאות, ויש לתמוה טובא על הרשלנות שנוהגים באיסור דאורייתא. ועל הכשרות של ב"ד חניכי הישיבות ביררתי הרבה, ואף ישבתי אצל הבי"ד לברר הדברים, וכבוד אלוקים הסתר דבר, והרוצה לברר פרטים יפנה אלי. ועי' בכל זה בחוברת הנפלא "הישכם אוהבים".

בנושא זה ממכתי על הרבה מקורות, והבאתי צילומים של המקורות כדי שהקורא יראה אותם לעצמו בלי לסמוך עלי. וכדי להביא המסמך המקורי ולא לסמוך על שום תרגומים, הדברים הם באנגלית. יש הרבה מסחרי השערות, הן יהודים והן הגוים, שהעידו שרוב השיער שראוי לפאות, כ-95%, מגיע ממקדשי הודו, אמנם לא מסכתי עליהם בלבד, אלא ביררתי הדבר ממקורות.

הנה מסמך ממנהלי הטמפל על כמות המתגלחים בשנת 2016 ו-2017 למניינם. [שמנו לב, שסך טוסיס לעשות / באופן אמת ממה שטוסיס אמת, ומה שסך טוסיס 122,37,368 הכוונו ל-12,237,368]

Tirumala Tirupati Devasthanams Comparative MIS Report on different activities at Tirumala : Year 2016 & Year 2017					
S.No	Activity	Year 2016	Year 2017	Difference	% Diff (Increase/Decrease)
1	Darshan (in Nos.) ספירת מבקרים בשנה	266,08,928	273,19,897	7,10,969	2.7
2	Laddu Prasadam (in Nos.)	1036,02,106	1066,72,730	30,70,624	3.0
3.a	Annaspradam (Food Items : MIVAC, VAC I & II inside, Outside Q lines, Food Counters, etc) (in Nos.)	506,51,324	627,31,798	120,80,474	23.9
3.b	Annaspradam (Beverages : VAC I & II inside, Outside Q lines, Food Counters, etc) (in Nos.)	272,54,520	395,89,796	123,35,276	45.3
4	Tonsuring (Head Count in Nos.) ספירת תגלחים	125,30,732	122,37,368	-2,93,364	-2.3
5	Hundi Collection (Rs. In Crores)	Rs.1,046.28 Cr.	Rs. 995.89 Cr.	(-) 50.39 Cr.	-4.8
6	Revenue (Accommodation) (Rs. In Crores)	Rs. 85.91 Cr.	Rs. 83.76 Cr.	(-) 2.15 Cr.	-2.5
7	Occupancy Ratio (Accommodation) in %	101%	103%	2%	2%

High Lights :

- Highest number of dharshans took place @ 2,73,19,897 devotees compared to any other past 6 years
- Highest number of Sarva Darshanam took place @ 1,07,56,515 pilgrims compared to any other past 6 years
- Laddu prasadm sales crossed over 10.67 crore number which is an all time record.
- 6.27 Cr food pockets supplied to pilgrims in Yr 2017 compared to that of 5.06 Cr in the Yr 2016 which is 23.9% excess.
- 3.96 Cr beverages supplied to pilgrims. in Yr 2017 compared to that of 2.72 Cr in the Yr 2016 which is 45.3 % excess.
- Highest number @ 67,33,320 SED pilgrims took darshan in the Yr 2017 which is 4.23% excess over that of Year 2016 @ 64,59,928
- Revenue collected thru Special Entry Darshan (Rs. 300/-) in Yr 2017 is Rs. 210 Cr compared to Rs. 201 Cr in Yr 2016, which is Rs. 9 Cr. Excess.
- Hundi collection (SriTT Hundi + eHundi + SED Hundi) @ Rs.995.89 Crores which is less by 4.8% than that of last year. Hundi Collection in the year 2016 was Rs. 1046.28 Cr.

במייל שנשלח אל מנהלי הטמפל (וכמו כל נייר שאני מנטט, ניתן לקבל עותק ממני), שאלו כמה וכמה שאלות, וקיבלו תשובה מפורטת על כל השאלות, ואחד מהם מהו האחוז של המתגלחים שהם נשים, וענו 35%.

טון שיער בדרך כלל נעשית משערות של 3,000 נשים. ולכן מ25,000 נשים ליום עושים 8.3 טון, א"כ כל שנה יש בערך 3,041 טון שיוצא מבתי עבודתם מנשים, מבלי לחשבן השיער של גברים וילדים שגם נמכר.

באתר של האו"ם¹² יש רשימות ומידע על כל הסחר העולמי. לכל סחורה יש קוד מיוחד, ודרכו ניתן לראות כמה יבוא ויצוא יש בכל מדינה של הסחורה הזו, ומה המחיר של כל ק"ג שלה.

ניקח לדוגמא נרות. הקוד הוא 340600 [מה כולל מנותגס אלו שלא נעשים משעיה], ובו ניתן לראות מאיזה מדינה יצא, כמה ק"ג, בכמה כסף ולאיזה מדינה מייבאים הנרות בכמה כסף וכו'. והדבר ידוע שהרבה דברים נעשים בסין, אמנם זה לא אומר שכל הדברים נעשים ממוצרים שמקורם מסין, אלא שסין מייבא אותם משאר המדינות, והסיבה שהם עושים כן בסין הוא משום ששם העבודה זולה במיוחד. וחוקן מהקוד של נרות, יש קוד אחרת של שעוה [3404] שממנו עושים הנרות.

ולכן על אף שסין מייצא 241,000 טון של נרות, הם מייבאים לתוך סין ממדינת אחרות 178,070 טון של שעוה לצורך עשיית הנרות. כל זה לדוגמא בעלמא, ומי שרוצה לדעת כמה טון נרות יש בכל העולם סך הכל, עליו לחשוב אך ורק בקוד של הנרות, כלומר גמר הדבר, ולא לכלול תוך חשבוננו גם השעוה שנמכר לצורך עשיית הנרות, כיון שמהשעוה הזו עושים הנרות, והבן.

וכן בנידון דידן. יש לאו"ם שלש קודים בהם כלולים סוגי שונים של שיער¹³. כל הנתונים במחקר זה הוא משנת 2016 למניינם:

- א- 0501 – שיער, טבעי, גולמי, כולל שיער שלא מעובד כלל, ונכלל בתוכו גם שיער הפסולת [היינו שיער גנריס וכדומה] שמהם עושים משמרי המזון כמו ציסטיאן (למינו אסיד).
- ב- 670300 – שיער טבעי או צמר שעבר איזה תהליך של עיבוד כמו נקיון, ושיער סינטטי, לצורך פאות וכדומה.
- ג- 670420 – פאות, זקנים, וריסי עיניים, משיער טבעי [לנפוקי סינטטי] ונכלל בתוך זה גם סיכות שיער [hair clips]¹⁴, או "הראש" שעליו מניחים הפאה וכדומה.

הודו¹⁵ מייצא מקוד הראשון 1,536 טון, מהשני 2,880 טון, ומהשלישי 33 טון. סך הכל הודו מייצא 4,450 טון.

עז. <https://comtrade.un.org>

עח. הנה צילום מאתר שלהם:

x 0501 - Human hair, unworked, whether or not washed or scoured, waste of human hair
x 670420 - Wigs, false beards, eyebrows and eyelashes, switches and the like and other articles n.e.s.; of human hair
x 670300 - Human hair, dressed, thinned, bleached or otherwise worked; wool or other animal hair or other textile materials, prepared for use in making wigs or the like

עט. משום מה, יש מקומות שרשומים סיכות שיער תחת קוד זה, ויש מקומות שמייחסים אותה לקוד אחר, ולכן לא נכלל בכלל זה כל סיכות השיער בעולם. מי שרוצה יותר מידע על זה, יוכל לברר הדבר אצלי.

פ. הנה צילום של יצואי הודו מכל שלשת הקודים:

Period	Trade Flow	Reporter	Partner	Commodity Code	Trade Value (US\$)	Netweight (kg)
2016	Export	India	World	0501	\$56,947,895	1,536,667
2016	Export	India	World	670300	\$236,808,929	2,880,217
2016	Export	India	World	670420	\$4,314,276	33,855

וכיון שכל אחד מהנתונים כולל עוד דברים בתוכם, אי אפשר להגיע למספר מדויק, אבל מכל מקום אפשר לקבל תמונה כללית.

ונברר כאן אחד לאחד, קוד 0501^{2b}: צריכים לדעת, שכל מקום שהחיים שם מאוד פרימיטיבי, סביר להניח שהם לא קונים שיער לצורך עצמם. ולכן מינמאר (BURMA) שהוא מהמקומות שיש עניות באופן הכי מוגזמת בעולם, אם הם מייבאים מהודו 888 טון של שיער ומעוד המקומות עוד 124 טון, והם מוציאים משם לשאר העולם 900 טון, סביר להניח שזה באמת אותו שיער, ונכנס ויוצא משם^{2b}.

ועכשיו בואו חשבון. הודו^{2b} מייצא 1,536 טון לפי האו"ם. שאר כל העולם יחד עושים עוד 3,925 טון. זאת אומרת שיש 2,389 טון לא מגיע מהודו. אבל אם נכונים הדברים שאלו ה-888 טון שמינמאר מייבא מהודו, באמת הם אותו השיער שהם שוב מייצאים, נמצא שעל אף שיש 2,389 טון שאינו מהודו, 888 מזה נמנה פעמיים, כי בפעם הראשון יצא מהודו, ועכשיו נמנה עוד פעם כייצוא של מינמאר.

ולכן: 2389-888=1501.

נמצא שרק 1,501 טון אינו מהודו, ואילו 1536 טון כן הוא מהודו. מן הסתם יש עוד מדינות כעין מינמאר, כמו למשל ויאט נאם, ויש לברר הדברים, מכל מקום לנידון דידן אין נפקותא מאחר שברור שהרוב הוא מהודו.

ועוד דבר שראוי להעיר עליו, שהודו מייצא 1,500 טון ל-\$56,900,000, ע"פ חשבון זה בערך \$37,900 לכל טון. מה שאין כן, פקיסטן מייצא 1,000 טון למיליון דולר בלבד, שהוא בערך \$1,400 לכל טון. אלא מאי, מה שמייצאים מפקיסטן הוא הפסולת שיער וכדומה, מה שאין כן מהודו מייצאים דבר הרבה יותר יקר.

פא. והנה צילום מאתר של האו"ם:

Period	Trade Flow	Reporter	Partner	Commodity Code	Trade Value (US\$)	Netweight (kg)
2016	Export	India	World	0501	\$56,947,895	1,536,667
2016	Export	Pakistan	World	0501	\$1,481,693	1,033,700
2016	Export	Myanmar	World	0501	\$5,032,680	923,074
2016	Export	Indonesia	World	0501	\$1,267,529	73,111
2016	Export	South Africa	World	0501	\$448,623	64,352
2016	Export	Tunisia	World	0501	\$12,025,580	26,564
2016	Export	Singapore	World	0501	\$2,835,042	18,841
2016	Export	China, Hong Kong SAR	World	0501	\$756,541	18,291

פב. ובאמת כפי מה שראיתי בספר Entanglement (עי לעיל בעה"ה), הרבה מעיבוד השיער באמת נעשה בבורמא, כיון שהעבודה שם הוא זול מאוד.

פג. הנה צילום של יצואי הודו בזה:

Period	Trade Flow	Reporter	Partner	Commodity Code	Trade Value (US\$)	Netweight (kg)
2016	Export	India	World	0501	\$56,947,895	1,536,667
2016	Export	India	Myanmar	0501	\$29,245,699	888,468
2016	Export	India	China	0501	\$24,217,282	508,206
2016	Export	India	Viet Nam	0501	\$987,180	74,697

והנה יבואי מינמאר מכל העולם הוא 1,012 טון, ו-888 מזה הוא מהודו, א"כ רק 124 טון אינו מהודו.

אם כן בנידון דידן ודאי אין להחשיב מה שמייצאים מפקיסטן תוך החשבון, ושוב נמצא שרק 500 טון אינו מהודו, ואילו 1,536 טון כן הוי מהודו.

ועכשיו על קוד השני, 670300 :

הודו מייצא לכל העולם 2,880 טון. צריכים לזכור שקוד זה כולל גם שיער סינטטי. פשוט וידוע ששיער טבעי שווה הרבה יותר מסנטטי.

אמנם יש באמת חילוק בין הקוד לשיער סינטטי להקוד של שיער טבעי, והוא קוד 67030010. שיער טבעי בלבד, מה שאין כן קוד 67030020. הוי שיער סינטטי. הבעיה היא שהאור"ם לא מחלק חילוק זה, והקוד של האור"ם הוא 670300 שכולל הן שיער טבעי והן שיער סינטטי יחד, ואי אפשר לדעת מהם כמה הוא שיער סינטטי וכמה הוא שיער טבעי.

ואמנם משרד הסחר בהודו כן מחלק, ובאתר שלהם⁷⁸ ניתן לראות של היצואיים מהודו לשנת 2016. ל67030010 שהוא שיער טבעי בלבד, יש 1,835 דפים, עם 20 תוצאות בכל דף. כל תוצאה היא משלוח אחד, בין אם הוא כמה טונות או כמה ק"ג. אבל בקוד 67030020 אין אפילו 20 תוצאות לשנת 2016. זאת אומרת שעל אף שהקוד של האור"ם כולל שיער סינטטי, נתברר לנו שרובא דרובא ממה שהודו מייצא הוא שיער טבעי בלבד.

ולכן אם באתר של האור"ם כתוב שהודו מייצא 2,880 טון מקוד הזה, הכוונה ברור שהוא לשיער טבעי ולא לשיער סינטטי.

כיון שרוב הפאות נעשות בסין⁷⁹, וכן הם עיקר הקונים בקוד זה, עיקר הברור הוא על מדינת סין⁸⁰. סין מייבא 9,706 טון של קוד זה מכל העולם, ומהודו מביאים רק 2781 טון. לכאורה נראה שהודו הוי רק מיעוטא דמיעוטא, ואילו רוב השיער אכן מגיע משאר המקומות. ואמנם הלא דבר הוא, שאלו 2,781 טון שמביאים מהודו שווה 133 מיליון דולר, ועל פי חשבון יוצא סין משלם \$47,824 לכל טון.

ואמנם סין גם מייבא מיפן 3,809 טון. ולפלא הם רק משלמים לזה 29 מיליון דולר, ע"פ חשבון זה רק \$7,613 לכל טון, וזה רק חלק אחד משבע ממה שמשלמים להודו. בדקתי אחר דבר זה וגליתי ששיער

פד. www.zauba.com/export-67030010-hs-code.html

פה. אפשר להוכיח גם על רוב בשיער העולמי ולא רק מסין, ע"פ אותו החשבון להחשיב בעיקר הכסף. עפ"ז בקוד זה גם עם כל השיער הסינטטי, עדיין מגיע להודו יותר מ-50% של הכסף.

פו. והנה צילום של יבוא של סין :

Period	Trade Flow	Reporter	Partner	Commodity Code	Trade Value (US\$)	Netweight (kg)
2016	Import	China	World	670300	\$193,966,021	9,706,019
2016	Import	China	Japan	670300	\$29,746,648	3,809,842
2016	Import	China	India	670300	\$133,379,157	2,781,584
2016	Import	China	Rep. of Korea	670300	\$11,990,253	2,510,507
2016	Import	China	Bangladesh	670300	\$1,924,139	160,180
2016	Import	China	Malaysia	670300	\$1,016,636	107,699
2016	Import	China	Indonesia	670300	\$404,964	101,489
2016	Import	China	Uzbekistan	670300	\$306,435	75,205
2016	Import	China	Areas, nes	670300	\$1,082,438	64,640

סינטטי נעשה ע"פ רוב ביפן. וזה מסתדר, כי לא שמענו עד היום שיש שיער יפני בשוק¹⁸. גם כתוב שסין קונים מקוריאה 2,510 טון, במחיר של 11 מיליון דולר בלבד, זה יוצא שרק משלמים \$4,000 דולר לטון. ועל כרחך גם זה סינטטי. כל זה מובן לבר דעת, כי אילו מיפן וקוריאה הם מביאים שיער טבעי, בשביל מה הם גם מייבאים מהודו אותו מוצר, אלא שלהם משלמים יוקר רב.

ואם כנים אנו בכל זה, אז אם מנכים מה שמביאים מיפן וקוריאה מהחשבון, אז:

$$9706-2510-3809=3387$$

כלומר נשאר 3,387 טון שלא יודעים כמה ממנו הוא שיער טבעי וכמה הוא סינטטי, ומתוך זה 2,781 טון של שיער טבעי מגיע מהודו. ולכן אפילו מניחים שכל 3,387 טון הוא שיער טבעי, עדיין 82% מהשיער מגיע מהודו.

ומתוך ה\$193,000,000 שסין משלם עבור הייבא של 9,000 טון, הם משלמים \$133,000,000 להודו בשביל 2,781 טון בלבד. כלומר 68% מהכסף הולך לרק 32% מהשיער. והדמים מודיעים שעל כרחך הם מביאים מהודו דבר ששוה הרבה יותר ממה שמביאים משאר המדינות.

ועכשיו על קוד השלישי, 670420¹⁹.

הקוד 670420 כוללת פאות וזקנים גמורים ושלמים כלומר מוצר מוגמר. ואף שרובו יוצא מסין (6418 טון), ורק 33 טון יוצא מהודו, יש לזכור שמכל מקום השיער שממנו נעשו הפאות לא היה מקורו בסין, אלא הובא מארצות אחרות. זאת אומרת שטעות הוא לכלול כולם יחד ואז לחשב כמה מזה הודו מייצאת, כי הפאות הם תוצר גמור, וגמר המלאכה עושים עושים דווקא בסין, על אף שהשערות מגיעים מכל העולם. ולכן בנידון דידן אין צורך לחשב כלל כמה פאות יוצאים מהודו, כי אין ספק שרובן נעשו מסין, כי שם העבודה בול, אלא עלינו לברר מאיפוא סין מייבא שיער.

ואמנם יש שהעירו שכיון שהיצוא העולמי של קוד זה הוא 8,527 טון, וזה כפול מכל השיער בשאר הקודים שיוצא מהודו, על כרחך השיער שיוצא מהודו הוא מיעוט מהשיער העולמי. אמנם קודם כל, עדיין לא מצינו שום מדינה בעולם שמייצאת שיער באותו כמות של הודו, א"כ צ"ע איך הם עושים פאות

פז. ואדרבה, ביררתי שהשיער הטבעי של היפניים עב ביותר, ואי אפשר לעשות ממנו פאה מוצלח.

פח. הנה תמונה של קוד זה מאתר של האו"ם:

Period	Trade Flow	Reporter	Partner	Commodity Code	Trade Value (US\$)	Netweight (kg)
2016	Export	China	World	670420	\$1,237,647,683	6,418,625
2016	Export	Indonesia	World	670420	\$83,022,858	696,861
2016	Export	South Africa	World	670420	\$820,290	285,213
2016	Export	Italy	World	670420	\$12,052,937	157,213
2016	Export	China, Hong Kong SAR	World	670420	\$44,034,046	137,788
2016	Export	United Kingdom	World	670420	\$8,052,348	115,777
2016	Export	USA	World	670420	\$30,806,774	112,655
2016	Export	Pakistan	World	670420	\$230,659	91,395
2016	Export	United Rep. of Tanzania	World	670420	\$256,193	79,639
2016	Export	France	World	670420	\$1,732,429	64,211
2016	Export	United Arab Emirates	World	670420	\$291,391	63,544
2016	Export	Germany	World	670420	\$19,004,456	58,395
2016	Export	Belgium	World	670420	\$2,906,729	52,622
2016	Export	Netherlands	World	670420	\$7,417,327	50,621
2016	Export	India	World	670420	\$4,314,276	33,855

יש מאין. אלא כמו שכבר כתבתי, אי אפשר להוכיח שום דבר על כמות העולמי של פאות מוכנות מקוד זה, כיון שנכלל בתוכו גם דברים אחרים.

וראיה לדבר, שיש הרבה מדינות שמייצאים מוצרים הכלולים בקוד זה, ואעפ"כ זה רק שווה כמה פרוטות לכל קילו, בעוד שהפאות עולות הרבה יוצר מזה, ולכן ברור שאין כאן פאות כי אם סיכות שיער וכדומה.

למשל, מדרום אפריקה יוצא 285 טון בשנת 2016 בשווי \$820,000 בלבד, והיינו \$2.80 בלבד לכל ק"ג, וכיוצא בו פקיסטן שמייצאים 91 טון בשוויית של \$230,000, וזה \$2,523 לטון, שהוא 2.50 דולר לק"ג. פיאה רגילה הוא בדרך כלל שליש מק"ג. על פי זה יוצא שמפקיסטן אפשר לקנות פאה ב\$0.80! אלא כמו שכתבתי, לא כל מה שנמצא בקוד זה הוא שיער טבעי, אלא נכלל בתוכו גם כל מיני אביזרי שיער.

ואפילו סין, על פי חשבון כל ק"ג שווה \$192 שהוא בערך \$60 לפאה. וכמובן שלא נמצא כזה מחיר בשוק לשיער אמיתי, ועל כרחך הרבה מהיצואיים מסין בקוד זה אינם פאות, אלא מעורב בתוכו הרבה דברים אחרים.

ובקיצור על פי נתוני האו"ם, ברור שרוב השיער העולם שראוי לפאות מקורו מהודו.

ועל זה שטוענים כאילו יש שיער מברזיל, זה עורבא פרח⁵⁵. ברזיל מייבא, כלומר לצורך עצמם, נחם שם מניאס ממסק, מוכים שאין להם הכנה שיער נפיש 7,163 ק"ג, ואילו הם מוציאים לשאר העולם רק 563 ק"ג בלבד. זה כלום ביחס לשיער העולמי, ובפרט ש227 ק"ג מגיע למדינת ישראל⁵⁶, קל להניח ששיער זה מקורו בהתחלה ממקום אחר. ובקיצור ברזיל מייצא רק 563 ק"ג, בעוד שהודו מייצא 2,880,000 ק"ג. פשוט עפ"ז ששקר הוא מה שיש אומרים שרוב השיער מגיע מברזיל. רוסיא נמי מייצא פחות מטון ומייבאים 7 טון. פרגואי, שגם הוא אחד ממייצא שערות למדינת ישראל, בעיקר מייבאים מהודו.

פ.ט. הנח צילום על יבואי ויצואי ברזיל משאר העולם:

Period	Trade Flow	Reporter	Partner	Commodity Code	Trade Value (US\$)	Netweight (kg)
2016	Import	Brazil	World	670300	\$1,176,269	7,163
2016	Import	Brazil	Indonesia	670300	\$263,646	2,002
2016	Import	Brazil	Viet Nam	670300	\$326,240	3,122
2016	Import	Brazil	USA	670300	\$111,411	28
2016	Export	Brazil	World	670300	\$210,010	563
2016	Export	Brazil	Israel	670300	\$61,483	227
2016	Export	Brazil	USA	670300	\$129,655	253

ראוי להזכיר שויאט נאם מייבאים הרבה מהודו.

צ. כלומר יש מאן שהוא בברזיל שידוע על מנהגינו להקפיד על השיער מהודו, ולכן קנה מאיפוא שקנה... והוא הדין מה שמייבאים לארה"ב. בדקתי בנתוני האו"ם, וראיתי שברזיל רק התחיל לייצא שיער אחרי תשס"ד... וגם שמעתי שבית דין חניכי הישיבות הסכימו שיש בעיה בשיער ברזילאי.

יש גם ספר באנגלית [The Truth About the Human Hair Industry] שנכתב ע"י גויה אחת בשם אליקס מור [Alix Moore] שעסק בשערות יותר מעשרים שנה, שהוא מדריך מעשי להעוסקים בשוק השערות. שם יש אריכות איך שאין שיער הברזילי מקורו מברזיל, אלא הכל מהודו, יש לי צילומים של ספר הנ"ל, והמבקשם יכול לפנות אלי.

כל זה ברור מאוד, ומשום שיש אלו שסילפו הנתונים הארכתי בהערה בתשובה לדבריהם³³.

- צא. מי שעבר על הדברים שכתבנו יראה שהם מדברים בעד עצמם, והדבר ברור שע"פ נתוני האו"ם רוב השיער מגיע ממדינת הודו. אבל לאחרונה פירסם אחד מאמר שבו הוא מסלף [כנראה נדון] את הנתונים עד אשר יצא לו שכמעט אין שום שיער שבאמת מגיע מהודו. הדברים שלו מבוססים על כמה טעויות, ונפרטם אחת אחת.
- א- הוא הניח שיש צד שהסוחרים משקרים לומר שרוב השיער בהודו מגיע מהמקדשים כיון שיש גוים שקונים שיער שרוצים שיער שהוא "כשר" בנימוסם, ולכן מעדיפים שיער שנמסר ע"י הבעלים ברצון ממה שהוא נלקח בכסף מעניים. וזה סברה יפה, אבל הוא רחוק מהמציאות, כיון שהתעלומה של שיער ברזיל הוא קיים בכל העולם לכל הגוים, פוק חזי שהגוים מוכרים לגוים בשם מונגלאי שיער שמוכר פורבאי אוקרנאי רוסי כו' הכל בכדי להשביח את מקחם, כיון שיש הנחה בעולם כאילו מקומות אלו יש יופי יותר משאר העולם, ומשום זה הם לא מוכרים שיער כשער וויאטנמי או מבורמא, כיון שהם אינם מקומות שהעולם חושבים שיש שם יופי. וכן אחרי שביררנו שכל החברות הגדולות בהודו מוכנים לשקר שזה לא מהודו, נפל כל בנינו שאין לו שום יסוד.
- ב- עוד טעה לומר שכל מה שנמכר בכל קטגוריה הוא שיער יפה ואפשר לעשות מזה פאות. אבל כבר הוכחנו שאין הדבר כן, והדמים מודיעין שמאחר שמוכרים שיער ל־2% לק"ג פשוט וברור שאין זה אלא פסולת שיער, ואינו ענין לפא"ג כמו שכתבנו.
- ג- עוד טען נגד זה שכתבנו שהשיער מהודו הוא הכי יקר בעולם שיש מדינות שע"פ האו"ם הם יותר יקרים. אבל דבריו אינם לענין, שאותו המדינות כמעט אין מייצאים שיער, ואפשר מה שהם מייצאים הוא שיער מהודו שכבר עבר כמה שלבים, ועלה המחיר, אבל אין שום מדינה שמייצא שיער באופן גדול, כלומר יותר מעשר טון שהמחיר יותר מהודו.
- ד- הוכחנו לעיל בבירור שהשיער בקטורגיה 670300 הוא רוב השיער שמוצא מהודו, ויש לנו בירור שהוא שיער טבעי ולא סינטטי. הוא בזדון הניח שמכיון שמעורב בקוד הזה גם שיער סינטטי, מסתמא מחצה שמוצא מהודו הוא סינטטי.
- ה- עוד טעה להחשיב המשקל של פאות מוכנות כאילו הוא מאה אחוז שיער, ואז יצא לו שיש פאות כפלים מהשיער שמוצא מהודו. אבל כבר כתבנו שנכלל שמשקל של קוד זה הסקין, יחד עם ה"ראש" שעליו מונח הפאות ועוד הרבה אביזרי שיער, ולכן אין המשקל ראהי.
- ו- לכל דבר בנתוני האו"ם יש שני מקורות. כלומר אם הודו מייצא לארה"ב, יש הדיווח של ארה"ב כמה מייבא מהודו, ויש הדיווח של הודו כמה מייצא לארה"ב. כל מדינה נותן לאו"ם את המידע שלהם. יש כמה דברים שאינם תואמים בהדלים קטנים, וסברא להניח ככל שהמדינה מסודר יותר גם המספרים שלהם מדויקים יותר.
- קיימת סתירה גדולה בנתוני האו"ם לנוגע מדינת מיאנמאר – שהוא מדינת עולם השלישי באופן מוגזם – הודו מדווח שהם מייצאים למיאנמאר 888 טון למחיר של 29 מיליון דולר. מאידך מיאנמאר מדווח שהם מייבאים מהודו 827 טון [שאינו הברדל משמעותי סין זה להמשקל שהודו מדווח] 2 מיליון דולר בכלל.
- אי התאמה זו קיימת גם ביצואי מיאנמאר לשאר העולם, שהמחירים שהם נותנים הם הרבה יותר פחות ממה שהמדינת שעוסקים עם מיאנמאר מדווחים. הסתירה הזו קיימת מצד עצמה, וגם מיאנמאר מדווח שהם מייצאים לכל העולם 923 טון ל־5 מיליון דולר.

Period	Trade Flow	Reporter	Partner	Commodity Code	Trade Value (US\$)	Netweight (kg)
2016	Export	India	World	0501	\$56,947,895	1,536,667
2016	Export	Pakistan	World	0501	\$1,481,693	1,033,700
2016	Export	Myanmar	World	0501	\$5,032,680	923,074
2016	Export	Indonesia	World	0501	\$1,267,529	73,111
2016	Export	South Africa	World	0501	\$448,623	64,352
2016	Export	Tunisia	World	0501	\$12,025,580	26,564
2016	Export	Singapore	World	0501	\$2,835,042	18,841
2016	Export	China, Hong Kong SAR	World	0501	\$756,541	18,291

הנה הרבה דנו אם רוב השיער בהודו אכן מגיע מהטעפלים. לפי החשבון שכתבנו ע"פ מה שמסרו בתי ע"ז עצמם, יוצא שיש לכל הפחות 3000 טון שמגיע מבתי עבודתם, וזה בהחלט רוב ממה שמיוצא מהודו (ובזמנת כשרק דנים ע"פ האו"ם או יש לנחש גם על השיער הגברים והילדים שמשמשים ליה לכל מיני זרכים, והמספר של 3000 הוא רק שיער הנשים)^{צב}.

Preview (3 records)

Period	Trade Flow	Reporter	Partner	Commodity Code	Trade Value (US\$)	Netweight (kg)	Qty Unit	Qty	Flag
2016	Import	Myanmar	India	9901	\$2,207,241	827,398	Weight in kilograms	827,398	0
2016	Import	India	Myanmar	9901	\$233,542	1,578	Weight in kilograms	1,578	0
2016	Export	India	Myanmar	9901	\$29,245,699	888,468	Weight in kilograms	888,468	0

על פי קושיא זו הוכיח הטועה שע"כ מה שמיאנמאר מביאים מהודו הם לא שוב מייצאים, אלא מביאים של 29 מיליון דולר לצורך עצמם, ומייצאים לשאר מדינות העולם משהו זול ביותר.

וזה טעות גדולה, כיון שמיאנמאר עצמם מדווחים מחירי שגויי ממה שהם קונים מהודו, ע"כ המחירים שהם מדווחים מקולקל מצד עצמה. ועוד מינאמר הוא מהמקומות שיש עניות באופן הכי מוגזם בעולם, וקשה להניח שהם מוכרים שערותיהם בזול, ואילו שיער ההודי מייבאים לצורך עצמם. אלא בודאי יש בעיה איך שמיאנמאר מדווח מחיר, וכיון שמיאנמאר הוא ממש מקום פרימטבי, קל יותר להניח שיש טעות או איזה תליה למה הדיווחים שלהם אינם נכונים. יכול להיות שזה קשור לזה שהמייבאים למיאנמאר אינם תושבי מינמאר אלא תושבי שאר העולם, ורק מייבאים לשמה משום שהעבודה בזול, א"כ אולי אלו שמשלמים הם גרים בסין או בארה"ב והתשלום אינו בהחשבון של מינמאר או יכול להיות עוד סיבה, יהיה איך שיהיה זה לא מוכיח שום דבר על ניד"ד.

צב. ראיתי נכון לדון כאן עם מה שפירסם אחד (שנתחלה רצה להמיר משום שאין השיער מקרובת מכת כמה הנחות שהיה לו צסוגיל, והיה לנו משל ומתן שני הוא טעה בדבר משנה ממש (ניתן לקבל עומק), אחרי שראה כי לא יוכל לו, שניה את דעמו להוכיח שנאמת אין שום שיער מגיע מבתי ע"ז...), שעשה עצמו כמומחה, ועשה חשבון שרק בערך 10% מהשיער שיוצא מהודו מגיע מבתי עבודה וזה. יסוד דבריו הוא, שהוא בדק במכירה הפומבית של הטמפל שעושים כל חודש, ועשה חשבון שעל פי מה שראה שתוך שלשה חדשים שהם מכרו רק 225 טון, ויצא לו מכח זה שהטמפל רק מוכר 85 טון לשנה, והאר"ם שדווחים שהיוצא של הודו לסין שווה 133 מיליון דולר, ושיער שבאורך שראוי לעשות ממנו פאה שיהיה רק 180 דולר לק"ג, א"כ 85 טון שיהיה 166 מיליון דולר, ונשאר עוד 107 מיליון שנמכר לסין שעל כרחק אינו מהטמפל, וע"כ מה שנמכר מהטמפל הוא פחות מ-10 אחוז ממה שיוצא מהודו, עכת"ד.

ואמנם דבריו מלאים אי דיוקים, ואי אפשר לפרוטם כי רבים הם, (וגם המספרים שלו על כמה ממר הטמפל אינו נדקדוק כיון שנחודש אחד ממון השלשה שנדקדוקו ממרו 44 טון, רק שהוא נכממו משצ שהוא יולא דופן), מכל מקום ארחיב קצת על מקצתם.

יש שיער רמי ויש שיער שאינו רמי, כל הנמכר במכירה הפומבית של הטמפל הינו שיער רמי, ולכן יש לתמוה איך סמך על המחיר של האו"ם לקבוע כמה יצא מהודו, אולי יש רק 85 טון של שיער רמי, והשאר 100 מיליון דולר הנותר הוא משיער שאינו רמי, ולפאות אין משתמשים אלא בשיער רמי, ונפלו כל דבריו בבירא. עוד דבר מוזר הוא שהוא עושה פלגינן דיבורה על הנאמנות של האו"ם, שלענין המחיר הם דקדקו, ואילו לענין המשקל האו"ם מדווח שהוא 2781 טון, שיוצא שהמחיר הוא \$47 לק"ג, ולא \$180, וע"כ כמו שכתבנו שלא כל דבר שנמכר הוא באיכות השיער שנמכר מהטמפל, ולכן אין מקום לכל החשבון שלו.

עוד הנחה שיש בדבריו הוא שרק חישב כמה הטמפל בטירופתי מוכר, בעוד שכבר כתבנו יש עוד המון טמפלים. עוד הנחה שיש לו, הוא שכל השיער נמכר דרך המכירה פומבית, ואמנם נתברר שהמפעלים הגדולים שקונים בקביעות מהטמפל לא לוקחים דרך המחירה פומבית.

עוד, לדבריו שיש רק 85 טון לשנה, צ"ע לאן כל שאר השער נאבד, הלא אם השיער של כל אשה הוא שלישי מק"ג, אז לעשות 85 טון רק צריכים 255,000 נשים, ואילו ידוע לנו שיש יותר מ-12 מיליון מתגלחים לשנה 35% מהם הם נשים, וזה יוצא יותר מ-4 מיליון, היינו פי 16 ממה שהוא טוען שמוכרים כל שנה. ומשום מה, על אף שהטמפל יש להם פי 16 מהנ"ל, הם רק מוכרים מיעוט שבמיעוט, ואעפ"כ יש ייצוא מאוד גדול של שיער מהודו, אבל זה שיער אחרת...

בשנת תשס"ד הרבה מצאו אתר טריוויה באינטרנט שכתוב בו כל מיני "עובדות"³². תוך כל אלו העובדות היה כתוב שכמות השיער שהודו מייצא בשנת 2003 למנינם הוא 4,500 טון, ורק 500 טון מגיע מהמקדשים³³. עפ"ז הרבה אמרו שע"כ אין רוב השיער בהודו מגיע מהמקדשים. ואמנם מקור

שאלתי אותו במייל מהיכן מגיע שאר ה-90% של השיער, והוא ענה בחכתמו "יש הרבה דברים בחיים שלנו שאין לי מושג איך הם עובדים, וכ"ש יש דברים במסחר ההודי שאין אנו מבינים, ואני לא חושב שהרבוננו של עולם יקפיד עלינו אם אנחנו לא נדע אותם" עכ"ל, זאת אומרת שאין לו מושג מאיפה מגיע שאר השער, ואין לו מושג לאן הולכת שאר השער מהטמפל, אבל אפשר לסמוך שאין זה אותו שיער, במקום לתרץ תמיה אחת בחברתה. ראוי להעיר, שביררנו אצל המפעלים הגדולים והם רק לוקחים שיער רמי מהטמפלים, וכן נתברר שהנשים בהודו לא מוכרים שערות ראשם מחשש שמא יכשף אחד אותם על ידי זה.

עוד דבר תמוה על פי חשבונותיו, שלו יהיה שהטמפל הוא רק 10% מהשוק, אם כן למה המחיר שלהם משנה כפי מה שעולה על רוחם של מנהלי הטמפל, ממתי עשר אחוז מהשוק אפשר לשלוט על המחירים, ותו לא מדי.

צג. כמו כמה אחוז מהסרטים יש בהם חלק עם עישון בתוך הסרט, או כמה אנשים שאחרי ניתוח נשאר בתוכם כלים כירורגיים, ועוד עובדות קטנוניות.

צד. האתר הנ"ל כבר אינו בנמצא (זהו גס אומרת משהו על מידת הימנעו, ואכמ"ל), ואמנם נדפס צילום בקובץ אור ישראל (גליון 10, עמ' 15), וכן קיבלתי צילום ממישהו שבשעתו הדפיס הדברים, והנה הוא:

הנ"ל אינו מוסמך כלל, ובנתוני האו"ם מפורש שהיה בערך 1,700 טון לכל השנה ההוא^{צ"ה} (על אף שכיום הוא מספרו קרוב יותר ל-4,500 טון). וכן כתב השגריר הישראלי^{צ"ב} בהודו במכתב לחכם אחד נ"י, שהודו מייצאת 1500 טון ו-70% מגיע מהמקדשים (ועפ"ו סמן הגרי"ש אלישיב ז"ל לקבוע שרוב השיער כבודו מקורו מהמקדשים).

<p>Number of companies in India which were using term 'mossys' in their names at the height of stock market boom: 201</p> <p>Percentage of Indian films that show some form of tobacco use: 80</p> <p>Percentage of smoking instances in Indian films that are depicted by the good guys: 50</p> <p>Number out of every 100 eve-teasers caught by Delhi police who were middle class persons: 50</p> <p>Number out of every 100 eve-teasers caught by Delhi police who were in the age group 26-40 years: 64</p> <p>Number out of every 100 Americans who use hair colour: 46</p> <p>Number out of every 100 Indians who use hair colour: 4</p> <p>Chances that young urban Indians in the age group 16-24 say it is important to wear the latest fashions: 62 in 100</p> <p>Chances that young urban Indians in the age group 16-24 say they can tell about a person by the brand he or she wears: 52 in 100</p> <p>Number of idols immersed in the Yamuna river, supplying 60 per cent of Delhi's drinking water requirement, every year: 15,000</p> <p>Tonnes of varnish, oil and toxic colours added to Yamuna river every year on account of idol immersions: 50</p> <p>Total number of board positions in 30 leading Indian companies that are part of the BSE Sensitive Index: 351</p> <p>Number out of these that are occupied by women: 5</p>
<p>Quantity of human hair collected by Indian wig industry that comes from falling hair of women, often referred to as comb waste, in tonnes: 4,000</p> <p>Quantity of human hair collected by Indian wig industry that comes from tonsuring at temples, in tonnes: 500</p> <p>Proportion of hair collected from tonsuring at temples that comes from Tirupati alone, in per cent: 60</p>
<p>Chances that a Briton suffers from 'financialphobia', a term used to describe people who are unable to handle their personal finances: 1 in 5</p> <p>Proportion of British mothers and fathers who barely see their children grow up because they work too hard, in per cent: 25 & 45</p> <p>Estimated number of books and documents published worldwide till 1900, in million: 10</p> <p>Estimated number of books and documents published worldwide since 1900, in million: 100</p> <p>Share of US in total world military spending of \$852 billion during 1999: 1/3rd</p> <p>Share of US in total world arms exports of \$52 billion during 1999: 2/3rd</p> <p>Average number of American patients who have surgical tools left in their bodies after being operated every year: 1,500</p>

צה. הנה צילום של נתוני האו"ם לשנת 2003: (חסר להם מידע על משקלו של 0,501, אבל ע"פ המחיר ברור שלא מדובר בהרבה שיער).

Period	Trade Flow	Reporter	Partner	Commodity Code	Trade Value (US\$)	Netweight (kg)
2003	Export	India	World	0501	\$1,288,174	0
2003	Export	India	World	070300	\$62,796,251	1,652,872
2003	Export	India	World	070420	\$3,305,099	39,639

צו. אפשר לקבל העתק של התכתבות ממני. כתב השגריר בתו"ד "אין אפשרות לברר את הכמות הכוללת של השיער הנאסף בהודו. לעומת זה יש לנו את הנתונים לגבי כמות השיער המיוצא מהודו, הנתונים על פי משרד הסחר ההודי לשנת 2002/2003 (בהודו השנה ממחילה 1,43 שנה מקיימת, ומסתיימת 31.33 שנה אחר).

שער אדם לא מעובד סה"כ יצוא 419 טון. שער אדם מעובד סה"כ יצוא 1114 טון. מעובד במשמעות של רחוק וממויין לפי אורך ואיכות תואמת... אחוז השיער שנאסף ממקדשים מגיע לכ-70%, שאר הכמות נאספת ממספרות ומקורות אחרים "עכ"ל.

שוב שאל אותו חכם הנ"ל על מה שמצאו באינטרנט, [הוא הוא מה שהנאמי למעלה, ושם כמות הדגרים נשם איה עימון נהודין שמייצאים מהודו 4,500 טון, ורק 500 טון מגיע מהמקדשים, ועל זה ענה השגריר:

"בתחילת דבריי ברצוני לציין כי ניסיתי ליצור קשר עם העיתון שצינת בפקס שלך, אשר פרסם את הכתבה ובה הנתונים אודות כמות השיער הנאסף בהודו, אולם לצערי נסיונותי אלו לא הניבו תוצאה רצויה.

בכל אופן ניסיתי לדלות נתונים נוספים בהתאם לדרישתך, בעיקר מיצרנים של פאות היצואנים של שיער, זאת מאחר ותעשייה זו אינה תעשייה שמאורגנת, כך שאין ארגון גג שאפשר לפנות אליו בבקשה לקבל את הפרטים השונים. להלן הנתונים שעלו מהבירור הנוסף שעשיתי:

מהמקורות השונים באינטרנט עולה כי רובם מדברים על זהות לאלו אשר שלחתי מקודם, אולם גם הם קובעים כי הרוב המכריע של השיער מגיע מהמקדשים. קביעתי לגבי לאחוזים של מקור השיער באה מסוחרים אשר מיצאים את השיער מחוץ להודו, הם יודעים זאת מפני שהם משלמים על השיער לפי האיכות שלו, וכך לפי המחיר הם יודעים את מקור השיער. השיער שמגיע אליהם בא באיכויות שונות והמחיר שלו בהתאם כפי שצויין קודם.

האיכות הטובה יותר באה ממספרות וסוג השיער נקרא [שיער רמי] remi hair וזהו שיער שמסודר בצמות, שיער ארוך, וכל השיערות מסודרות כך שהשורש בקצה אחד וראש השערה בקצה השני. שיער זה נחשב לאיכותי מאוד ולכן הוא גם יקר, שיער זה מהווה כ 20% מכלל השיער הנאסף.

הסוג השני הוא [שיער שאינו רמי] non remi hair זהו שיער שבא ממקדשים (בעיקר מהדרום) ומנשים שאוספות את השיער לאחר סירוק (בעיקר מהמזרח). ניתן לאבחן את מקורו של השיער על פי האיכות שלו.

שני המקורות הנוספים שדיברתי איתם, מעריכים כי 70% מה non remi hair בא מהמקדשים. שיער זה עובר תהליך עיבוד בעיקר כימיקלי לפני שהוא ארוז ומיוצא לחו"ל.

לסיכום ניתן לומר כי רוב המקורות מדברים על כמות של 1,500 טון ייצוא בשנה. הרוב המכריע של השיער המיוצא בא מהמקדשים. אפשר לאבחן את מקור השיער לפי איכותו ומחירו" עכ"ל השגריר.

יש דבריו שני טענות. חדא שיצוא השיער מהודו בשנת 2003 הוא קרוב ל 1,500 טון, ולא 4,500 טון, וגם ש 70% מהשיער מגיע מהמקדשים. לקבוע זאת שהיצוא הוא 1,500 טון, הוא בירר אצל משרד הסחר בהודו (ועל פי דטס אמרו 1,500, ואילו נא"ם כמות שזה קרוב ל 1,700, מסתמא זה משום שאלא הא"ם השנה ממחיל מיטאר, משא"כ אלל משדר הסחר נבדו כמש"כ השגריר), וכתב שכיוצא בו מצא באינטרנט, שרוב המקורות ג"כ כותבים שהיצוא הוא בערך 1500 טון ולא 4500.

וזה שטען שרוב השיער מגיע מהמקדשים, כתב בפירושו שקבע כן ע"פ מה שמע מהסוחרים ויצרני הפאות שיודעים משום שמשלמים לפי האיכות, וכן כתב שהוא דיבר עם שני מקורות וכדומה, וכתב שגם באינטרנט קובעים שרוב המכריע הוא מהמקדשים. כל מי שקרא דבריו רואה שהוא לא סמך על האינטרנט כמקור כלל, אלא כעוד סמך להכריע נגד איזה הגזמה של עיתון.

הגרי"ש סמך למעשה על בירור זה כמו שכתב בתשובה: "הנה לפי שמסרו לי שבאו מסמך משלטונות הודו, ש-75 (ה"ב) – מסתמא ל"ס 70) אחוז השיערות המובאות מהודו מאלה שנתגלחו בבית ע"ז שלהם" עכ"ל.

אמנם השיב לו חכ"א: "בענין מה שמסרו השלטונות ששבעים וחמישה אחוז מהשערות המובאות מהודו הן מאלו שהתגלחו בבית ע"ז שלהם, אמת שכן מסר פקיד אחד, וכבר בדקו אחריו ושאלוהו מניין לו, והלה אמר כי כן ראה באינטרנט, וזיחה מאיפה לקח, והביטו שם ומצאו להיפך ממש, ואולי הלה התבלבל כי רגיל לקרוא מימין לשמאל, ומה שראה היה באנגלית ולכן קרא בהיפך, ומעתה גם עדותו של הפקיד הנמוך הלז משתווה עם המון המסמכים אשר בידיו" עכ"ל.

והדברים תמוהים ומוזרים ביותר, ואינם לפי כבודו של הכותב כלל, כי במסמך הנ"ל ברור שזה שכתב 70% הוא מהמקדשים אין מקורו מהאינטרנט, אלא זה שבדק השגריר באינטרנט היה לברר שהייצוא של הודו הוא 1500 טון ולא 4500 וגם בזה השגריר לא סמך על האינטרנט בלבד כמו שכתבנו, אלא כן קיבל גם ממשדר הסחר, וכ"כ האו"ם. אבל מעולם לא סמך על האינטרנט לקבוע כמה אחוז מהשיער מגיע מהמקדשים, אלא בזה סמך על הסוחרים, אם כי כתב שגם באינטרנט כותבים שרוב המכריע מהמקדשים. וזה שכתב תלות שהוא טעה בין

למעשה אחרי תשס"ד בית דינו של הגר"ר מרדכי גרוס שליט"א ביררו את הדבר הרבה, ועל אף שבתחילה חשבו שיש הרבה שיער בהודו שאינו מהמקדשים, לבסוף כתבו (קונן מלמפיות 36) שברור שרוב השיער מהודו מקורו מתקרובת ע"ז. יש שטעו לעשות חשבון כמה שיער נמכר ע"י המכירה הפומבית של הטמפל, ואמנם נתברר לנו שהמפעלים הגדולים בהודו לוקחים ישר מהטמפל, ואל דרך המכירה הפומבית.

הרבה העידו בכל העוז על זה שיש הרבה סוכנים בהודו שהולכים לערי העניות ומשלמים להם לקנות השיער שנשאר על המברשות וכדומה¹³, ולכן עניי הודו שומרים כל שערותם שנושר, ועפ"ז יש עסק גדול, ומזה יוצא רוב השיער בהודו. וראוי להעיר שכתבו בי"ד הנ"ל (סא) שאי אפשר לעשות מזה פאות, וא"כ בכלל אינו נוגע לנידון דידן, כיון שאינו מצטרף לרוב.

ועוד, המציאות הוא שכל שיער יש לו עור קרני שנעשה כקשקשים¹⁴ [Hair cuticles], ויכולים להרגיש את זה במשמוש ידיים, שאם אווזים בשיער, קל מאוד לרדת למטה, ואילו קשה לעלות אל כיוון

מינו לשמאלו הוא טענה שמביא לידי גיחוך ממש, ואי"צ להשיב עליה. וזה שכתב שיש המון מסמכים בדינו שמבוארים ש75% אחוז מהשיער אינו מהמקדשים, זה 13 שנים עבר ועדיין לא זכינו לראות כל אלו "המון המסמכים", ואדרבה, באינטרנט היום כולם כפה אחד אומרים שרוב השיער בהודו מקורו מהמקדשים.

ואשר לאחזי שיער הרמי שמגיע מהטמפלים, כפי מה ששמע אז, וכן שמענו היום מכמה מפעלים בהודו [גופטא, רמזו יידי, ועוד], אין מקור אחרת לשיער רמי בהודו, ולכן הם אומרים ש99% משיער הרמי שלהם מגיע מהמקדשים.

ראוי להוסיף שמקור השמועה שהפאות של היהודים הם רק משיער המברשות, היא מאחד מהסוחרים הגדולים בהודו בשם "גופטא" [נמו שכתב בספר כתני שלמן הלוי (נאנגליס)], ומר גופטא אמר כן להמבררים לאחר שנתעורר השאלה בתשס"ד, ויעני' באריכות בקובץ תל תלפיות (סא, עמ' 28) שבית דינו של הגר"מ גרוס שליט"א ביררו דבר זה, ותפסו מר גופטא בכמה וכמה שקרים, ושוב ביררו ששיער שנעשו מהמברשות אי אפשר לעשות פאה כלל, אם כן בודאי אין דבריו כלום, ובמיוחד שכיום הזה אותו מר גופטא מפרסם באתר אינטרנט שלו שכל שערותיו הם ממקדשי הודו, ותו לא מידי.

וראיתי פלא בתשובה של גאון אחד שכתב ששלחו שליחים להודו, וראו כמו עיניהם שיש הרבה שיושבים ועובדים עם שיער המברשות, ובדקו 11 מפעלים כאלו כו', ולכן קבע אותו החכם שע"כ רוב הפאות נעשו בשיער זה ולא מהמקדשים. ולא ידעתי מה הוסיפו השליחים, הלא גם השגריר כבר כתב שיש אחוז מהשיער שמגיע שיער מהמברשות, ומעולם לא היתה שאלה אם קיימת מציאות זו אם לא, ולכן זה שליחים ראו מפעלי שיער מברשות כמו עיניהם, אינו ענין, כי גם אם נכון ששיער כזה יוצא גם כן מהודו למפעלים אשר בסין, אין ביררו השלוחים ע"י ביקור במפעלים אלו, שהשיער שיוצא ממברשי העניות הוא יותר ממה שיוצא מהמקדשים.

וקבע שם אותו חכם שאין השיער מהמקדשים הולכים כלל לצורך פאות, וזה שקר גמור, ואדרבה כל גוי שעוסק בשערות אומר בקול רם שהשיער הודי הוא הכי איכותי שיש, והלא גם בספר Entanglement כתב שם בשם אחד מהסוחרים הגדולים בהודו, [George Cherian, Raz Hair], גוי, שקונה שערותיו מהמקדשים, כמה היה שבועות אלו ב2004 קשים לו, שהיהודים הפסיקו לקנות ממנו... והוסיף עוד סוחר שכעת אין לו בעיה, רק השיער צריך לילך בהרבה סיבובים עד שמגיע ליהודים, הנה צילומים מספר הנ"ל:

buyers necessarily operate on the same principle. As another Indian trader tells me, 'I sell the hair as Indian but what the buyers do in their own countries, we cannot say. Those rabbis made it very difficult for Jewish women when they introduced the ban on Indian hair. Nowadays, hair has to travel a very long way before it gets to them!' It is not inconceivable that some of the hair sold in Europe as 'Brazilian' or 'Ukrainian' began life on Indian heads.

for us,' George Cherian of Raj Hair Intl tells me in India. 'The Jews were important clients because they bought good quality remy hair, which is what we were getting from temples. In India, women love their hair and would never sell it. Instead they donate it. But the rabbis made a fuss, and that was the end of that.'

חלק החיצוני של השערה יש עליה שכבת קשקשים, העוטפים אותה מבחוץ ורוכנים זה על גבי זה בשכבות. הם מכסים ומגוננים על השכבה הפנימית שבה נמצאים הפיגמנטים, המקנים לה את צבעה. בין קשקשים אלה

הראש. דבר ידוע שיש "שיער רמי", ו"שיער שאינו רמי". משמעות "שיער רמי" הוא שכל השערות עומדים כדרך גדילתן, ראשם לצד זה, ושורשם לצד אחר, ושיער כזה עומד ביפיה, ואינו מתערב ומתקשר בהדדי.

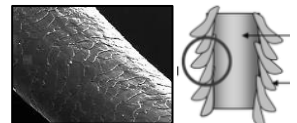
שערות שאינם עומדים כולם באותה כיוון, יקשרו כל השיער בהדדי, ולא יתקיים פאה בשיער זו. ולכן לשיער שאינו רמי, מסירים את עור הקרני ע"י כימים, ומכסים את כל השיער בשכבה של סיליקון. שיער זו פחות איכותי, כיון שהסיליקון אינו עמיד, וגם ניתן לברר במשמוש היד לחוד אם השיער שלפנינו הוא שיער רמי או שיער שאינו רמי. שיער שאינו רמי אחרי שמכוסה בסיליקון אין חילוק לעלות או לרדת בהם, כי אין בו שום קשקשים, משא"כ שיער רמי. אם כן, כל המסחר הזה של שיער ממברשות כמעט אינו ענין לנידון דידן, כיון שאפשר לברר בקל ע"י משמוש היד אם הפאה הוא משיער רמי (מיונא דיונא של ספוא), ואם הוא כן ודאי אין מקורו משיער מברשות הנ"ל. ואם אינו כן, אז עדיין יש לברר מהו רוב השיער שאינו רמי.

למעשה, ע"פ חשבון נראה שודאי רוב השיער בהודו מקורו מהמקדשים, כי ע"פ החשבון שעשינו לעיל יש כ-3,650 טון של שיער מקדשים שמייצא הודו כל שנה, ובכל הקודים של האו"ם יחד הודו מייצאת 4,450 טון.

כללו של דבר: ע"פ נתוני האו"ם רוב השיער בעולם מקורו מהודו, ובוודאי רוב השיער במקומות שבהן עושים הפאות, ולכן כל שער שהוא ממקור לא מוסמך יש לומר כל דפריש מרובא פריש. כאמור, אין בקודים האלו של האו"ם בירור ודאי, אבל ניתן לקבל תמונה כללית מה המצב בשוק, ובוודאי למיחש מיהא בעי, במיוחד כאשר אין שום סיבה לחשוב אחרת ממה שהאו"ם אומרים.

מצטבר גם לכלוך, במהלך הזמן שגורם ל"שער יבש". עיקר פעולת "מרכז שיער" הוא לייצור שכבה דקה על הקשקשים לסגור את הקשקשים ולשמור על תוך השיער. הנה צילומים של מבנה השער:

סוף דבר

ביררנו בעזהשי"ת שכל מעשה שנעשה משום שלדעת העושה כן הוא רצון אליל כלשהו, אם יש במעשיו חיתוך, יש בדבר הנוצר על ידי החיתוך איסור תקרובת עבודה זרה. ולכן השיער שמגלחים משום שלאמונתם כן רוצה אליל זה, אסור משום תקרובת עבודה זרה.

גם ביררנו בס"ד שלא מצינו שום מקום להקל משום שאינו באותו דרגא של עבודת ההקטרה שלהם וכדומה, ולא משום שאולי הכומרים לא חושבים כן, ולא משום יש שאומרים שהמעשה נעשה לשם הכנעה בעלמא. גם הוכחנו שתקרובת עבודה זרה אסורה אפילו אם לא נעשה לפני הע"ז, ובכדי לעשות תקרובת עבודה זרה לא צריכים שום מעשה הכנה. כמו כן הוכחנו שלא רק מעשה שבירה נחשבת כעין זביחה, אלא הוא הדין כל קציצה וחיתוך, ולכן גילוח הראש נכלל בזה. עוד ביררנו שאין שום צד להקל בזה משום שגוים בזה"ז מנהג אבותיהם בידיהם.

ועוד ביררנו שאפילו שיער שלא מגיע ישר מהודו יש לחוש שמא מעורב בו שיער מתקרובת ע"ז מכמה טעמים, ולכן כל שיער שאינו ממקור מוסמך מאוד יש לחוש בו. עוד הארכנו להוכיח ע"פ מקורות שנראה הדבר שרוב השיער שנמכר בעולם מקורו מבתי עבודה זרה אשר בהודו.

בגמ' (יומא סט: ונסנהדין 70.) מסופר שבזמן עזרא, אנשי כנסת הגדולה התפללו בקול גדול שיתבטל יצר הרע של עבודה זרה, ואמרו: "בייא בייא (א' 16) היינו דאחרביה לביתא, וקליא להיכלא, וקטליניהו לצדיקי, ואגליניהו לישראל מארעייהו, ועדיין הוא מרקד בינן, כלום יהבתייה לן אלא לקבולי ביה אגרא, לא איהו בעינן ולא אגריה בעינן. בתר דאביקו ביה יתבו תלתא יומא בתעניתא בעו רחמי, נפל להו פיתקא מרקיעא דהוה כתיב בה אמת. אמר רבי חנינא שמע מינה חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת. נפק כגוריא דנורא מבית קדשי הקדשים, אמר להו נביא לישראל היינו יצרא דע"ז, **בהדי דקתפסי ליה אישתמיט בינתא** (פי' שיער) **ממזייא** ואזל קליה בארבע מאה פרסי..."

מבואר שעל אף שתפסו וביטלו יצה"ר דעבודה זרה, מכל מקום נפל שיער ממנו בשעה שתפסו אותו. אנשי כנסת הגדולה לא זכו לתופסו שלם, אלא לא שלטו על שער אחד, ואולי זה רמז לשיער של תקרובת ע"ז שעדיין מרקד ביננו, בייא בייא.

יהי רצון שנוכה במהרה לאבד את כל הע"ז מן הארץ, ויבושו כל עובדי פסל המתהללים באלילים, וישוב לב עובדיהם לעבדך, ויקוימו דברי הנביא (ישעיה נה ט): "הן גוי לא תדע תקרא, וגוי לא ידעוך אליך ירוצו, למען ה' אלוקיך, ולקדוש ישראל כי פארך".